

JAC. AHRENBERG

MÄNNISKOR SOM JAG KÄNT

SJÄTTE SAMLINGEN

HELSINGFORS 1914
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

MÄNNISKOR SOM JAG KÄNT

SJÄTTE DELEN

MÄNNISKOR SOM JAG KÄNT

PERSONLIGA MINNEN, UTDRAG
UR BREF OCH ANTECKNINGAR

AF

JAC. AHRENBORG.

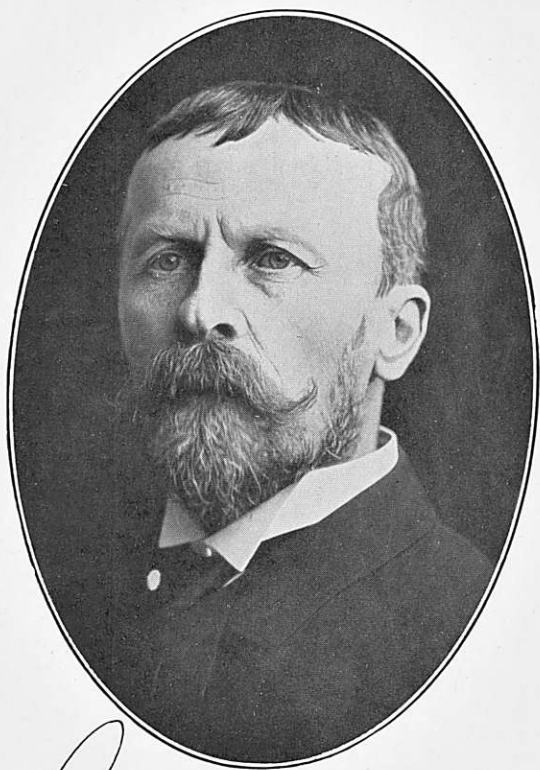

SJÄTTE DELEN.

HELSINGFORS 1914
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

HESINGFORS 1914
HUFVUDSTADSBLADETS
NYA TRYCKERI

Lee Sherman

JOHAN HAMPUS
FURUHJELM

Johan Hampus Furuhjelm.

Från barnåren var namnet Furuhjelm mig bekant. Senatorn, ecklesiastikchefen, en kortare tid president i Viborgs hofrätt, Victor Furuhjelm hörde till min faders ungdomsvänner. Mellan dem fördes i tiden en ifrig korrespondens rörande den stora reformen i det finska skolväsendet, hvilken vidtog 1863. I förbigående sagdt må nämnas, att min fader ej var ense med Victor Furuhjelm om våra, af jag skulle tro Z. Cleve och U. Cygnæus kreerade, åttaklassiga lärda lyceer.*

---

* Kära far höll på en fyra eller femklassig bottenskola, placerad i enkom för ändamålet uppfördt hus. Fullständigt afgångsbetyg efter solenn examen. Hans ständiga slagord var „en elev bör ha genomgått en skola, icke afgått från en skola.“ På denna medborgarskola följde för dem, som verkligen ville studera vidare, ett lärdt lyceum med nödigt antal klasser, „en kläkningsanstalt för universitetet.“ Då just detta program tyckes vara dagens, har jag ansett parenteser här försvara sin plats. Den som vill läsa något af det bästa, som sagts i dessa frågor, må studera „The function of the science in the moderne state“ i „Encyclopedia Britannica“, of Karl Pearson. Tom. XXXII.

Det första hem, utom släktens, jag besökte i Helsingfors var senator Victor Furuhjelms. Hans äldsta son Elis och jag blefvo, ehuru elever från olika skolor, och ehuru vi ursprungligen hörde till olika grupper, studenter i samma klunga.

Omständigheter, som här kunna förbigås, gjorde, att jag två dagar före utslaget i studentexamen flyttade till familjen Furuhjelm och en kort tid delade rum med unge Elis, som vid denna tid var en sjudande orolig och vidtomfattande ande. I detta hem hörde jag talas om Johan Hampus Furuhjelm, hans romantiska giftermål och hans öden i Sitka och i Daljni Vostock i „fjärran Östern“, som Ostsibirien än i dag kallas till och med i officiell stil.

Amiral Furuhjelms personliga bekantskap gjorde jag flere år senare, under följande omständigheter:

Amiralens broder, generallöjtnanten Otto Furuhjelm (död 1883), hade testamenterat sin tafvelsamling till Helsingfors stad och sina betydande afskrifter ur ryska arkiv berörande Finlands historia till finska statsarkivet. För att värdera och emottaga konstverken utsågo Helsingfors stadsfullmäktige tvenne förtroendemän, numera statsrådet Alexis Gripenberg och under-teknad, som vid denna tid var bosatt i Viborg. På utsatt dag möttes vi en vacker höstdag i

S:t Petersburg i sterbhuset vid Krjukoffska kanalen, där vi emottogos af änkan, född Olga Kawersnoff, en lefvande illustration till de vänligt karikerade gamla tanter, som vanligen befolka det bortre planet af Ivan Turgenjeffs mästerligt återgifna bilder ur den ryska landtadelns lif. Till förrättningen infunno sig utredningsmännen i sterbhuset, vår berömda landsman H. M. Kejsarens generaladjutant Oscar Gripenberg, som enligt allmänna opinionens förmenande bort intaga Kuropatkins plats i kriget mot Japan, och amiralen Johan Hampus Furuhjelm. Den senare var vid denna tid en reslig, elegant sextioåring, med isgrått skägg och hår, något som i färgen väl gick samman med den vackra amiralsuniformen i svart och guld. Vårdinnan, lika öfversvallande i sorg, som i välvilja och gästfrihet, bjöd, medan tårarna ymnigt fuktade hennes kinder, på en ståtlig frukost med mångahanda snapsar och vin samt de obligatoriska ryska läckerheterna. När frukosten var slut, vidtog förrättningen.

Då den ganska brokiga tafvelsamlingens uppskattning och dess afsändande till hemlandet gaf mig en hel del arbete, kom jag genast i tämligen nära beröring med amiral Furuhjelm, och jag kan säga, att jag allt sedan dess stod i hvad man plär kalla de bästa förbindelser med den gamla, kärnsunda sjömannen. En sak slog

mig. När jag såg amiralen i S:t Petersburg, var han en sirlig, gammaldags herre, en man som valde sina ord och verkade diplomat. Hemma i Finland blifven godsägare på den fäderneärfda gården Hongola, var han en helt annan personlighet. Han var landtjunkaren, den gamla afskedade sjöbussen, som talte fritt och svor ordentligt, bland annat öfver sitt dopnamn, „huru f—n kan man döpa sitt barn till Hampus.“ Namnet skrives på ryska Gampus, och detta hade förskaffat honom många förtretligheter. För öfrigt var han en af de mest intressanta och vidtberesta män jag någonsin träffat. Han hade vistats i alla zoner af vår värld. Hela det norra Ishafvet, Nordamerika, Alaska, Japan, Ostasien med det nu så ryktbara Port Arthur kände han bättre än någon annan samtida. Hans intelligens var ännu på gamla dagar skarp, vaken och rörlig.

Omständigheterna hade redan i unga år fört honom i beröring med andligen betydande personer, män som ingripit i världshändelsernas gång. Trettioårig hade han bevittnat och varit med om att förbereda tilldragelser i fjärran Östern, tilldragelser som länkat länders och folkslags öden i andra, i nya banor. Allt detta hade med årens lopp gjort honom till den fast afslutade personlighet han vid tiden för min bekantskap med honom var. Att förmå honom att tala om sitt lifs öden och äfventyr var emellertid icke så

lätt, ty utom att han var, om jag får säga, blyg till naturen, fanns där ännu något annat, som band hans tunga. Detta framgick ur ett svar, som han en gång gaf mig, på min och hans förtjusande dotter Marys (sedermera friherrinna Ehrensvärd) enträgna begäran, att han skulle beskrifva sitt lifs minnen. Svaret kom med en viss kärfhhet, äfven eljes karaktäristisk för honom, samt med en viss bitterhet, som ej hörde hans lynne till. „Hvem f—n bryr sig här i landet om hvad vi Finlands söner uträttat därborta i Ryssland. Om vi styrde områden större än hela vårt land, upptäckte nya länder, det räknar oss ingen till förtjänst än mindre till ära. För oss här i Finland slutar världen österut vid Systerbäck, västerut sträcker den sig litet längre bort, ända till Hull, ty dit går vårt smör“. Det ligger en viss sanning i detta. De gamla hedersgubbarna general C. R. Sederholm, E. af Forselles, V. Procopé och flere andra ha sagt ungefär samma sak. „De år vi arbetat i Ryssland äro som utstrukna ur vårt lif“.*

När jag kommit så pass långt, att han fann det jag verkligen intresserade mig för hans öden

---

* Fröken Marys och mitt förslag måste emellertid ha åtminstone delvis fallit i god jord, ty en dag, när han satt och arbetade vid skrifbordet, frågade en af sönerna, hvad han höll på med, „mina memoïrer“ blef svaret. Han måtte dock, som man ofta finner bland de gamla, i ett anfall af missmod ha förstört sina anteckningar.

och färder, var han, som redan Cicero sade „Senectus est natura loquacior“, mycket villig att berätta detaljer ur sitt lifs brokiga saga. Men nu uppstod en ny svårighet, språket. Han hade icke glömt det svenska hvardagsspråket, men att komma till rätta med de tekniska ord och finna de adekvata uttryck, som nu kommo i fråga, därtill behöfdes tid. Då han i trots af sina värdiga och förnåma later i sitt inre var en ifrig, stundom till och med het människa, blef han ofta, när han tvangs att gripa till engelska och ryska lånord, trött och förargad. Vid sådana tillfällen afbröt han själf med ett: „Jag är så gammal, att det är bäst jag håller mun“. Denna svårighet gjorde, att hans framställning af en episod icke alltid blef, hvad man af hans rikedom på upplevelser, hans sakkunskap och lifserfarenheter kunnat vänta. Därtill bidrogo utom svårigheterna med språket äfven en viss fantasins tröghet eller måhända riktigare nykterhet, som ej lät honom i inbillningens visioner själf se det han skulle framställa. Något som för öfrigt på ett par undantag när karakteriserat alla de personer af denna familj jag känt.

* * *

Ätten Furuhjelm härstammar från Schwaben. De första kända medlemmarna hette Vergen eller

Fergen = Färjkarl. Namnet greciserades till Nauc-lærus och Nauc-lér. I medlet af 1600-talet kom en medlem af släkten till Finland. Här adlades en dennes descendent assessorn Enoch Nauklér (under Adolf Fredriks tid 1762) och tog namnet Furuhjelm efter Hongola, i svensk öfversättning „furumo hem“. Än i dag är furan det träd, som ger Hongola och hela dess omnejd dess karaktär.

Amiralen Johan Hampus Furuhjelm föddes i Helsingfors och bodde som barn i samma hus, där spårvägsbolagets kontorslokaler nu finnas. Huset, ombyggt på 80-talet, var ursprungligen en svensk herrgårdsbyggnad med gafvel öfver ingången och brutet mansard tak. Mot trädgården hade det en „peristyl“. På Kammio gård gräfdes kollegiirådet Otto Vilhelm Furuhjelm, så hette fadern, — modern var född Frederique Fock, hon växte upp hos sin mormor B. S. Reh-binder — ned sina egna och en del andras penningar. Han experimenterade med trädgårds-skötsel, anlade orangerier, gräfdes fiskdammar — den sista fylldes ut af mig — och planterade långa alléer. Fem sådana gingo radialt ut från mangården, en, den längsta, mot den gamla Åbo-vägen och hafvet — den mynnar nu ut mot villan Kinnekulle. Ännu i dag kan man se enstaka partier af dessa i tiden ståtliga alléer mellan de mycket moderna och stora stenhus, som dag för dag inkräkta platsen för Otto Vilhelms

forna Tusculum med dess berömda fruktträdgårdar och blomstersängar. Om några år har storstaden uppslukat allt, intet spår skall finnas kvar af gamla Furuhjelm's för honom själf lönlösa arbete, ty han ruinerade sig på detta Kammiö arrende, liksom det ruinerat alla hans efterträdare, tills omnibus- och spårvägsbolaget i våra dagar öfvertagit detsamma. I barken af en af lönnarna i den forna parken hade Hampus Furu-hjelm, som han själf sade, „i den svåraste stunden i mitt lif“ ristat in sitt namn. Åttioårig var han en dag där borta för att söka rätt på sin namnteckning, men förgäfves. Jag träffade honom, då han kom från sin lilla exkursion. Han var mycket allvarsam, och han, ordningsmänniskan, var ej mild i sitt omdöme öfver det fantasteri, som i tiden låtit hans familjs ekonomiska ställning undergrävas. Resignerad sade han något på ryska, som skulle kunna återges med orden: „Vi förgäta snart de stunder i vårt lif, som bragt oss glädje, sorgernas däremot aldrig“. Det är sant, likavisst som det är sant, att den tänkta skala, som ofvan vår normala sinnesstämning graderar våra fröjder, är betydligt kortare än den, som skulle kunna markera våra sorger. Den senare går djupast ned i vår själs innersta schakter, dess skatter på både ondt och godt. Den bottnar djupast i det världsve, som icke ens stoikerna förneka, ja som strängt taget är urgrun-

den till deras filosofiska system. Däraf härflyter äfven, att man bland de förra, de glada, muntra människorna oftare finner ytliga personligheter än bland de senare. Den svåraste stunden i Hampus Furuhjelm's lif var den, då han en strålande kall och solig marsdag 1836 måste, endast femtonårig ge sig ut i världen för att försörja sig själf, ty Otto Vilhelm Furuhjelm och hans maka Fredrika hade nio barn att taga vård om, och till så många munnar räckte ej kakan i fädernehemmet.

Det måtte förr i världen i alla fall ha varit lätt att vara barnafader. Tänk på Helsingforsgossen Johan Albert Ehrenström eller på Åbo-ungdomen Gustaf Mauritz Armfelt. Ungefär vid samma lefnadsår som Furuhjelm gåfvo äfven de sig ut i världen. Den senare icke blott skrefs in vid fjorton år som underofficer, han var det i verkligheten. Hampus Furuhjelm åter var femton, när han blef junkare vid finska sjöekipaget. När alla dessa unga ädlingar lämnade fädernehemmet, kunde de katekesen, de fyra enkla räknesätten och litet till, därtill kom något litet af det andra modersmålet och af franska språket. Allt som därutöfver fordrades, fingo de lära sig i lifvets stränga högskola. Huru många af dessa i världen utkastade ynglingar gingo genom denna lifvets skolkurs, dess sträfva eklut. Säkert en ringa procent i jämförelse med dem, som i den

stora slutexamen kuggades. Hvad skulle man i våra dagar, då det behöfs „papper“ på allt, säga om en slik pedagogik. Emellertid var Furuhjelm, oaktadt sin bristfälliga underbyggnad, vid 24 års ålder marinlöjtnant och adjutant, och därmed voro alla vägar för de mest bländande framtids-möjligheter öppna.

Det var nog denna hans egen skolgång i lifvet, som gjorde att han höll för, att vår moderna pedagogi var förfelad. Onödigt mångläseri och de praktiska färdigheternas ödeläggelse var slutresultatet af dess system. Vid femton, sexton togo det fysiska lifvets kraf vid, de måste också beaktas. Dessa kraf revolterade städse mot det stillasittande lifvet och arbetet på den enbart intellektuella utvecklingen. Otaliga ha gått under också på det systemet. Furuhjelm höll liksom v. Dæhn på den romerska metoden. Vid sjutton år skulle eleven vara myndig och själf svara för sina handlingar. Det som lifvet ovillkorligt kräfde, lärde man sig lättare under nödvändighetens än under skolans lag. Så var det i praktiken äfven i Amerika, ett land som han beundrade, och för hvilket han ställde horoskopet ljust, såframt de fördömda negererna och italienarna kunde kvantitativt hållas inom behöriga gränser.

I fjorton år hade Furuhjelm tjänstgjort vid finska sjöekipaget, då „stugan blef honom

trång“. En landsman, också han ett Helsingforsbarn, amiralen A. Etholén, som vid denna tid var ledamot af Rysk-Amerikanska kompaniets styrelse, rekommenderade honom till tjänstgöring i det Ryssland vid denna tid tillhöriga Alaskaområdet i Amerika. År 1850 reste han den då vanliga vägen via Kap Horn, Valparaiso och Californien upp till det ogästvänliga men sköna landet, om hvilket man just i våra dagar måste säga, „ett guldland dock det är“, ty där flyter den guldförande Yucon, där ligger Klondyke, mammondyrkarens paradys. Så kom han för första gången till Sitka i Alaska. De närmast följande åren bereste han Stilla hafvet i alla riktningar, ända till Filippinerna och Sandwichöarna, var med om de väldiga jakterna på pälsdjur och utrotningskriget mot dugongen, hafskon eller sirenen, visade sig som en praktisk affärsman, företagsam samt framför allt som en organisator af rang. Det var utomordentligt intressant att höra honom, när han med Nordamerikas karta framför sig talade om aleuter och indianer, om landet, dess hårda klimat, dess fjordars skönhet och belysningarnas i det fuktiga och bergiga landet oerhörda glans och färgprakt. Denna tid, då han ung, tapper och förhoppningsfull hade hela världen öppen framför sig, lefde i hans minne, såsom man minnes vaknande vårar med löften om spirande lif.

Att han i den omgifning, i hvilken han lefde, gjorde sig bemärkt, det vill säga måste ha varit en människa betydligt öfver medelmåttan, framgår bland annat af följande. När den berömda amiralen, världsomseglaren — för tjugu år sedan var detta epitet något att komma med — Jefim Putjätin* bereste hafven kring Japan för att bland annat tilltvinga Ryssland samma handelsförmåner i öriket, som tillerkänts öfriga stormakter, hade Furuhjelm som kännare af dessa farvatten kommenderats att åtfölja amiralens expedition. Putjätin, som bland sina officerare räknade män af Rysslands blåaste blod, bärare af dess berömdaste namn, hade emellertid så varmt fäst sig vid Furuhjelm, att han åt tvenne dittills okända namnlösa öar i Possiet bukten gaf namnet „Furuhjelms öar“.** De nämndes för öfrigt

---

* Amiralen Jefim Vasiljevitsch Putjätin (född 1803 död 1883) sändes under vetenskapens täckmantel i en politisk mission till fjärran Östern. Följd af vetenskapsmän och af den berömda författaren till Oblomoff, Gontscharoff, som sekreterare, bereste han med fregatten Pallada Kinas och Japans kuster, samt bestämde för mera än en generation Rysslands politik gentemot Japan och Kina. Han tog senare aktiv del i det politiska fälttåget mot Kina i fråga om Mandschuriet. Grefve 1855, utnämndes han till folkupplysningsminister och var som sådan en af de bästa Ryssland haft.

** Ett besynnerligt sammanträffande. Ungefär samtidigt lät grefve Muravjeff uppkalla en udde på ön Sachalin efter Hampus Furuhjelms broder, statsrådet Harald Felix

i ett telegram, under det ödesdigra rysk-japanska kriget, på tal om ryska flottans flykt efter slaget vid Tsushima. Man bör, för att rätt fatta äran af denna namngåfva, komma ihåg, att Furuhjelm vid denna tid endast var en enkel kapten i rysk-amerikanska flottans tjänst. I det Furuhjelmska hemmet på Hongola finnes än i dag ett minne, ett unikum från denna expedition, en af en japan målad tafla föreställande amiral Putjätin följd af sina officerare, bland dessa Furuhjelm, och sekreteraren Gontscharoff tågande in i Jeddo för att presenteras för landets kejsare. För att ryssarna emellertid icke skulle få se staden, voro alla hus längsefter gatorna dolda af väldiga pappersskärmar, som återges perspektiviskt riktigt i taflan. Betraktad som historiemålning är den något kuriös och som konstprodukt icke oäfven.

Utom sin egen skicklighet hade Furuhjelm amiral Putjätins gunst att tacka för utmärkelsen att blifva utsedd till öfverbefälhafvare på ön Sachalin (1854). Därmed inträdde han officiellt åter i statens tjänst. Södra delen af Sachalin tillhörde vid denna tid Japan. Furuhjelm talade om, att japanerna voro redan då tämligen väl underrättade om de politiska förhållandena i Eu-

---

„Furuhjelms udde“. Bröderna kunde först i Europa meddela hvarandra den ära namnet vederfarits, ty att de samtidigt vistats så nära hvarandra i Ostasien, visste de dessförinnan knappast af.

ropa. Deras känslor gentemot ryssarna voro så ovänliga, att de allaredan då, åtminstone på Sachalin, varit färdiga att gå till attack. En dag öfverraskades Furuhjelm af att den japanska gränsvakten, förutom att den fördubblades, visade längs hela linjen en synnerlig lifaktighet. Han kunde ej nog förundra sig däröfver, men vidtog omedelbart de mått och steg denna egenomliga åtgärd å grannens sida fordrade. Först en vecka senare fick han officiellt veta, att det så kallade Krimkriget utbrutit, något som således tidigare var bekant för japanerna. Samtidigt fick Furuhjelm i uppdrag att vidtaga alla de mest energiska åtgärder för att gentemot Englands kapare skydda den stora mängden af ryska handelsfartyg, som bereste Stilla hafvet.

Då Krimkriget utbröt, var nämligen faran för Rysk-Amerikanska kompaniet i själfva verket öfverhängande. Det kunde i ett nu förlora hela sin handelsflotta, emedan England allaredan då ägde i vattnen kring Australien en icke obetydande krigsflotta, lyckligt nog för Ryssland bestående af endast segelfartyg. Furuhjelm seglade nu omedelbart öfver till San Fransisco, underhandlade med dess köpmanskår och uppgjorde ett skenköp, hvilket tillät de ryska fartygen att segla under amerikansk flagg.

En Furuhjelm närstående person skrifer till författaren om denna affär: „Efter kriget be-

fanns det emellertid svårt att utan vidare få fartygen åter. Kompaniet anhöll då, att Furuhjelm skulle åtaga sig att försvara och ordna deras sak. Detta gjorde han äfven. Han seglade åter till San Francisco och lyckades efter stora svårigheter omsider utreda den kinkiga härfvan. Själftillskref han sin framgång den omständigheten, att han behandlade affären icke som ett diplomatiskt eller politiskt mellanfall, utan helt enkelt som affär. Detta tog amerikanerna. Flere berömmade uttalanden om hans behandling af den svåra saken ingingo i San Fransisco tidningar“.

På samma gång lyckades han äfven klarera den invecklade frågan om de så kallade „Istraktaten“, något som han räknade till ett af sitt lifs stoltaste och lustigaste minnen.

Den läsare, som möjligen intresserar sig för denna minnesruna, ombedes att kasta en blick på Nordamerikas karta, området Alaska, San Fransisco bukten och det mellanliggande British Columbia, för att riktigt kunna förstå allt hvad „Istraktaten“ i själfva verket inneburo.

* * *

Det ryska Alaska ansågs vara ryskt redan före 1790 och torde ursprungligen ha sträckt sig ned ända till det amerikanska Columbia. Under gränstvisterna mellan U. S. A. (Hudsonbay kompaniet *, som senare ingick i hvad som nu kallas Dominion of Canada) och Ryssland, hvilka tvister pågingo i nära hundra år, kom man omsider till den uppgörelse, som gifvit gränserna den sträckning de nu ha, men detta kostade Ryssland den som en lätt och obetydlig eftergift ansedda underskriften å „Istraktaten“. Enligt dessa var Ryssland skyldigt att från de eviga isjöklarna i Alaskas vildmarker eller från dess fjordar årligen transportera till det heta, torra och ständigt törstiga San Fransisco tusental ton af is.

Dessa istransporter blefvo emellertid en oerhörd börda för hela Alaska, de ledde till ständiga trakasserier och missförstånd med republiken, till obehag af alla möjliga slag. Man kände vid den tiden ej till konsten att bevara, än mindre att tillverka is; man hade inga snabbgående ångare, endast segelfartyg för den svåra transporten. Något verkligt lämpligt skyddsmedel mot värmen ägde man ej. Vål sågade man ned hela skogar för att få slutprodukten, sågspån,

---

* Hudsonbay kompaniet i Nordamerika kunde förliknas med det Ostindiska kompaniet på indiska halfön.

till inpackningsmaterial, tog till och med skeppslaster af korkaffall från Corunna i Spanien. Intet hjälpte. När de små kustfartygen kommo med sin bräckliga last nedanom 40 breddgraden, slog värmen från Stilla hafvets solbelysta ban emot dem, och ofta smalt 50 % af den i och för sig värdelösa lasten ned. Det återstod intet annat än att åter och åter vända upp mot Norden till fjordarna och bergen för att lasta in nya block af den förrådiska varan.

Gång på gång underhandlade ryska regeringen direkt med republiken U. S. A. om traktatens afskaffande. Var man i Washington älskvärd och villig i denna lapprisak, så voro storkaxarna i Frisco desto mera omedgörliga. De sade prompt nej. De behöfde isen för sina sjukhus och whiskyroggarnas mångfald. Isvatten är ju en amerikansk lyxvara, som seden gjort till en nödvändighetsartikel. Furuholm beslöt nu att taga frågan i egna händer, att blifva sin egen plenipotentiare. San Fransisco, nu en glänsande världsstad, var vid denna tid ett litet samhälle med icke fullt 40,000 själar. Så godt som alla hus voro uppförda af trävirke. I hvartaännat hus fanns en saloon, det är krog med spelhus, där guldgrävarne, utdestillerade bland hela Europas och Amerikas slödder, förde ett lif, som ingen fantasi numera kan måla upp för sig. Staden var, som dess spanska namn angaf, „Smär-

tornas San Fransisco“. Den behärskades af en oligarki af guldgräfvärnes förlagsmän, män som på sitt sätt voro ännu större röfvere än guldgrävar-patrasket. Främst bland oligarkerna stod en mäktig och slug israelit. Han svängde sin spira öfver staden, men — man har sett sådant förut — regerades själf af sin älskarinna, en fransyska, f. d. stjärna från någon af de små teatrarna i Paris.

Furuhjelm gjorde sig bekant i hennes villa vid Golden Gate och svepte vid lämpligt tillfälle, en kylig dag, när det gick hett till i hennes saloon, kring den skönas axlar ett pälsverk från Alaskas vildmarker, ett pälsverk hvars make Rysslands kejsarinnor icke sett. Och se! Inför den skönas tjusta blickar, inför dubbelvärmens från Furuhjelms räfpäls och hetärens eget elfbenshvita hull, smulto Istraktaten till ett intet. Mr Oligark Israelson fann, att man kunde tömma sin grogg utan is från Cordillerernas jöklar. Mannen hade funnit sin öfverman. När det blef känt i S:t Petersburg, att den fråga, som diplomaterna så länge försökt lösa, men alltid misslyckats med, nu tack vare en laicus' energi och slughet skaffats ur världen, ville man knappast tro sina öron. Från den tiden var Furuhjelm en persona gratissima i utrikesministeriet, så länge gamla furst Gortschakoff lefde. Från den tiden bar han också i djupet af sin själ den öfverty-

gelsen, — den kom nog fram en och annan gång — att han egentligen var född till diplomat, en af dessa diplomater, som i tysthet och rättfärdighet kunnat länka världens öden. I denna egenskap skulle han pröfvas ännu ett par gånger — lyckligt — men därom senare.

* * *

För sextio år sedan var vår jord en för vår fantasi vida större kropp i världssystemet än nu. Då tog det månader, ja halfva året för att från Alaska segla via Valparaiso, Cap Horn till Finland. Man snuddade vid två polcirklar, måste skära ekvatorn två gånger, fyra världsdelar och människoraser af alla slag passerade förbi ens ögon, innan man hunnit hemmets isiga stränder. Den resan göres nu på femton dagar i ett skede, genom den nordliga hemisfären. I december 1858 kom Furuhjelm åter från ijärran Östern. Mycket hade ändrats, hemmet var skingradt, hans moder var död, syskonen litet hvarstans i världen, i Polen, i Amurprovinsen, i Nordamerika. En vinterdag, då han satt hemma i sitt ungarlsrum i S:t Petersburg, besöktes han af en tjänsteman vid marinministeriet, som talade om, att man behöfde en guvernör eller ståtåhållare öfver kolonierna i Amerika. Kolonisterna hade själfva föreslagit eller anhållit om en viss

Hampus Furuhjelm, som de hade stort förtroende till från den tid han var i Kompaniets tjänst och vistades i Sitka. Nu frågade tjänstemannen, om det var med herr Gampus han hade äran att tala, och om så var, om herr Gampus vore vil- lig att åtaga sig platsen?

— Ja, hvarför ej!

— Ja, men afresan bör ske om några månader?

— Det låter sig också göra!

Just då mannen höll på att aflägsna sig, sade han: — Ja, det var ännu ett villkor. Sedan Alexej Andrejevitsch Baranoffs tider äro koloni- sterna räddå om sina hustrur och döttrar. Ni måste vara gift. Därförutan går det ej.

— Gift! det är jag ej; kom det dröjande.

— Men Ni kan väl blifva gift till dess?

— Ja, hvarför ej!

Därmed var saken klar. Den 13 december 1858 utnämndes han till guvernör öfver Alaska. Några veckor senare skref han till friherre Lan- genskjölds hustru, född af Björksten, att han vore sinnad att komma till Helsingfors på en viss gifven dag, och bad henne ställa till en danstillställning, enär han ville se sig om bland Helsingfors' skönheter för att ju förr dess hellre fria och gifta sig.

Balen bevistades bland annat af tvenne unga fröknar v. Schoultz, anförvanter till fru Vallenius, tvenne långväga resande. Födda i Karlskrona

hade de via London och Hessen Darmstadt kommit till Finland. Fadern, en svensk marinlöjtnant, Nils v. Schoultz hade genomgått stormiga öden och slutligen arkebuserats under de eviga små krigerna i Canada. Modern var en förnäm engelska Annie Campbell, som räknade sina anor från kung Achajus' i Skottland tider, på modernet från konung Robert Bruces syster. Furu-hjelm kom till Helsingfors en vinterdag, bjudningen hölls omedelbart därpå den 28 december. Dagen därpå voro den unge kaptenen och fröken Anna von Schoultz förlovade. Värre blef det att få ut lysning, både prosten Anders Crohns och teologie doktorn Smalén vägrade att lysa för de unga tre gånger på en söndag. „Slutligen“, sade Furu-hjelm, „träffade jag en ung, fräknig och uppnäst präst med en sonor, sympatisk stämma, han tog risken på sig, gaf ut lysningssedel för oss till söndagen* därpå och vigde ungherrskapet hos familjen Langenskjöld ett par dagar därefter den 2 februari.“ Redan den 3 bar det af till London, och så var Furu-hjelm åter på väg ut i den stora världen, till Sitka.

---

* I lysningsakten heter det „välborna ungarlen Johan Hampus Furu-hjelm och välborna jungfru Anna Elisabeth v. Schoultz . . . . hvilkas tillämnade äktenskapsförbindelse härigenom 1, 2 och 3 gången på en gång, i anseende till fästmannens hastiga afresa i Rikets ärenden, tillkännagifves.“

Att regera i Sitka den tiden, då den sibiriska banan ej fanns, ej telegraf, icke ens postångare, var helt enkelt att uppträda som själfhärskare.

Det romerska „regibus sunt longœ manus“ (kungarne hafva långa armar) kunde ha sin tillämpning, när kungarna bodde i Rom och rikets gränser nådde i väster till Heracles' stoder, i öster till Solporten (Bab el mandeb). Men från St Petersburg till Novo Archangelsk, så hette Alaskas hufvudstad på Sitka, ja ännu längre till Simpson flodens gränser mot det brittiska Columbia, så långt nådde ej kungarnas ej heller kejsarens armar. Då den ryska folksjälen icke erkänner, icke ens förstår principen för själfstyrelse, återstod intet annat än att i gränsmarken placera små satraper, sådana man kunde ha till hands. En sådan satrap hade en af de första grundarna af Rysslands Amerikavälde den här ofvan nämnde Baranoff varit. Om honom finner jag i en engelsk tidning bland annat följande meddelande: „Här (i Sitka) reser sig till en väldig höjd de förvittrade kvarlefvorna af sago-hjälten, guvernör Baranoffs slott. Det behärskar den vidsträckta skärgården ända till fort Wrangell. På den långt utskjutande klippterrassen, som än i dag kallas „Lögnblocket“, brukade den fruktade ämbetsmannen taga sig motion, och en tjänare följde honom alltid med cognacs-

flaskan, hvilken inspirerade honom till nya våldsdåd".*

Han hade haft efterföljare, men ingen i den stora demoniska sagostilen. Nu kom den unge finnen Furuhjelm med sin svensk-engelska maka. Han liksom hon voro af ett annat slag. Ehuru enväldig som styresman, var han som människa en till själen välbalanserad man, utgången från ett västeuropeiskt hem, i hög grad ägande det som aldrig skänkes den första generationens män, gåfvorna må eljes vara hvilka som helst, nedärfd bildning och hemuppföstran. Hans allmakts tid upptogs af allvarligt arbete för höjande af kolonins uppblomstring. Det första arbetet bestod i byggandet af vägar, som, huru primitiva de än voro, fyllde ett oundgängligt behof. Furuhjelms organisationsförmåga hann emellertid ej

---

* Om denna Alexej Andrejevitsch Baranoff nämner det stora ryska konversationslexikonet intet. Märkvärdigt nog finnes han upptagen i den svenska Nordisk familjebok. (tack vare A. d. J. påpasslighet). Uppgiften lider emellertid af ett fel. B. dog ej i S:t Petersburg och ej utfattig, utan 1819 på återresan från Sitka på höjden af Java. Hans lik sänktes i hafvet. Han hade i Californien, icke långt från San Fransisco anlagt en stad, som han benämnde Rossia. Född i Kargopol 1746, var han att börja med en enkel „kupets“ i S:t Petersburg, sedan i Moskva. Lågbördad och bristfälligt uppfostrad, föll han för maktens frestelser. Energi besatt han i hög grad, men behärskades dock af något som var starkare än han, af kung Alkohol.

komma kolonin till godo, ty innan kort uppstod frågan om hela kolonins försäljning.

* * *

Då både amiralen och jag ålagts en timmes tvångspromenad om dagen, ställde vi, uttråkade af detta far niente lif, båda så till, att vi möttes i Esplanaden eller helst Ulrikasborgsparken — den gamle ville gärna se hafvet, ångarna och krigsfartygen. Det var vid sådana möten han berättade om än det ena, än det andra, lade ut sin politiska trosbekännelse, sin lefnadsfilosofi, och just under en af dessa promenader blef det tal om Alaskas försäljning. Furuhjelm formligen brusade upp, reste sig från bänken, där vi sutto, och pekande mot det olycksaliga Sveaborg, som lyste mot horisontens disiga luft, utbrast han: „Alaska affären är lika smutsig som den där affären för hundra år sedan.“

— Men, invände jag, mycket talte ju för, att en sådan rikets utgård realiserades. Aflägsen, omöjlig att försvara i händelse af krig, en hushållning som var och måste vara en rofushållning, man tog naturens produkter, tömde dess skatter, — som svenskarna skamligt nog göra med Kirunas och Gellivaaras — utrotade landets fauna och — — —

— Ja, ja, det må så vara, en enskild kan göra så, han kan realisera sin utgård, som ni

säger, men en stat, ett land, ett rike — — aldrig. Han talte om, att hela försäljningsfrågan kom upp under den starka politiska spänningen mellan Ryssland och England om Stora Tatariet, Afganistan och bergspassen till Indien. Dessutom fanns där ju en tid i Canada en stark Drang nach Süden, till den stora republiken. Diplomaterna i Amerika med ryska sändebudet, en viss baron Stoeckel, togo saken om hand och vunno på sin sida den gamla storfursten Konstantin Nikolajevitsch, och så var intrigen färdig. Man lyckades i grund förarga England, som genom försäljningen fick ett stycke af U. S. A. till granne äfven i nordväst, fick gränstvister och trassel i oändlighet, tvister som varat ända in i våra dagar. De sista afslutades genom skiljedomstols utslag.

Furuhjelm's åsikt om försäljningen inhämtades äfven. I ett långt, motiveradt utlåtande afstyrkte han affären på det bestämdaste. Man förbigick honom nu fullständigt och lät hans adjoint, en utfattig, deklasserad furst Maksjutoff taga köpet om hand. När handeln år 1867 var gjord, Furuhjelm hade ett par år dessförinnan lämnat landet, blef furst Maksjutoff plötsligt rik. Han flyttade till S:t Petersburg, slog på stort, höll sig i den värld, där man roar sig, och lefde högt. Om några år var han lika barskrapad, som innan han var med om att kvittera den

spottstyfver 7,200,000 dollars, för hvilken Alaska såldes.*

I den här ofvan nämnda engelska tidningen uppgifves, att man under ett enda år ur Yucon och andra floder i Alaska tagit ut samma belopp i guld. Hvad Furuhjelm för öfrigt hade att säga om denna handel är af den natur, att det ej kan omtalas, åtminstone icke ännu.**

I Novo-Archangelsk, Alaskas hufvudstad på ön Sitka, föddes makarna Furuhjelms trenne äldsta barn, bland dem den bekanta kvinnosaksifraren fröken Annie Furuhjelm. Nu var emellertid sagan om Alaska all för Furuhjelms vidkommande, han lämnade Amerikas jord, kom som i unga år åter till Ostasien, blef utnämnd till kontre amiral och krigsguvernör öfver ostasiatiska kustprovinserna och därmed befälhaf-

---

* I frågan finnes för öfrigt en ganska omfattande, men försiktig litteratur, som kringgår alla de både små och stora rackerierna i denna affär. Furuhjelms namn står obefläckadt i hela denna köpslagen.

** Om lifvet i Alaska „detta land, där sommaren ej var varm och vintern ej var kall“ fick jag redan i mina ynglingaår lifliga beskrifningar. En af vårt hus äldsta vänner, doktorinnan Elise Frankenhäuser (född Öhman i Lovisa 1825, död 1912) hade vistats på Sitka i många år. Fyra af barnen, mina ungdomsvänner, voro födda där. Gamla tant Elise förtäljde med lif och lust om land och folk, om aleuter och indianer, medan hennes man var en raffinerad berättare om jaktäventyr på S:t Paulsön, lax- och forellfisket i landets älfvar.

vare öfver både flottan och landttrupperna. Han var blifven en maktfaktor, som till och med hade rätt att öppna och avsluta fördrag med kejsardömet Japan. Det var han, som förberedde frågan om utbyte af japanernas del af Sachalin mot de Ryssland tillhörande delarna af Kurilerna, något som sedan i högsta grad förbittrade japanerna. Också fingo de japanska fredsunderhandlingarna i Portsmouth (den 5 sept. 1905) i uppdrag att återförvärfva denna förlorade del af ön. Detta var en hederssak för dem, hvilken äfven genomdrefs emot den ryska ambassadören S. Wittes kategoriska „icke en tumsbredd af ryskt land“. Efter denna afträdelse benämnde Novoje Vremja, som alltid förföljt denna statsman, den efter freden i greffligt stånd upphöjde Witte, „graf Witte-Polsachalinskij“. Om Furuhjelm och ofvannämnda krig längre fram.

Furuhjelm hade mycket att förtälja om sina äfventyr i de ostasiatiska nejderna. Bland annat berättade han ännu fyratio år senare med en nästan pojkkaktig förtjusning om, huru han från Ajan, den dåvarande hufvudorten för ryska Ostasien, gick endast åtföljd af några kosacker efter kompass genom nejder, där blott pälsjägare plägade ströfva, söderut till Nikolajeffsk vid Amurflodens mynning för att möta greve Muravjoff, som skulle besöka de nyss från Kina annekterade hafskusterna. Under vandringen i den ab-

soluta ödemarken gräfdde han och kosackerna ned sig i snön om nätterna. Proviand kunde ej medföras. Man lefde af hvad jaktlyckan gaf. Den obanade stigen gick än öfver berg, än öfver halft tillfrusna moras. Lyckan stod dem bi under denna oerhörda sportbragd, man kom fram i rättan tid. En annan från denna tid hämtad episod, som låg honom om hjärtat och som jag vet, att han gärna såg att den kom till hans landsmäns kännedom, bör ej förbigås.

* * *

Medan Furuhjelm var guvernör i fjärran Östern, sändes dit, oaktadt hans varningar och böner, en af dessa förskräckliga konvojer af fångar, som under generationer utgjort Rysslands skam, för vidare transport till Sachalin. Konvojen utgjordes af en skara af åttahundra personer: män, kvinnor, till och med barn, sjuka och friska, som på nästan ofarbara vägar under konvojsoldaternas piskor och bajonetter drifvits fram mot sitt förfärliga mål, Sachalin. I skaran funnos mördare, tjuftar, mordbrännare, politiska drömmare, män, hvilkas sociala ideal icke rymdes i det heliga Ryssland, alkoholister och lättingar, som icke passade in i den stora sambrukningen af jorden, ja äfven några frivilliga kolonister, hvilka erhållit rätt att följa med tåget, alla hade

de månader igenom vandrat den oerhörda vägen fram mot Vladivostok. Den föda, som staten bestod dessa livvets utrangerade, hade mot slutet af resan transporterats längs Amur floden i för det mesta öppna båtar.* Hufvudsumman var, att dessa åttahundra nu kommo till en liten, obetydlig stad om tre à fyratusen personer, en stad absolut utan några resurser för fångarnas underhåll. Man kan tänka sig Furuhjelm's belägenhet, i denna stad utan banker, utan telegraf-förbindelser och efter seglationens afslutande utan några tillgångar af proviant. Medel funnos endast i den kronokassa, som i Ryssland för för-tviflade eventualiteter alltid finnes till hands i ett under en guvernör stående distrikt.** En slik kassa får ej öppnas utan allerhögsta tillåtelse och då i närvaro af en revisor eller kontrollör, som äger att i ett protokoll upptaga, på hvems befallning, när och hvarför kassan öppnats. Furu-hjelm tog det tunga ansvaret, han lät öppna kassakistan. Emot denna åtgärd inlade kontrollö-ren reservation. Med de på detta sätt tillkomna medlen inköpte Furuhjelm fartyg, som sändes till Japan, Korea eller Kina för anskaffandé af allt hvad de åttahundra fångarna behöfde. Han

---

* I en del af dem hade provianten förfrusit. Andra båtar hade under senhösten frusit fast i isen.

** Det ryska kontrollväsendet är bildadt efter belgiskt mönster.

klädde och födde dem samt sände dem omsider till deras destinationsort Sachalin.

Emellertid gick protokollet vidare, och saken resulterade i sinom tid i, att på krigsministern Miljutins befallning åtal väcktes mot Furuhjelm, emedan en brist af circa 40,000 rubel konstaterats i kassan. Åtalet blef en allvarsam affär och detta desto mer som generalguvernören i Östra Sibirien, hvilken ej var vänligt stämd mot Furuhjelm, för sin del blåste på elden. I försvaret för sitt handlingssätt förklarade Furuhjelm, att „det visserligen icke varit någon förlust för Ryssland, om de åttahundra officiellt så kallade brottslingarna svultit och frusit ihjäl, men då den befallning han erhållit lydde „till vidare befordran till Sachalin“, måste han hålla för, att dessa åttahundra skulle åtminstone då de afsändes vara vid lif, hvadan ej annat för honom återstått än att handla som han gjort.“ Då han därtill kunde uppvisa räkenskaper och kvittenser öfver hvarje använd kopek, blef han frikänd. Furuhjelm fick ytterligare den upprättelsen, att han några år senare, vid företräde hos kejsaren, erhöll sin härskares tack och loford för sin människovänliga handling. Ja, kejsaren lär på det impulsiva ryska sättet ha tagit honom i famn och kysst honom. Säkert är, att han i Ryssland ej hade något men af sitt handlingssätt.

* * *

I politiskt afseende var Furuhjelm ej en af de våra.

Så godt som hela sitt lif hade han tjänat i Ryssland, i flere år på höga poster. Han var först och främst en kejsarens förtroendemän, hans trogna tjänare.

På landtdagarna, där han själf aldrig uppträdde, — han lät ätten representeras af yngre medlemmar — hade han helt visst, om han personligen tagit del i förhandlingarna, gått med A. Ramsay och de andra generalerna: baron E. af Forselles, C. v. Dæhn, J. Minckvitz, G. A. Tigerstedt med flere i samma falang, röstande på alla regeringens propositioner. Den tidens regeringspropositioner voro ju icke heller af samma art som våra dagars.

Hvilken åsikt man själf än har i dessa frågor, måste man respektera de ofvannämnda personernas handlingssätt. Vår konstitutionalism, sådan den vid tiden för Furuhjelms återkomst till fäderneslandet predikades, trodde han nog ej på. Då han genom släktskapsband emellertid var nära lierad med denna politiska läras varmaste och noblaste förkunnare, Robert Lagerborg (hvars maka var född Constance Furuhjelm), och för öfrigt i sin omgifning, sin släkt stod gentemot en starkare enig majoritet, så blandade han sig ej i de politiska frågorna, men sin öfvertygelse behöll han. Typiskt var hans yttrande — jag

minns det sedan tjugufem år tillbaka — „lyckas vi att få denna finska uppfattning erkänd, så tacka vi Gud, för min del tror jag det ej. Att Ryssland skall lämna allt detta ograveradt, icke blanda sig i våra angelägenheter, det kan ingen få mig öfvertygad om. Jag vore lycklig, om man öfverbevisade mig om, att jag har orätt.“

Med allt detta var Furuhjelm icke en beundrare af Rysslands politiska och sociala system. Därtill hade han särskildt i Sibirien sett för mycket af dess hårdhet och råhet. Bättre än någon annan visste han, hvad den Bobrikoffska politiken innebar. Han hade ju själf i tiden varit ämnad till en Bobrikoff i de donska kosackernas land. Regeringen ville nämligen unifiera äfven den landsändan. Donska kosackområdet skulle ombildas till Petroffska guvernementet, med Taganrog som hufvudstad. Regeringen hade under årens lopp gjort ständiga försök därtill, fränsedt att den i århundraden varit i strid med kosackerna om deras fri- och rättigheter. Jag påminner om Bulavins och Pugat-scheffs uppror. För att nu genomföra försöket sökte man länge och väl efter en stark, orädd man med otadligt rykte, en man med diplomatisk blick på sakläget och med fasta principer. Till slut stannade man vid amiral Furuhjelm. Denne emottog uppdraget med tveksamhet. Han började med att läsa alla akter och handlingar

om kosackerna, deras fri- och rättigheter, som arkiven i S:t Petersburg innehöllo. Det hela föreföll att börja med, enligt hans egen utsago, tämligen enkelt. Men när han kom till ort och ställe och talade med kosackernas „hemmastyrelse“, de „äldste“, visade sig det hela i ett annat ljus. Det fanns nämligen, rättare det hade funnits något som kallades „Härringens“, ett organ för själfstyrelse, som visserligen med maktbud afskaffats af tidigare regeringar, men gentemot hvilket kosackerna protesterat i alla tider. När kosackerna nu fingo höra, hvad frågan gällde, beredde de sig till det mest energiska motstånd. De visade upp handlingar och akter af den art, att Furuhjelm, öfvertygad om det berättigade i deras önsknings och fordringar, reste åter till S:t Petersburg och förklarade, att en unifiering, som endast åstadkom hat och bitterhet i själarna, om ock den yttre likformigheten vunnes, tjänade till intet, samt att de lifvet styrande stora ekonomiska och sociala frågorna själfva i en framtid skulle genomföra det, som man nu genom att bryta ord och kränka samveten ville företaga. Den gången föllo orden i god jord. Furuhjelm befriades af grefve Miljutin från sitt uppdrag. Kosackerna ha det i dag ungefär som de haft det under det sista seklet. Ja detta allt förefaller ju nu som en saga. Men så hände det också för länge, länge sedan, i sista seklet under kejsar

Alexander II:s tid. Sen dess har mycket vatten runnit genom tidens ström.

* * *

Nu var Hampus Furuhjelms långa odysseé i Ryssland slut. Själf sade han, att det gick upp liksom med ens, att han borde kasta förtöjningarna loss och bege sig hem till fäderneslandet. Så är det ofta med det djupaste i vårt väsen. Åren gå med att planlägga och lösa livets små problem. Hvad som försiggår djupast i vårt inre märkes ej af andra, vi ana det knappast själf. Ljud af främmande språk, det ändlösa, hetsande lifvet hindrar oss att lyssna till rösterna i det tysta, djupa inre, till detta som dock med vårt undermedvetande arbetar sig fram liksom af sig själf. Och så en dag, när tiden är mogen, vaknar den under årtionden tysta rösten upp, klingar högt, manar och kallar. Målet, det anade, det vi kämpat lifvet igenom är klart. När Furuhjelm femtonårig kastades ut i världen, bar han inom sig mera som en dröm än som en tanke, mera som ett hopp än som ett mål, detta att en gång i tidernas fullbordan komma hem, köpa det gamla fädernegodset åter och börja där förfädren stupat eller tröttnat. „När jag en gång hade klart, att nu borde jag fara hem, kände jag det som en feber i blodet. Jag

reste från alltsammans, som om jag flytt. Det är möjligt, att de hade nog af mig därborta. Säkert är, att jag hade nog af dem.“

Efter några korta perioder vid, man kan säga hedersplatser i Reval och S:t Petersburg, vände Furuhjelm åter till fäderneslandet, till familjegodset Hongola, som han nu återköpte af en anförvant, Wetterhoff, för medel dem han förvärfvat i Rysk-Amerikanska kompaniets samt i regeringens tjänst. I en min roman låter jag en af hufvudpersonerna säga: „Ett starkare band än ett gods finnes ej. Jorden den drager. Har du ett stycke jord evärdeligt i släktens ägo, förr eller senare kommer någon med ditt namn dit och planterar ett nytt skott, där den gamla stammen nåtts af stormen. Jorden den drager, som en magnet drager järnet, allt lif till sig, ja i sig.“ Den Furuhjelmiska ättens saga är en verklighetstrogen bild till de citerade orden.

Hongola gods gick under amiralens tid en ny blomstring till mötes. Det kan sägas om honom detsamma som läses i Hongola arkivet om ättefadern, „han gagnade sig och riket med en god och försiktig landthushållning“. Oaktadt allt hvad han upplefvat och varit med om, i ond tid, i god tid, tycktes det mig stundom, som om vården af Hongola varit för honom quinta essentia af livvets praktik. När hans kära Hongola ej i allo sköttes af yngsta sonen, åt hvilken han

sålt det, såsom han det önskat, föreföll det stundom, som om i den suck han vid sådana tillfällen drog, inneslöts något af hvad Alfred de Musset tänkt, när han skrifver „Jours de travail. Seuls jours ou j'ai vécu.“ Må det tilläggas, att få godsägare lämnat sitt gods till den grad uppuren af sina underhafvande, torpare, landbönder och socknebor, som gamla amiralen. Än i dag talar folket om amiralens tid med vördnad och saknad.

* * *

Blifven änkring 1894 flyttade Furuhjelm åter till sin fädernestad, där han jämte sina döttrar inredde ett vackert hem. I detta gästfria hus hade jag nöjet se och höra den gamle mera än en gång.

* * *

En dag kom han helt upplifvad till mig. „Kommer herr Ahrenberg“, frågade han mig, „i håg, att jag en gång talade om, att en ung prästman, hvars namn jag glömt, gjorde mig en stor tjänst genom att lysa för mig trenne gånger på en söndag. Nu vet jag, hvad han heter. Kan Ni tänka Er, jag promenerade längs Esplanadgatan, då jag plötsligt mötte en gammal man med prästerligt utseende. Han var mycket uppnäst. Jag hälsade på honom, stannade och frågte,

om han ej en gång för länge, länge sedan sammanvigt en ung marinofficer — jag nämnde mitt namn — med en fröken v. Schoultz. Efter lämnade närmare upplysningar, drog sig pastorn saken till minnes. Nåväl, jag är kaptenen-löjtnanten, numera blifven amiral, sorgligt nog änkeling. Jag hann ej den där gången tacka min herre för kärlekstjänsten, men nu vill jag göra det ordentligt. Ni måste komma till mig och spisa middag.“ Prästmannen var den kända prosten i Viborg Mortimer Forsten. Då amiralen hörde, att min familjs medlemmar voro gamla goda vänner till familjen Forsten, blefvo min hustru och jag inbjudna till denna sentida bröllopsmiddag, som begicks icke mera och icke mindre än fyratofem år efter vigselakten. Det blef för gamla amiralen en helig minnenas fest, hvarom hans varma ord och starka sinnesrörelse högt vittnade.

* * *

Det japanska kriget kunde väl ingen följa med större intresse än Furuhielm. Han kände hela krigsteatern bättre än någon hos oss. Åratal hade han lefvat vid dessa stränder på de öar, där det stora sorgspelet uppfördes. Han hade sett den uppgående solens land vid tiden för de nya idéernas genombrott i Japan. Då Mutsuhito den store 1867 bröt schogunens välde, var Furu-

hjelm i tillfälle att på nära håll följa händelsernas gång. Den japanska folkkaraktären kände han väl till, han var därför vid tiden för krigets utbrott ytterst reserverad och försiktig i sitt uttalande om japanerna. Gentemot skribenter i Novoje Vremja, som vid den tiden förklarade, att världen förr skulle gå under än Japan gå segerrik ur striden, att ryssarna skulle kasta de gula aporna i hafvet med mera, var Furuhjelm icke sangvinisk, icke optimist. Japanerna voro sluga, energiska, dödsföraktande, därtill öfverspändt känsliga för Europas tadel eller beröm. För dem var kriget en strid om lifvet och äran. För ryssarna gällde det att efter en Besobrasoffs et consortes * förlöpfungar återställa Rysslands prestige i Mandschuriet, Korea och Kina. Redan efter japanernas öfvergång af Jalufleden hade, enligt Furuhjelms åsikt, den mest statsmanna-

---

* En köpman från Vladivostok, Briener, hade 1896 af koreanska regeringen erhållit rätt till skogsafverkning vid Jalufleden på 20 år, men med villkor att koncessionen skulle utnyttjas senast 1901 den 9 sept. Då han ej kunde anskaffa kapital för det vidlyftiga företaget inom behörig tid, beslöts på förslag af bland andra D. Besobrasoff, att koncessionen skulle inköpas af Briener för statsverkets räkning, för ortens krigspolitiska betydelse. I öfverstelöjtnanten friherre von Tettaus historia om kriget ingår en synnerligen intressant, om ock för Rysslands vidkommande partisk redogörelse af frågan. Del I, sid. 20—53. Berlin 1911. Ernst Mittler und Sohn.

mässiga åtgärden varit att sluta fred. Men hvar fanns mannen, som gentemot den numera ytterst upprörda stämningen i S:t Petersburgs kretsar vågade taga detta ansvar på sig.

Emellertid fanns det vid denna spännande tid, då vi med feber i blodet väntade på telegrammen, ingen som det var mera lärorikt och underhållande att tala med om alla dessa frågor, ingen som såg mera objektivt på dem än amiral Furuhjelm, och jag är honom än i dag djupt tacksam för de timmar han skänkte mig, då han lutad öfver kartan gaf upplysningar om afstånd, om sund och öar, hafsdjup och bergshöjder, folk och raser mellan Schanghai och Vladivostok, Korea och Mandschuriet. Liksom furst Obolenski och general Sjöman höll han med den vid Port Arthur senare omkomna amiral Makaroff, som yttrat: „Hålla maskinerna hvad de böra och ingenjörerna hvad de lofva, så skall den ryska soldaten göra sin skyldighet.“ Att den ryska soldaten och officeren gjort mera än så, ha vi sett i världslitteraturen. Att materialerna och konstruktionerna voro eländiga, det veta vi ock. Ja numera till och med hvar felet låg.

* * *

I alla tider har jag beundrat militären. Det är i de flesta europeiska land den samhällsklass,

inom hvilken man städse finner en nobel, stundom, såsom vid upplösandet af de finska bataljonerna, rörande samhörighetskänsla. Tänk huru konstnärer af alla slag behandla hvarandra. Militärernas lif ute på exercis- och manöverfält, ridbanor, jakt och sportplaner ge dem därtill ett fysiskt öfvertag gentemot oss civila, som ofta verkar imponerande åtminstone på mig. De ha ju som klass betraktade sina små fel, en kåranda som särskildt i de länder, där militären alltid måste gå klädd i uniform, kan som till exempel i Berlin och S:t Petersburg väcka förargelse, men för det mesta äro de nationens gentlemän. Efter resor i tre världsdelar kan jag tryggt ge enhvar rådet, råkar man ut för något obehag eller klammeri i utlandet, är det alltid bäst att vända sig till en militärperson. Det är bland annat därför jag för min del håller för, att Finland, fränsedt många andra politiska, sociala och folkhygieniska skäl, gjorde en omätlig förlust genom att dess militär slopades.*

---

* För ett antal år sedan bodde en belgisk baron D. jämte sin friherrinna i den nyländska skärgården. Min hustru och jag blefvo rätt goda vänner med dem. Baronen var något slags chef eller administrator för ett af de belgiska järn- eller glasverken i södra Ryssland. Han beklagade sig öfver svårigheten att erhålla precisa och målmedvetna arbetschefer i Ryssland. Fabrikerna voro där än i dag som Turgenjeff beskriver dem i „Obruten mark“. Min hustru föreslog honom då att engagera svenska ingenjörer eller

De känslor af sympati, som från början bundo mig vid den gamle amiralen, väcktes väl först till lif af hans militära, franka väsen, men de fördjupades med åren, sen jag lärt mig i honom känna den kloka, djuptänkta människa han var. Hans långa, arbetsamma lif, hans erfarenhet hade utkristalliserats i en lifssyn, som helgjuten och harmonisk tycktes mig mest närma sig de gamla stoikernas. Icke deras som lärde i Stoa poikile (den brokiga arkaden) i Athen, deras lära var för teoretiserande, måhända äfven för subtil, utan den romerska skolans ideal. Den lifssyn Victor Rydberg så hänförande vackert talar om på flere ställen i sina Romerska kejsare. En Ceraunus och Musonius, hvilka trösta och styrka bland annat Plautus, som väntar dödsbud från en Nero, eller Marcus Aurelius Antoninus, den „krönta filosofen“. Hos dessa lärans sentida efterföljare skjutas teorierna, det subtila vetenskapliga deducerandet å sido, frågorna tagas praktiskt, det blir en pragmatiserande sede- och troslära, som hvad tron beträffar offerar väl mycket åt determinismen, men som, om jag får

---

officerare. „Ah min fru“, blef det lifliga svaret. „Dem känner jag från Kongo. En svensk officers eller ingenjörs fullmakt är ett adelsdiplom i världen, men våra kapitulationer tillåta det ej i Ryssland. Vi måste använda belgisk eller rysk intelligens.“ Det är att märka, att han, då svaret gafs, icke kände oss ens till namnet, än mindre till rasen.

använda ett vulgärt uttryck, „klär“ gamla hvit-skäggiga stolta män, män hvilkas tankar och känslövärld äro ogrumlade och sunda. Män af denna art bli gärna i viss mån fatalister.

Det är förunderligt i alla fall med den genom börd och arf utformade nationalitetskänslan. Jag besökte det Furuhjelmska hemmet på Hongola, såg hemmet och familjen i stad och på land, i helg och söcken. Ehuru husfadern, som vid tiden för mitt besök var änklings tjänat i Ryssland sedan ynglingaåren, ehuru hans barn, på yngsta sonen när, födts där borta i det stora ryska folkhafvet och haft ryska barnsköterskor, ehuru alla hans underlydande och husets betjäning i årtal varit rysk, så fanns där i hemmet icke en aning om allt detta. Detta hem var svensk-finskt in i roten af sin själ. En svag brytning i gamla amiralens uttal angaf, att han länge talat något främmande tungomål, men denna brytning var engelsk, th-ljudet gick igen, icke det karaktäristiska ryska mjuka j-ljudet. Icke en möbel, en bild, icke ens en kvarglömd souvenir, som skulle ha häntydt på familjens ryska aera — jo ett, vi fingo rönnbärsbrännvin vid smörgåsbordet.

Allt detta kom sig, som af det föregående framgår, ej af någon ovilja mot ryskt väsen eller af något slags öfverläggning, nej det kom osökt af sig själf. Fröet och roten var svensk-finsk,

blomman och frukten blef följdriktigt detsamma. När jag någon gång af svenska släktingar och vänner hör antydvas om, att vi hotas af russifiering, då plär jag tala om amiral Furuhjelms hem och många, många andra, hvars stiftare genomgått samma öden som han. Därmed vill jag icke ha sagt, att det finska elementet, som förbi den svenska bildningen nu dels drages dels makar sig fram, skall förblifva hvad vi kalla nationellt. Jag har helt nyligen sett en finsk formans pojke, som svingat sig upp till samhällets nästhögsta pinnar, det hem han beredt sig och de sina är en fullkomlig efterbildning af en tschinovniks bostad i S:t Petersburg.

*   *   *

Mätt på ära och år dog amiralen vid 88 års ålder och begrofs i familjegravven i Urdiala. Det är män af hans karaktärsläggning, som i det stora Ryssland lagt grunden till det goda namn vi finnar än i dag — trots nationalistpressens smutskastning alltsedan 1898 — åtnjuta i Ryssland.

Mary Furuhjelm-Ehrensverd.

Amiral Furuhjelm hade en dotter, född i Ostasien i Amurprovinserna, eller som hon själf svarade lärarinnan i det pensionat i Strassburg, där hon skolades „au bord de l'Amour“.

När Mary Furuhjelm som litet barn öfver isar och snö gjorde den tusenmila resan från Vladivostok till hemmet, tilldrog sig en liten sorglustig episod. Hon tappades från tarantassen, utan att man observerade det. Plötsligt märkte dock någon, att ett kolly var borta, det var lilla Mary, man vände om och fann det lilla pyret på landsvägen. När hon väl var inne i ekipaget igen, hördes vargtjut kring de åter mot målet Europa ilande hästarna.

Fröken Mary Furuhjelm var en liten förtjusande varelse. Skapad som jag tänker mig Shakespeares Puck, där hon i en midsommarnattsdröm lätt och smidigt med utsökt behag rör sig i en skimrande blomstervärld. Det vackert formade hufvudet, det täcka ansiktet med den fina, lustiga uppnäsan gjorde, att man först kom att tänka på en näpen fransysk soubrette, men den tunga, varma blicken ur de bruna ögonen, det vågiga mörka håret och den matta, bleka hyn lyfte det hela upp i ett plan af högre, af själf full skönhet. En i ordets fulla bemärkelse älskvärd kvinna, hade hon därtill något af faderns franka, naturliga och öppna sätt, som gaf henne ett särdrag, en doft af originalitet, som icke alltid plär finnas hos, än mindre värderas af hennes medsystrar. Lägg därtill att hon besatt en vacker altstämman, hvilken hon till accompagnement af gitarr eller luta, som hon själf skötte, behandlade med utsökt smak och konstförstånd, och läsaren kan göra sig en föreställning om, hvilken liten tjuserska hon kunde vara, när hon var à son aise. Tyvärr förunnades detta henne icke ofta. Sjuklig som hon var, plågades hon tidtals af en tröstlös liffsleda, som ofta bröt ut, då man minst anade det. Detta tungsinne gaf sig stundom luft i bunden stil, verser, sanna och varma uttryck för de känslor, af hvilka hon för stunden besjälades.

Mary Furuhjelms bekantskap gjorde jag 1893 i en mycket allvarsam stund, under djupt sorgliga förhållanden. Jag hade i Viborg en ung, älskvärd kollega och vän, som arbetade under min ledning. Han var i högsta grad energisk och uthållig i arbetet. Då jag, som såg att han ej var stark till hälsan, förklarade för honom, att det kunde gå af med mindre besvär, kom det fram, att han var djupt fästad vid en ung dam af värld i Helsingfors — han nämnde ej namnet. Nu ville han, ju förr dess hellre vinna en säker ställning, ty — det slutade med att han skrattade och hvisslade melodin till „Donna e mobile“.

Till min stora smärta sjuknade den unga vännen i en häftig appendicitis och var efter några dygn död. Hans stoft fördes till fädernehemmet i Nylands skärgård och därifrån till Östersundoms landtligt vackra kyrkogård. Jag som ville vara med om att visa honom den sista hedersbetygelsen, reste en strålande vacker somrardag till landet. Medan jag stod på kyrkogården i skuggan af de åldriga lindarna och drömde och såg, huru fjärilar och trollsländor flögo kring de rikt blommande, gammaldags landtliga stormhattarna och riddarsporrarna, som sköto sina blomsterspiror upp ur grafvarnas mull, observerade jag en ung, obekant dam, min lilla Puck-figur som, tycktes det mig, tveksamt nalka-

des min person. Plötsligt tog hon mod till sig och kom beslutsamt fram, med utsträckta händer. De vackra ögonen voro fulla af tårar. Med en mjuk, något beslöjad och dämpad stämma uttalade hon oförtjänta ord af tacksamhet för den välvilja jag visat den döde. På min fråga, med hvem jag hade äran att tala, svarade hon: Mary Furuhielm. Det var alltså hon, hvars namn den bortgångne icke nämnt.

Med en öppenhet, som var rörande, talade hon om — — — ja det afgörande ordet hade ju ej blifvit utsagdt. — Från den dagen voro vi, som om vi känt hvarandra i årtal. Att vinna en vän är icke svårt, men att i ett litet ettrigt samhälle, där språkstrider och politiska tvister förbittra samlifvet, bevara en vän, det är en svårare sak. Jag kan med berättigad själfkänsla säga, att alla hennes många bref, det första från 1894, det sista från 1910, året före hennes död, vittna om hennes minnesgodhet. Men hellre än att berätta om henne, må hon själf tala i följande utdrag ur några af hennes bref.

Medan hon 1894 vistades vid en liten kurort i Sverige, skref hon under ett anfall af trötthet och lifsleda ett bref, som slutade med orden:

„Ni tvungit mig att heligt lofva,
Att icke skymfa lifvets gåfva.
Jag säger dock till först, till sist
La vie est bête, la vie est triste“.

„Ack den som dock från tankar dofva
 Fick drömlöst slumra in, fick sofva;
 Ty lifvet, liksom hoppet är en skälm,
 Det säger Er,

Er Mary Furuhjelm.“

På detta förtjusande bref skref jag som svar till henne en liten dikt, som, då C. G. Estlander ansåg, att den kunde ingå i Finsk Tidskrift (1895), må i all anspråkslöshet följa med i denna korta minnesruna.

Mod.

Härda i smärtornas flamma
 Själen ånyo en gång;
 Låt ej ledsnaden slamma
 Ditt hjärtas friskaste språng.

Tänk ej än på den urna,
 Som gömmer din aska en gång!
 Tro, att af fröjder burna,
 Dig vänta än dagar mång.

Stäm ditt hjärtas ackorder
 Åter i full harmoni;
 Gif åt sorgerna order
 Att draga förbi, förbi!

Än komma härliga vårar
 Med glädje, löjen och smil,
 Ännu dig kärlek sårar
 Med uddig, men ljuflig pil.

Långt är det än till kvällen
 I zenit står solen än,
 Öppna den dofva cellen,
 Öppna för hoppet igen.

Fostrå på nytt din vilja
 Länge af motgångar böjd;
 Gå sen åter att gilja
 Till lifvets lycka och fröjd.

Mod! Tag dig än tillsamman,
 Blås på falnande glöd,
 Blås, så att flämtande flamman
 Slår upp emot himmelen röd.

* * *

Året därpå reste familjen Furuhjelm till Florens. Från denna tid och denna resa finner jag i min samling flere bref af hennes hand.

Florens 1895.

— — — „Jo nu har jag varit flitig! Har tagit lektioner i gitarrspel och i sång. Min lärarinna inger mig goda förhoppningar. Syster Annie modellerar i professor Romanellis atelier och har hunnit med Donatellos S:t Cecilia, och en madonna con bambino förstås. Professorn anser, att det lönar sig för henne att fortsätta.“

Florens den 19 dec. 1895.

„Var det af vänlighet ni sände mig katalogen öfver finska konstnärernas utställning *, med utklipp af J. Öhquists så välvilliga kritik, eller var det af „ondskab“. I det senare fallet har ni vunnit Er afsikt. Ty oaktadt min förkärlek för den nya, den moderna konsten, särskildt symbolismen, ha Enckells liksom de andras taflor lämnat mig fullkomligt oberörd här i Florens“.

— — —

„Det som varit ligger tungt öfver Florens. Huru skall man här inför Ghiberti, Ghirlandajo, Fra Angelico, Sienesare och Peruginare kunna med intresse se på något nytt. Jag menar, att konsten i Florens är fullbordad för trehundra år sedan. Vår tid passar ej mera in i det offentliga Florens“.

Ett bref om karnevalen i Nizza börjar muntert för att sluta med ett tungsint:

„Ack hvad det gör godt för en fattig själ att själf göra galenskaper utan att behöfva tänka

---

* Finska konstnärernas utställning i Helsingfors hösten 1895.

på ånger, glädjens aldrig svikande kamrat. —
 — — Mitt varmaste tack — — — Adio för
 denna gång — — — La vie est bête. Bonsoir.“

Stockholm juni 1910.

— — — Min vän fru Alice v. O., den söta fru Ni träffade hos mig på middagen, har varit i Aix les Bains. Hon är nu på en ledsam liten badort, som troligen vimlar af sedesamma svenskor. Ja är det icke så, att om de äro fattiga eller rika, komna från Kiruna eller Malmö, fideikommiss eller prästgårdar, äro de alla sedesamma, tala, tro, tänka och drömma helt visst lika. De äro eller bli dugliga husmödrar alla. Enligt min tro stå de nästan utan undantag öfver männen i estetiskt och moraliskt afseende. Vår gemensamma vän Montelius skall väl säga, att denna homogenitet är bevis på rasens ålder i ett och samma land, och att det är lyckligt för Sverige att så är, men nog är det litet ledsamt ändå. Hvarför äro vi i Finland så gräsligt olika hvarandra. Som om vi vore från skilda länder, och jag talar ändock icke om finsktalande (kvinnor). Det är nog också litet ledsamt, ur en annan synpunkt.

— — — De gilla oss inte heller riktigt här i Sverige, ehuru de inte säga det högt. Vårt

friare sätt går ej riktigt ihop med den allmänna sedesamheten. Om ni visste, huru ofta jag chockerat denna dyrbara nationalegenskap. Men det är inte ledsamt alls, i synnerhet om — — — är närvarande“.

* * *

Vi hade träffats ute på promenaden i — — — där hon jämte sin här ofvan nämnda väninna fru Alice v. O. skämtat om än det ena, än det andra. Med anslutning till hvad hon då talte, och som jag nu glömt, skrifver hon: „Eftersom villkoren för en ung dam är, att hon skall vara brunögd, ha burrigt hår och vara trubbnäst, så har jag lika många betingelser att komma in i Edert galleri af samtida, som många andra de där till följd af dessa egenskaper kommit med.

* * *

Mary Furuhjelm ingick äktenskap med en käck och älskvärd svensk officer, baron Gustaf Ehrensvärd, och öfverflyttade till Sverige. I det nya hemmet borta i landsorten, i en liten svensk garnisonsstad, torde hon att börja med ha haft svårt att trifvas. Men sedan hon kommit till

Stockholm, där hon inredde ett vackert hem, lefde hon sig snart nog in i de svenska förhållandena. I detta gästfria hem, prydt med konstverk och förljufvadt af tvenne friska, vackra barn, har jag tillbragt många minnesrika stunder. Hennes ungdoms tungsinne och lifsleda hade under dessa år vikit, hennes hela hade stadgat sig, men lång blef hennes lifstid i alla fall icke. I en publikation om den Furuhjemska ätten läses: „Mary Furuhjelm dog, då hennes lefnads sol stod i sitt zenit. Efter en kort, men häftig bröstsjukdom afled hon i Stockholm den 5 juni 1911. Hon var en finkänslig, stolt, ärlig och sanningsökande kvinna med en upphöjd syn öfver lifvets företeelser“.

Hon begrofs i denna lilla, vackra kyrkogård vid Solna uråldriga kyrka, denna kyrkogård, där så många af Sveriges vittra andar funnit sin fristad — skaldernas vrå har den kallats. Först förlidet år blef det mig förunnadt att lägga en minneskrans på hennes förtidiga graf. Sent skall hon glömmas af sina vänner i Sverige och Finland.

MATILDE SALLIER
DE LA TOUR

Matilde Sallier de la Tour.

Matilde de la Tour.
(Blyertsteckning af W. v. E.)

Medan dessa minnen om „människor som jag känt“ utarbetades, — de tillkommo snart sagdt händelsevis och tyvärr utan någon på förhand utarbetad plan — önskade min hustru, att en af henne nedskrifven minnesteckning öfver hennes akademiekamrat och vän grefvinnan Matilde Sallier de la Tour,

maka till italienska ministern vid svenska hofvet, åren 1871—77, blefve införd i någon af de närmaste delarna af arbetet. Ack, denna minnesteckning blef aldrig färdigskrifven. Endast lösa anteckningar

funnos, när den obevekliga sköflade mitt hem och mitt hus.

Jag vill försöka att med begagnande af hvad hon antecknat, hvad hon förtäljt, och hvad de få brefven från grefvinnan Matilde, dem jag läst, ange, teckna en bild af denna hennes trofasta vän, denna rikt begåfvade och varmhjärtade kvinna. Det blir nog ej, hvad hon som gått hädan velat och kunnat göra af ämnet, men jag vill i alla fall försöka att fullgöra det testamente, som lämnats mig, och begynner med hennes, den bortgångnas anteckningar.

*   *
                  *

Då italienska ministern vid svenska hofvet grefve Victor Sallier de la Tour jämte sin gemål Matilde gjorde sitt första besök hos grefvinnan Olga v. Engeström, född Bobrinski, var husets härskarinna tillfälligtvis ej hemma, men väntades hvarje ögonblick. Det tillkom därför mig, som bodde hos henne och af henne upptagits snart sagdt som en dotter, att emottaga de båda gästerna i de tre vackra rum i husets bottenvåning, hvilka upplåtits åt mig. Jag satt, då visiten anmälades, vid mitt staffli i fullt arbete och hann ej omedelbart ställa undan mina målardon, en omständighet hvilken gaf en osökt anledning till

ett lätt och behagligt samtal om konst och konstnärer — finnes det något lämpligare, när det gäller italienare? Så inbegripna voro vi i vårt tankeutbyte, att ingen observerade, att husets härskarinna var hemkommen, innan betjänten Jönsson, en jovialisk, välfödd skåning, högtidligt anmälde, att grefvinnan tog emot.

Vi gingo nu alla till öfre våningen, där Jönsson stramt paraderande vid salongsdörren högt anmälde gästerna — det gick nämligen alltid ceremoniöst till, som vid hofvet, när grefvinnan v. Engeström tog emot en officiell visit. Allt efter visitens art, den besökandes stånd, det personliga värde hon tillmätte gästen, utminuterade hon noggrant, hvad som i ord och gest inrymdes mellan en kylig grandezza och en ur hjärtats djup utgående varm gästvänlighet. Då grefvinnan vistats mycket i Italien, talte språket obehindradt och där ägde del i palats (i Firenze vid via Ceretani), i villa och landtgoods, och då hon i Italien gjort bekantskap med den man, som sedan blef hennes make, och hvars minne hon formligen dyrkade, hade hon en viss chère tendre för allt italienskt. Hon emottog därför sina gäster med en värme betydligt öfver det gradtal hon vanligen plögade visa. Värmen spred sig så, att vi alla under dess välgörande inflytande kände oss dragna till hvarandra. När den sedvanliga visittiden flerfaldiga gånger öfverskri-

dots, sade grefvinnan Matilde till mig vid afskedstagandet: „Jag kommer till Eder i morgon bittida, jag har något mycket viktigt att meddela Eder. Jag hoppas Ni tager emot mig?“

Dagen därpå öfverraskade hon mig redan tidigt, medan jag gjorde min toilett, — som en äkta italienska var och förblef hon *matinale* hela sitt lif — och nu kom det viktiga ärendet fram. Hon ville blifva konstnärinna, ville gå in som elev i akademien. Härtill skulle jag förhjälpa henne.

Akademien för de fria konsterna (nu Högskolan för konst) förestods vid denna tid af den kände målaren professor J. Boklund, en i många afseenden originell person, men därtill varmhjärtad och god som få. Att en kvinnlig afdelning — den första vid en dylik anstalt i hela Europa — öfverhufvudtaget fanns vid akademien i Stockholm, var Boklunds förtjänst.

Glad att få en så älskvärd akademiekamrat, gick jag genast in på grefvinnan Matildes förslag, och ännu samma morgon gingo vi på uppvaktning till direktören. Det föreföll i allmänhet, som om Boklund, utgången ur en ringa samhällsställning, aldrig riktigt kunnat lefva sig in i den höga värdighet af direktör, som han, efter hvad det sades, oväntadt uppnått. Boklund tog emot oss i det af konst saker och kuriosa fyllda rum, som han disponerade öfver i akademiens hus, på sitt mest

sölenna och högtidligt chevalereska sätt. Jag hade följt med endast för att tala, föra ordet för min nya vän, men då det snart nog befanns, att grefvinnan Matilde liksom direktören talade den mest fulländade tyska, så att icke ens en hannoveranare eller sachsare haft något att anmärka därvidlag, blef min roll endast den passiva åhörarens. Boklund var ytterst charmerad af att få en så lysande stjärna från societetens himmel, som grefvinnan var, i sin akademiematrikel, men gjorde i alla fall sina obligatoriska svårigheter; de voro för öfrigt kända af alla elever. Han fordrade, att grefvinnan skulle prestera intyg öfver genomgången kurs i Euclides geometri, de tre första böckerna. Då jag, som nyligen genomgått denna kurs, lofvade handleda grefvinnan, blef Boklund nöjd, och *Matilde Sallier de la Tour, nata Ruinard de Brimont* blef inskrifven i den stora akademiematrikeln — professors och direktörens ögonsten i förbigående sagdt. Tvenne dagar efteråt blef saken bekant för akademiens preses, kabinettskammarherren öfverintendenten med mera F. v. Dardel, som omedelbart gjorde sin visit hos italienska ministern och dekreterade kort och godt, att geometrilektionerna vore onödiga. Vi hade för öfrigt hunnit med axiomerna.

På detta sätt blefvo vi akademiekamrater. Vi höllo hela akademietiden samman, så att kamratskapet småningom blef vänskap. Grefvinnan Ma-

tilde var vid denna tid en ung kvinna om 28 à 30 år*, ehuru hon som alla sydlänningar gjorde ett intryck af att vara äldre. Hon hade nog aldrig varit hvad man kallar en skön kvinna, men hennes ansikte formligen lyste af intelligens, andlig vakenhet och godhet. Hon ägde en gratie, ett behag i pose och gest, en medfödd takt och en finhet i umgänget, som verkade betagande på alla hon kom i beröring med. Därtill kom en säkerhet, — hon hade vistats vid hofvet i Tokio och Cairo — som gjorde att man alltid var lugn i skyddet af hennes personlighet.

Om hon skulle anses som ett prof på den uppfostran en ung italienska erhåller i sitt fädernesland, så står kvinnobildningen åtminstone bland the upper ten thousand i detta land mycket högt. Medlem af den italieniserade gamla franska familjen de Brimont talte hon hvarterda språket som sitt modersmål, därtill som redan nämnts tyska. I Torino, där hon vistades redan under sin flicktid, fanns ingen akademie, men en högre af staten underhållen teckningsskola. I den hade hon inhämtat konsten att rita, så att hon, „när det kom till kritan“ (svarta kritan) som professor Malmström sade, var flertalet af oss andra öfverlägsen. Konst-historiska och historiska arbeten lågo ständigt

---

* Hon yppade aldrig sin ålder; den finnes ej angifven ens i dödsannonsen.

framme på hennes bord, och allt hvad hon i den vägen kom öfver berörande Sverige och svenska förhållanden, intresserade henne i alldeles särskild grad. Frånser jag handarbetet, kokkonsten, det matematiska vetandet och lifvet ute i naturen, stod hon i kunskaper lika högt som hvilken väl uppfostrad nordisk kvinna som helst. Uppriktigt sagdt: högre — åtminstone har jag ej i Sverige och Finland funnit många, som kunde anses som hennes vederlikar i kunskap och bildning.

Hon var katolik, men då hon vuxit upp i det till följd af politiska slitningar påfvefientliga Piemont och bland antiklerikala franska kretsar, var hennes veneration för dogmerna och för hela det katolska känslomysteriet mycket obetydlig, så att mannen plögade kalla henne „madame francmaçon“. Sådan hon var, var hon en inkarnation af gammal, förfinad latinsk kultur. Hon bar inom sig en förmåga af intuition, nedärfd från många generationer, en osviklig slagruta som gjorde, att hon i de mest invecklade frågor, till och med af juridisk och ekonomisk art — hon förvaltade sin egen betydande förmögenhet — stod på säker grund. Mannen däremot spolierade största delen af hvad han ärft. I just detta afseende, sinne för affärer, skall man bland nordens kvinnor förgäfvnes söka en dam om knappast trettio år så bevandrad som hon.

Min man ber mig tillägga, att då grefvinnan var född under tiden för Savoyen-Piemonts frihetssträfvanden, så fanns hos henne ej en tillstymmelse till den förbenade konservatism, som vanligen anses vara ett ofrånkomligt arf för kvinnor af hennes stånd och lefnadsvillkor. För att göra bilden af familjen de la Tour klar, bör jag tillägga, att makarna hade ett barn, en dotter, den lilla sjuåriga Giovanna, ett under af skönhet och barnslig gratie. Stundom föreföll det mig, som om detta lilla älskliga barn varit det enda verkliga föreningsbandet emellan de tvenne i grund och botten så olika föräldrarna. Född i Japan (?) kallades hon vid ett japanskt smeknamn — jag har glömt det — men det betydde „kårsbärsblomma“.

* * *

Det var gifvet, att en person af hennes andliga läggning skulle taga med storm en man sådan som franska ministern grefve J. A. de Gobineau, när han, jag skulle tro året efter familjen de la Tour, bosatte sig i Stockholm. Därtill kom, att filosofen och skalden de Gobineau var ensam, en bortkommen lärd utan något egentligt hem. Alla grefvinnan Matildes kvinnliga, jag vore färdig att säga moderliga instinkter väcktes till lif. Hon omhuldade den femtioåttaåriga mannen

med godhet och värme. Tyvärr gaf denna hennes, jag skulle kalla det barmhärtighet Stockholms världen mycket att tala om. Desto hellre som de Gobineau, ehuru nästan hvithårig, tack vare sin ungdomliga rörlighet, sitt lifliga temperament, sin friska hy och sina alltid vakna ögon, såg ut att vara vida yngre än han var. Enligt min personliga åsikt, och jag som lefde, reste och bodde tillsammans med henne * kände henne bättre än någon annan kvinna i Stockholm, fanns där ingen tillstymmelse till något otillbörligt, men den omständigheten, att de hade hvar sin atelier utom hemmet, var för 70-talets Stockholm stötande och nog för att ge pratet fart. Huru många gånger hörde jag ej henne säga: „Gobineau är en människa, som världen farit illa med, han är en stor, en betydande begåfning, som eftervärlden först skall fullt förstå och erkänna; jag vill bli hans goda, hans skyddande ande“.

* * *

Oscar II hade i maj 1873 krönt till konung af Sverige; nu skulle han i juli månad krönas ännu en gång, till konung af Norge. Med an-

---

* Vår och höst, då grefvinnan v. E. vistades på sin egendom Nyborg i Håtuna socken i Uppland, bodde jag hos grefvinnan Matilde i hennes våning vid Arsenalgatan.

ledning däraf var hela den diplomatiska kåren i Stockholm inbjuden eller ålagd att den 18 juli öfvervara kröningen i Trondhjems domkyrka. I veckor talades det bland diplomaterna om denna resa, hvilken var nog så besvärlig för dem. Frånsedt svårigheterna med ännu ett nytt språk, nya personer och förhållanden, måste toiletter och uniformer inpackas, rapporter, tal och lyckönskningar uppsättas och ofta censureras af både Sveriges och Norges statsmän; allt detta fordrade tid, eftertanke och utrymme. Detta sistnämnda var det, af allt hvad man hörde, ytterst knappt om i den allt utom kungliga staden Trondhjem. Franska ministern de Gobineau, hos hvilken jag var en stor favorit (han plägade kalla mig sin dotter), önskade att jag skulle följa med; denna önskan framfördes till grefvinnan v. Engeström, men hon ville ej höra talas därom.

Orsaken till hennes betänkligheter, dem hon ej yppade för mig, men dem jag senare fick del af genom hennes allt i allo, kammarherren och bankmannen grefve Casimir Lewenhaupt, hedrade hennes goda hjärta. Hon var rädd, att de föga språkkunniga utlänningarna skulle draga allt för stor växel på mig, och att jag skulle blifva behandlad icke som en vän till grefvinnan Matilde utan som en aflönad sällskapsdam, och slutligen spelade det här ofvan nämnda förhållandet med de två ateliererna äfven sin roll.

Kammarherren Casimir Lewenhaupt ställde emellertid allt till rätta. Jag skulle upptagas på den lista, som berättigade mig att bli inbjuden till kröningshögtidligheterna, och därigenom att belgiska legationssekreteraren, den glade L. Maskens, en utomordentligt älskvärd person, skulle föra bok öfver utgifterna och blifva ett slags resmarskalk, så var då allt klart för denna för oss alla minnesvärda resa.

Vi lämnade Stockholm i början af juli efter en riktig razzia hos alla modehandlare, ty i Trondhjem fick man ej, det hade man sagt oss på förhand, köpa en bandrosett.

I Kristiania, där vi togo in på ett gammalt, originellt, men fint hotell, Victoria, blefvo vi bjudna på middag till F. Stang, som jag tror var norsk statsminister. Det var en rik och distinguerad familj samt i hög grad svenskvänlig, men bodde till den grad anspråkslöst i, sades det, ett staten tillhörigt hus, att middagen serverades under de mest pinsamma svårigheter. Efter middagen foro vi i aftonsvalkan per järnväg till Eidsvold, därifrån med ångbåt öfver Mjösen och så i en hel karavan, sju åkdon, upp till den härliga Gudbrandsdalen, för det mesta genom fattiga men storslaget sköna nejder, nejder som särskildt väckte de Gobineaus förtjusning. Aftonbelysningarna öfver skumma dalar i blått och bergstopparna i varma, gulröda färger voro af

en hänförande effekt. Sydlänningarna betogos särskildt af sommarnätternas ljus och den pärlemoskimrande natthimmeln, öfver hvilken en snart sagdt obligat, rosenfärgad sky sakta drog fram. Att förmå dem att gå till sängs i sedvanlig tid var nästan omöjligt. Särskildt var detta svårt med den sjäfullt sköna lilla Giovanna, som, betagen i de pigga, små norska hästarna, ville vara med om dessas rykning och utfodring, „tills också de lade sig“.

Den rena, friska bergsluften och ljuset gjorde väl sitt till, att vi utan att tröttna vakade natt efter natt till klockan två à tre och det oaktadt voro krya om morgnarna. Redan klockan åtta satte sig vår karavan i rörelse efter tapto, som blåstes på munharmonika af grefve de la Tour, och efter upprop af den muntra Maskens, som städse fann på de lustigaste skämtnamn för oss.

Vid en af de många stationerna träffade vi oförmodadt på tvenne främlingar, som farit vilse och nu högst oroliga med kartan i handen häftigt disputerade med sin kusk om den rätta vägen. Det var belgiska grefven Anspach och engelska legationssekreteraren A. Gosling, stadda i samma ärende som vi: på väg till kröningen i Trondhjem. De blefvo icke litet glada att få komma under vår säkra ledning. Emellertid blef situationen kritisk; vår karavan hade ökats i betänklig grad. Att få hästar till alla våra åkdon var icke lätt,

helst som drottning Sofia med prinsarna Karl, Oscar och Eugen reste, jag minns nu mera ej om det var före eller efter oss. De lade beslag på hästar samt åkdon och snart sagdt på allt ätbart. Under sådana omständigheter fingo vi ofta vänta halfva dagen, än vid det ena, än

de Gobineau, M. d. l. Tour, L. Maskens, W. v. Engeström.
V. d. l. Tour, Anspach, Haxthausen.

vid det andra gästgifveriet. Vi togo det med ro, tecknade af hvarandra i våra medförda skizzböcker, målade akvareller, plockade bär, läto fotografera oss af landtliga ambulerande fotografer, (se här en fotografi, som vanställt oss i hög grad), badade där det gick för sig i de friska älfvarna

och bergsjöarna och gjorde om aftnarna med den lustige Maskens upp vårt konto. Detta var oerhördt ståtligt. Under rubriken „Konungariket Italien“, „Republiken Frankrike“, „Konungariket England“ infördes dagsutgifterna. De sågo för det mesta ut så här: „en rifva smultron“, „grillieradt 20 laxöringar“, „två silfverspännen“ etc.

Anspach.

Haxthausen.

Kock, och en öfverlägsen sådan, var greve Victor de la Tour. Han inspekterade kök och källare, ofta till norskornas stora förtrytelse. Räkenskaperna granskades af någon för dagen utsedd „plenipotenciaire“ och kontrasignerades af „La Freuquen Witholda“, det var mitt binamn. Fullklottrade med verser, karikatyrer och anmärkningar, bevarades länge af mig dessa papper, lustiga minnen från vår ungdomstid. På begäran af grefvinnan Matilde sändes de på 80-talet till Rom.

I det gudomliga Molde stannade vi flere dagar. Sköna Molde! att se fjällen i blånande fjärran, det strålande hafvet i grönblått, belagdt med miljoner glittrande paljetter af solens guld, och rosenhäckarna längs barriären framför oss, den synen glömma vi aldrig. Grefvinnan Matilde, som alltid hållit för, att Japan var jordens skönaste land, började jämka på sin trosbekännelse. Grefve de Gobineau skref en dikt om Molde på franska alexandriner och tillägnade den grefvinnan La Tour, något som grefven, hennes man, icke såg med blida ögon.

* * *

Till Trondhjem kommo vi några dagar före konungen, hvilken, som jag tror, kom från ett besök i Finnmarken. Vi damer hade jämte lilla Giovanna under hela resan bott tillsammans. Äfven i Trondhjem hade vi fått ett par rum till vår disposition. Huru herrarna logerade har jag glömt. Det första vi hade att göra var att besvara alla till Trondhjem adresserade bref, och sedan att taga itu med våra „kröningsdräkter“, hvilket gaf oss ett oerhördt arbete.

Den 18 juli, en strålande vacker sommardag, gingo vi kl. 10 in i den härliga domkyrkan, hvars främre del visserligen låg i ruiner, hvilka

höjde sig knappast två meter öfver marken, men hvars andra del, bortom tvärskeppet, var restaurerad i en oerhördt rik gotisk stil, hvars make jag för min del ej sett. Vi hade ypperliga platser, reserverade för corps diplomatique, så att vi kunde se allt och alla och beundra kyrkans interiör. Efter en half timmes väntan kom den kungliga processionen. Dörrarna öppnades vid pukors ljud och orgeltoner. Konungen och drottningen intogo sina platser. Högmässan tog vid.

Biskop Grimelund biträdd af tvenne andra biskopar utförde kröningen, som var högtidlig nog, om också prakten, ståten och musiken ej gick upp mot den kröningsceremoni jag några månader förut sett utföras i S:t Nikolai Storkyrka i Stockholm. Gobineau, som var en ifrig rojalist och ej älskade den republik han tjänade, var djupt rörd. Jag såg honom till och med fälla några tårar på sitt rosenröda stora band till ett brasilianskt storkors. Efter kröningen sade han till mig: „Såg Ni konungen? Han var skön som en ung gud. När skall Frankrike upplefva en dag så härlig som denna“. Efteråt tillade han, liksom för sig själf, „när den värdige kommer“. Det var känt, att han ej beundrade den legitime arvingen till Frankrikes tron, grefven af Chambord „Henrik V“. Några dagar efter kröningen gaf Trondhjems stad en stor fest. Vi voro naturligtvis inbjudna. Grefvinnan La Tour bar en

hänförande tolett af hvitt japanskt siden med körsbärsblommor i guld. Konungen började balen med henne. En sak gladdde mig: alla främlingar med den entusiastiske de Gobineau i spetsen förklarade enstämmigt, att den skönaste mannen bland alla var vår egen Gunnar Wennerberg, Gluntarnes skald. Högre och ljus som en Balder, ljus också till sinnet och själen, manlig i tal och rörelser, proklamerades han af de Gobineau som den hvita, ariska rasens blomma.

*   *   *

Här vidtaga mina egna minnen om denna högt begåfvade kvinna.

Äfven med fara att föregripa mitt ämne, vill jag här slutföra karaktäristiken af målarinnan La Tour.

Det var ju gifvet, att grefvinnan La Tour, född i Italien, uppfylld af minnen om dess storhet under renässansens period, skulle taga afstånd från så godt som allt hvad 1870-talets realism i konsten förde med sig. Själf sade hon, att hon högt älskade den ljusa italienska målar-konsten, Titian och främst Paolo Veroneses „existensmåleri“. Under årens lopp och under inflytande af de Gobineau, som åt alla håll konsekvent i sin rasteori var en Rembrandts beund-

rare öfver alla gränser och ställde denne målare framför alla italienare, möjligen med undantag af den store florentinaren, blef hon småningom intagen af den holländska skolans store mästare. Vi besökte med henne ofta denna Stockholms museets rikast företrädde utländska afdelning. Sitt eget måleri bragte grefvinnan därhän, att hon måste räknas som konstnärinna. Hennes stora porträtt af Gobineau, som jag såg i Paris på salongen 1878 (hon utställde det under namnet Paul Mahot), var hvad likheten beträffar förtjänstfullt. Så såg de Gobineau ut*, när han var „à son aise“, diskuterande och uttalande postulat i älskvärda, beundrande kvinnors och unga människors sällskap. Det fanns nog mera kraft och skärpa i hans ansikte, när han disputerade med män. Teckningen i detta porträtt föreföll mig att vara tämligen svag och lös. I porträttet af hennes egen dotter var teckningen god, men färgen väl mörk. Hon torde emellertid enligt Hans Hildebrands åsikt — han besökte henne i Rom under årens lopp — ha gått betydligt framåt i både teckning och färgbehandling.

I hvarje fall hann hon som målarinna vida längre än de Gobineau som skulptör. Om jag i fråga om den sistnämndes arbeten undantager

---

* Se första delen af detta arbete, J. A. de Gobineau.

porträttet af grefvinnan La Tour, utfördt i marmor, och ett i antik anda utfördt hufvud af en ung romare eller grek (jag såg det i lera och vill minnas, att det uppträdde under olika namn), så håller jag för, att allt det andra var obetydligt. Man gjorde bäst i att kalla de Gobineaus skulpturer vid sitt rätta namn, nämligen en förnäm mans liebhabe-ri, och icke vidare tala om dem. De bevisa främst, att han, som börjat sin skulptörbana vid i det närmaste 60 års ålder, hade talang, var möjlig af utveckling, besatt idéer, men man gör honom endast rättvisa, om man icke diskuterar dem strängt konstnärligt. Porträttet af grefvinnan La Tour var mycket likt. När det „aftäcktes“ i ministerhotellet, voro vi, några vänner, inbjudna. Min fästmö, som observerade, att det var i naturlig storlek, önskade att grefvinnan skulle ställa sig näsa mot näsa med sin afbild, och så skedde. De två motsatta profilinjerna flöto utomordentligt vackert och likformigt samman vid tangeringspunkten. En façade hade däremot likheten, särskildt i fråga om det mjuka och milda behag, som utmärkte grefvinnan, icke kommit till sin fulla rätt.

* * *

Min akademiekamrat John Smedberg (död för några år sedan som föreståndare för den högt stående tekniska skolan i Malmö) och jag stodo en solig höstdag år 1873 vid konstakademiens i Stockholm lilla port väntande på en kamrat, som försummat sig. Medan vi väntade, togo vi i betraktande våra medelever, de unga damerna, som brådskande gingo in till sina atelierer. De flesta af dem ha, då detta skrives, för längesedan, oberömda och okända för till och med den närmaste eftervärlden, skattat åt förgängelsen.* Där kom med frisk och rosig hy en brunögd flicka, som jag för öfrigt ofta mött, med städse ökad sympati och intresse. Hon var klädd i violett jaquette med guldtränsar och knappar å uppslag och bårder. Hon följdes af en annan ung dam i en storblommig dräkt af japanskt siden. Båda voro utan gensägelse de mest distinguerade och vackra bland akademiens kvinnliga elever. De unga damerna stannade vid porten, förgäfvos dragande i dess klocksträng. Ingen öppnade för dem; portieren hade försummat sig. Det fanns ett knep, som arkitekteleverna lurat ut, huru man i slika fall skulle bete sig. Det

---

* Deras samtida manliga kamrater voro bland andra Julius Kronberg, Carl Larsson, Ernst Josephson, Jakob och Axel Kulle, August Hagborg, Oskar Törnå, Axel Borg, Per Ekström, Carl Skånberg, namn som burit den svenska konsten öfver hela världen.

gällde att trycka på en järnfjäder invid låset. Jag sprang fram, gjorde Sesam tecknet, porten öppnade sig. Damerna tackade med ett soligt leende och trädde in i „Konstens förgård“, så kallade vi akademiegården. Just då den storblommiga skulle stiga in genom porten, snudade hennes färglåda mot gallerverket och föll i sanden. Jag böjde mig genast ned, tog upp lådan, torkade af den, och på detta sätt gjorde jag bekantskap med grefvinnan Matilde Sallier de la Tour (hon i storblommigt japanskt) och hennes väninna fröken Widolfa v. Engeström, (hon i violett och guld).

Läsaren frågar måhända, huru det är möjligt att fyratio år senare minnas toiletter och färger? Frånsedt att jag har ett synminne, som icke sviker, blefvo de unga damerna porträtterade i de angifna toiletterna, — detta på min önskan — damens i den japanska dräkten porträtt hänger på slottet Chaméane, grefvinna La Tours slott i Auvergne, hennes i violett och guld på väggen i mitt kabinett.

Då jag återkom till vännen Smedberg, sade jag skämtande, „hör du, den där brunögda flickan i violett och guld, den skall jag gifta mig med“.

Smedberg, en mycket kritiskt anlagd person, som därtill just i de dagarna drogs med de ledsamma följderna af en hastigt ingången

förlofning, * muvlade något om, att man ej bör förhast sig. För öfrigt, tillade han, hör hon till den diplomatiska klicken i Stockholm, dit blott de invigda komma.

* * *

En vecka senare kunde jag meddela vännen John Smedberg, att jag numera hörde till de invigda, och att jag var inbjuden på frukost till damen i japanskt siden, samt att hon i violett och guld skulle bli min bordsgranne. Saken gick till på det enklaste sätt i världen. Grefvinnan La Tour behöfde hjälp för att konstruera upp perspektivet till en tafla, en norsk interiör. Den franske ministern greve de Gobineau hade gifvit anvisning på min person, och nu var det första steget taget.

Sydläningar kunna vara älskvärda, naturliga och enkla. En nordbo skall aldrig kunna i enkel förbindlighet, en förbindlighet som ej förpliktar till något, täfla med dem. Man kom i hvardagsdräkt. Man togs emot som en gammal vän. Bordet var ordnad på italienskt sätt

---

* Förlofningen blef senare uppslagen, han gifte sig några år efteråt med en syster till vår lärare professor Ernst Jacobsson.

utan bordduk. Ministern själf hade tidigt på morgonen varit ute och köpt utensilierna till den för öfrigt enkla men mycket delikata frukosten, hvars tillredning han, en ifrig dyrkare af kokkonsten, noggrant öfvervakat, ända tills rätterna kommo på bordet. Samtalet flöt enkelt och naturligt på svenska, tyska, franska, italienska; det gällde för det mesta Japan och den gula rasen, hvilken grefvinnan Matilde — så kallades hon i dagligt tal — varmt försvarade gentemot greve de Gobineaus temperamentfulla anfall mot de färgade raserna. Frukosten var således lyckad i allo, fränsedt att den för hvars skull jag egentligen var kommen, icke syntes till. Med sitt finkänsliga undermedvetande märkte värdinnan, huru det var fatt, och lät mig äfven förstå, att La Freuquen skulle komma en annan gång. Värden själf spelade en mycket obetydlig roll, han var, måhända rättare ville vara småironisk, men utan någon vidare framgång. För öfrigt blef jag under årens lopp aldrig närmare bekant med honom. Måhända gör jag honom orätt, men mig föreföll han vara hvad fransmännen kalla „un vieillard né d'hier“, en som aldrig blir fullvuxen.

Han hade en legationssekreterare chevalier Bobbio, som gjorde honom lifvet surt. Förbindlig till sitt yttre, belevad och beläst i hög grad, besatt chevalier Bobbio en obarmhärtig och hvass

tunga. På denne Bobbio kunde tillämpas det gammalitalienska ordstäfvet:

„Non ischerzar coll'orso,
Se non vuoi esser morso.“

På senare år tycktes chevalier Bobbio liksom tyska legationssekreteraren, dåvarande greffen, numera furst Eulenburg ha varit hvad man kallar portförbudna i grefvinnan La Tours hus, ty de syntes aldrig. Detta har gjort, att jag kommit att draga för öfrigt lätt gissade slutsatser, olämpliga att här ange.

* * *

Hänvisande till första delen af dessa minnen (sid. 34) måste jag här, tvungen af sammanhanget, åter nämna ett par ord om den förnämligaste bland gästerna vid frukostbordet, Gobineau.

Grefve de Gobineau, Frankrikes sedan minst ett sekel märkligaste representant vid hofvet i Stockholm, hade sjuk, missmodig, med „äckel för blandraserna“ i kejsardömet Brasilien, där han varit franskt sändebud, återvändt till Europa. Han hade bosatt sig i Normandie på sitt fäderne-

gods Trye,* som under hans, den sista bärens af det urgamla namnet, långa frånvaro vanvårdats i högsta grad. Denna vanvård liksom de förtviflade förhållandena i hans fädernesland manade ej till ny författarverksamhet. Det franska kejsardömet hade nyligen störtats, revolutionsfebern och de otaliga kriser, som voro en följd af den pinsamma inre ställningen i Frankrike under kriget, liksom de skamliga anarkiståden i Paris, tyngde hans själ, nedbröt hans fantasilif.

Omsider, efter många olyckor och strömmar af blod, hade lugnet återinträdt, och landet hade återhämtat sig. Nu behöfdes dess bästa söner i dess tjänst. Thiers, till hvars politiska skola de Gobineau i viss mån kunde räknas, vädjade till hans patriotism och uttalade den önskan, att grefven skulle återinträda på den diplomatiska banan. Gobineau gjorde det, mot villkor att han skulle begagnas i de hvita rasernas land, han hade nog af de färgade och blandraserna. Han antog den erbjudna platsen som fransk minister i Stockholm. Nu följde för honom fem år af nyväckt lif (1872—76) med ständigt stegrad diktarverksamhet. I grefvinnan Matilde de la Tour fann han en förstående själ, en vän för lifvet. Hon blef hans Egeria, den som väckte de and-

---

* Till slottskyrkan i Trye hade fröken v. Engeström målat en altartafla.

liga krafterna inom honom till nytt lif, väckte hans diktande, förmådde honom att efter år af tystnad återupptaga den skriftställarverksamhet han med sin „Essai sur l'inégalité des races humaines“ så glänsande invigt. Eugen Kretzer, L. Scheman, G. Sgambati ha kallat henne så. Gobineau har på tal om sin sent väckta skulptur-talang — han var som nämnts 58 år, då han kom till Stockholm — själf för mig användt namnet-ordet. Nåväl, låt oss ett ögonblick stanna vid sagonamnet Egeria.

Egeria var enligt den urgamla legenden en skön vattennymf, som i vackra månskensnätter gaf möten åt romarlandets konung Numa Pompilius. Hon mötte sin kunglige vän än i bergsbäckarna, där de brusade ned för Soractes klyftor, under järnekarnas mörka blad, än vid källorna kring Nemi sjön, kransade af lager och kastanjer. Vid dessa möten ingjöt hon i konungens själ sina idéer och känslor, gaf hans tankar den höga lyftning, som gjorde honom till den store lagstiftare han blef i detta Rom, som då, drömmande om sin blifvande storhet, växte upp kring de sju kullarna vid Teveres stränder. Numa var, för att tala modernt, besjälad af en nobel och storstilad kvinna. Gå vi detta uttryck ännu närmare in på lifvet, skola vi göra märkliga upptäckter i Eros värld.

Liksom allt annat förbrukas och föråldras

äfven orden. Galanteri, courtoisie, till och med det hypermoderna flirt ha nötts ut, försimplats och förgrofvats, men så länge själfva sakförhållandet kvarstår, och det kvarstår i eviga tider, kan man ej undvara ordet. För kvinnan är flirten den enda i sällskapslifvet tillåtna formen att ådagalägga sina erotiska känslor, och äfven då fordras af henne stor, jag nödgas använda det formellt fula ordet, tillbakadragenhet. Till följd af de stränga reglerna och formerna i de högre ståndens umgängeslif har kvinnans aktiva flirt utvecklats till en utomordentligt fin lefnadskonst. Att se och höra en fint bildad kvinna, i de kretsar det nu gäller, sköta försvaret, stundom anfallet i kampen för sitt mål, det är som att se fäktare, världsmästare korsa sina floretter. Repliker, ord, outtalade men tydbara tankar, allt skymtar blixtnabbt, glimmande af spiritualitet och eld förbi. Allt står visserligen i naturens stora, urgamla tecken, — må vi kalla det den store Pans — men fin formell bildning, hög andlig begåfning ger det hela ett intagande behag, lyftar det högt i skönhet och andligt värde. Ur denna själarnas inbördes kamp eller lek ha otaliga af diktens och de bildande konsternas skönaste verk sprungit fram.

Kvinnorna ha stegrat skaparlusten och kraften hos världens största män. Personligen är jag visserligen mycket skeptisk i frågan om

vänskapsförhållandet mellan man och kvinna. Enligt min erfarenhet fördunstar vänskapen i de flesta fall, eller ock utvecklar den sig till kärlek, stundom till dess motsats. Jag förnekar emellertid ej denna vänskap. Den har funnits och finnes i vissa fall och under vissa förhållanden, för invecklade att här klargöras. Huru långt denna vänskap mellan den franska diplomaten-filosofen och hans Egeria grefvinna La Tour sträckte sig, rör hvarken mig eller eftervärlden. Med kännedom om att den aldrig brast i trofasthet, och med kännedom om grefvinna La Tours karaktär tror jag, att det tillbörliga aldrig öfverskridits. Att jag under sådana förhållanden öfverhufvudtaget bringat hela frågan på tal, är icke för den finska läsarens räkning, utan det är för den af Richard Wagner, grefvinna de la Tour och jag skulle tro Giovanni Sgambati bildade Gobineau-föreningen, i viss mån äfven för de belackare af grefvinna och hennes väns minne, hvilka möjligen ännu lefva. Man bör ej förgäta, att Stockholm på 70-talet var en stor småstad.

För världen är det tillräckligt att veta, att den under flere år sterile diktaren de Gobineau under grefvinna La Tours milda och förstående inflytande utvecklade en produktion, som var beundransvärd. „Histoire d'Ottar Jarl“, „Les Pleiades“ och framför allt „La Renaissance“ (nyligen utkommen på svenska) koncipierades och till-

kommo i Stockholm. Det sistnämnda arbetet är tillägnadt grefvinnan, och ur denna tillägnan kunna vi gissa oss till, huru djupt hon ingripit i skaldeverkets genesis och dess utformning. Jag citerar endast de två första meningarna af detta företal:

„Vous avez bien voulu prendre quelque „plaisir à la composition de ce livre. Décrire la „Renaissance, c'était presque être assuré de faire „nâitre l'intérêt dans un esprit pénétré comme „est le vôtre de la grandeur et de la puissance de l'Art.“

Dikten „Amadis“, Gobineaus sista, icke helt fullbordade skaldestycke påbörjades i Stockholm. Den är hållen i en, om jag så får säga, Wagneriansk stil. Den är en slutuppgörelse med den lidelse jag för min del föreställer mig, att de Gobineau hyst för grefvinnan La Tour.

* * *

För att emellertid återkomma till mina speciellt personliga minnen, så märkte grefvinnan La Tour, som redan nämnts, tidigt, huru det var fatt med mig, förstod genast, hvem jag egentligen sökte i hennes hus, och ställde sig obetin-

gadt på min sida. När „La Freuquen“ och hon promenerade, besökte Nationalmuseet eller bivistade en operaföreställning*, hade hon en underbar förmåga att skenbarligen afsiktslöst låta mig veta, på hvilket klockslag damerna stodo att träffa. Och när hon efter ett och ett halft år hade lotsat frågan dit jag ville ha den, tog hon oss an med en verkligen moderlig omsorg, en vänskap som aldrig förtröttades. Närhelst vi ville träffas, stod hennes förmak öppet för oss, något som vi ej kunde vara nog tacksamma för. Grefvinnan v. Engeström var nämligen i Paris, och att fröken, medan grefvinnan var borta, skulle taga emot herrbesök i huset, det var otänkbart; den goda tanten** var nämligen det passandes obevekliga väktare, en de stränga umgängesformernas omutliga skyddspost. Omsider blef allt klart, och förlofningen kunde tillkännagifvas.

*   *

---

* Många premierer på Stockholms opera såg jag från hennes loge; jag nämner särskildt Mignon med Ida Basilier i titelrollen.

** I Fritz v. Dardels Minnen (del IV sid. 10) läses följande passus, som utgör slutet på en lång händelseföljd af dramatisk natur: „Grefve v. Engeström ligger för döden (1871 den 5 febr.). Hustrun, som är ryska, hade gift sig med honom, oaktadt hon fått veta, att mannen undergått en i Österlandet bruklig operation, hvilket dock på intet vis tycktes störa deras äktenskapliga lycka.“

Till bröllopet lofvade hon komma i sin „kröningsdräkt“ från Trondhjem. Hennes man och grefve de Gobineau skulle komma „lucenti come candele“ i hela deras ministeriella prakt, båda skulle framföra sina lyckönskningar i solenn form. Hon höll ord, och mera än så. Det dyrbaraste smycke min hustru ägt kom från henne, men ej till lysningen eller bröllopet, ty i smycket fanns en orientalisk pärla, och pärlor betyda på sådana dagar „tårar“; nej till vår bröllopsresa, ty då betyda de lycka, såvida man följer den italienska regeln, som lyder:

Ni di Venere ni di Marte,
 Non si sposa non si parte,
 Non si da principio all' arte.

Till bröllopsresan försedde hon oss med rekommendationsbref till hennes och mannens släkt, allt hvad Torino och Roma hade af lysande namn. Vi hade emellertid så mycket att se och beskåda, att endast några besök blefvo gjorda, däribland dock ett hos hennes svägerska, sedermera abbedissa i Sacro Cuore, — hon kallas „la madre Laura“ — och ett annat hos en hertiginna Carolina Castalcicala.

* * *

Alltsedan ryska ministern vid svenska hofvet Daschkoffs tid hade mig veterligen ingen af de vid detta hof ackrediterade sändebuden varit af så stor betydelse för umgängeslivet i Stockholm som den italienska ministern. Grefvinnan La Tour lade mindre an på att se den stora mondäna världen företrädd hos sig, än att se sig omgifven af de bildande konstnärerna, af landets vetenskapsmän, dess lärde. I hennes salonger såg jag ofta Hans Hildebrand, en af sin tids stora dekorativa Stockholms-figurer, både i de lärda som ock i de vittra sällskapskretsarna; han dök stundom till och med oväntadt nog upp bland konstnärerna, då oftast i sällskap med vår Fritjof Åntell. Professor A. Malmström och öfverintendenten kabinettskammarherren F. v. Dardel voro också gärna sedda gäster. Ett par gånger träffade jag där den ståtlige professor Oscar Montelius med fru Agda, född Reuterskjöld, samt Gustaf Upmark och den italiensktalande biblioteksamanuensen d:r W. Lundstedt. (I den 1915 utkommande femte delen af v. Dardels Minnen kommer äfven fröken W. v. Engeström att nämnas bland gäster i huset).

Jag vill minnas, att jag i detta hus gjorde min första bekantskap (1874) med den bekante polske skriftställaren I. Kraszewski (sedermera af riksretten i Leipzig dömd för riksförräderi till fästningsstraff och af regeringen en tid

internerad i Magdeburgs straffanstalt). Krascewski, som i sina romaner med förkärlek behandlade det svenska inlägget i Polens historia och var en lika entusiastisk beundrare af Sverige och svenskarna som grefve de Gobineau, föreslog bildandet af ett „Asa ättlingarnas förbund“, „Les descendents des Ases“*. Till denna kuriösa förening skulle alla ryska och polska ätter, som härstammade från Rurik, Sineus och Truvor, få inträde. Då föreningens mål, om målet någonsin kunnat realiseras, hade endast blifvit en oerhördt gentil och helt säkert apokryfisk ma-

---

*) Birger Schöldström uppger, att förslaget om föreningen skulle ha utgått från en Oleg Nikolaievitsch Zassekin, (född 1816 i Ortomt, död 1906 i Ostrary) en af de Gobineaus vänner. Jag minnes mannen otydligt. Släkt med vår generalguvernör Zakrevskijs moder, umgicks han mest med en rysk (ursprungligen tscheckisk) familj Hutten Chapska, hvars ättefader påstods vara Ulrik von Hutten. Det stod en gloria af äfventyr, till och med litet skandal kring familjen. Ehuru äldsta dottern var gift med en furst Wrede vid ryska legationen, sågos modern och de två yngsta döttrarna aldrig i något bättre umgänge. Den ena af dessa döttrar blef några år senare ryktbar genom sitt giftermål med storhertigen af Hessen-Darmstadt; och den skilsmässoprocess, som dagen efter bröllopet kom till stånd, skandaliserade det tyska och engelska hofvet. Genom herr Erik Tollander, som länge vistats i Tanger, har jag hört, att hon, gift med en rysk diplomat, spelade en viss roll vid konferensen i Agadir. — En Zassekin spelade, enligt Barfod, samtidigt med den svenskfödde ryske legationsssekreteraren Semenoff, en roll i den politiska världen.

trikel, så blef af företaget intet. Prospektet utvisar emellertid i sin mån, med hvilken hänförelse de Gobineau omfattade skandinaverna och särskildt Sveriges folk. Han, med sin stamtafla från Ottar Jarls tider, hade varit föreningens själskrifne ordförande, såvida detta rent polskt fantastiska företag kunnat genomföras. — En tid var han däremot president i den bekanta „*Vereinigung Katholischer Edelleute in den Baltischen Ländern*“.

* * *

En fråga, som i det La Tourska huset ständigt gaf anledning till ledsamheter, och som ända tills familjen lämnade Sverige utgjorde en förargelseklippa, särskildt för grefven, var den om ett kommandörskors.

Sent på hösten 1873, långt efter det konungen kröntes både i Sverige och Norge, sände italienska regeringen en öfverste, markis Bangosco att lyckönska H. M. Konungen till dess tronbestigning. En sådan speciell beskickning borde ha sändts allaredan till endera kröningen. Då den ena kröningen emellertid var i maj och den andra i juli måtte det af regeringen i Italien ha ansetts lämpligast att — för att tala vanvördigt — slå två flugor i en smäll, sända mannen sedan allt

var klart. Slutresultatet blef, att när öfversten, som ansåg sig vara en ambassadör plenipotentiaire, efter mottagningen å slottet erhöll ett etui med svärdsordens kommendörskors, kände han sig kränkt till den grad, att han återställde utmärkelsetecknet. Denna hans ohöflighet räknades grefve La Tour till last. Han ansågs ha underlåtit att göra svenska regeringen uppmärksam på, att markisen-öfversten hade rätt att uppträda som ambassadör. Å svensk sida höll man för, att markisens rang var för låg för uppdraget, dessutom uppträdde han utan svit och utan att hans ankomst på regelrätt sätt och i god tid anmälts.

Alla de oändliga diskussioner, som denna sak gaf anledning till, voro för en utomstående som mig i hög grad roande. När grefve La Tour och hans sekreterare — de voro eniga i denna fråga — brusade upp i försvaret för sin åsikt, var talet som ett forsande Imatra. Grefve La Tours bleka anlete, inramadt af det kolsvarta håret och skägget, fick en hektisk färg, ögonen lyste och hela hans hetlefrade person rörde sig som kvicksilfverkulor på en glasskifva. Man skulle ha trott, att konungariket Italien komme att förklara krig mot konungariket Sverige, och att saken gällde tvenne nationers vara eller icke vara. Enligt vanligt lekmannaförstånd var det hela visserligen förargligt men en lapprisak,

något som grefvinnan äfven höll för, hvarför hon till slut förbjöd „kriget om la Croce di Spada“ i sina salonger.*

*   *
*   *

Åren gingo. Det katteri skingrades, som grefvinnan La Tours älskvärda och snillrika personlighet höll samlat. Grefven själf sändes till Serbien och därefter till någon af de sydamerikanska staterna — i hvilken ordning har jag glömt. Grefvinnan följde icke med. I själfva verket hade makarna intet, som i högre bemärkelse skulle ha bundit dem vid hvarandra. Grefven hade inlåtit sig i en förbindelse, som jag tror blef ödesdiger för honom, men episoden hör ej hit. Grefve de Gobineau följde med tillåtelse af republikens president sin vän kejsaren af Brasilien Pedro II på en lång resa genom Europa. De besökte äfven Finland, Imatra. På senhösten 1876 fingo min hustru och jag genom franska konsularagenten Evensen i Helsingfors en inbjudan att komma till Viborg för att sammanträffa med grefven. Denna inbjudan kom emellertid för sent. Om vi också afrest

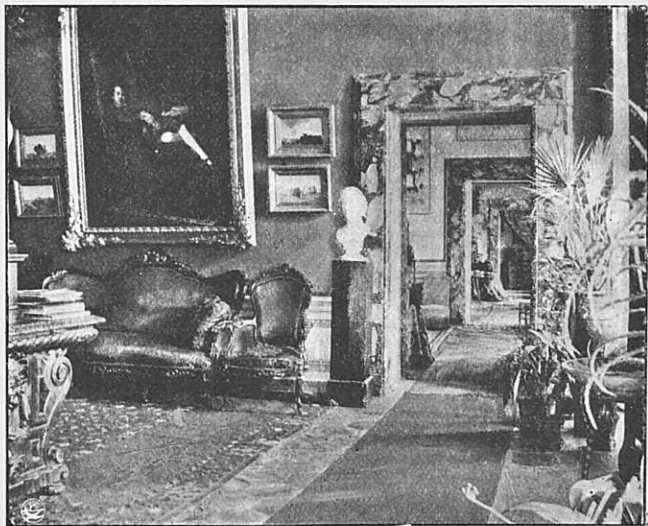
---

* Hon var mera intresserad af „Croce d'Oro Italiano“, den illustra välgörenhetsorden, hvars bärare hon var.

omedelbart, hade vi ej med den tidens klena kommunikationer kunnat komma i tid.

Grefvinnan La Tour flyttade med sin dotter till Roma och bosatte sig i ett hus vid via Sistina, där hon hade en präktig gammaldags våning, tidigare bebodd af en kardinal. Under de heta månaderna vistades hon på det henne tillhöriga slottet Chaméane i Auvergne. Till moderns gränslösa sorg skördade döden den vackra Giovanna i hennes lefnads fagraste vår.

„Du ser ett stort porträtt af min lilla Jeanne vid 10 års ålder“.

I Roma liksom en gång i Stockholm blef hennes salong en midtpunkt för allt hvad världsstaden bjöd af andlig kapacitet. Här umgicks Giovanni Sgambati, den berömde italienske maëstron, professor vid S:t Cecilia-academien. Han är känd som den första i Italien, hvilken anslöt sig till de nya teorierna i musik, framförda af Hector Berlioz och Richard Wagner. Richard Wagner själf, som 1876 kommit till Roma för att hvila ut efter mödorna i Bayreuth, var hennes gäst och blef här bekant med sin „broder i skaldekonsten“ (man jämföre Gobineaus Amadis och Wagners Parsifal). Grefvinnan La Tour är den som, sedan Wagner entusiasmerats för hvad hon kallade Gobineaus Rassenbuch, genom den lärda bibliotekarien professor L. Schemann bildade den tyska Gobineau-föreningen, hvars ordförande professor Schemann än i dag är. En annan „Cercle de Gobineau“ stiftades 1902 i Paris af den normandiske målaren d'Auders.

Gobineau hade efter sitt afsked (1877) flyttat till Rom också han, där han omhuldades varmt af grefvinnan La Tour*, som tycktes det skaffade honom de beställningar på skulpturverk han sysslade med.

* * *

---

* På en resa från Chaméane, där han besökte grefvinnan La Tour, sjuknade han och dog oväntadt i Torino på Hotel Sigaria den 13 okt. 1882.

Under alla dessa år hade min hustru endast då och då genom brefkort eller genom tillfälliga resande och bekanta erhållit sparsamma underrättelser om henne.

Vi hade bjudit henne till vår silfverbröllopsfest den 19 mars 1901. Med anledning däraf fingo vi ett långt och rörande bref, i hvilket hon tackar varmt och skrifer: „Ack! Huru detta Edert bref för mig tillbaka långt i tiden. Den tiden då jag själf ägde en familj, synes mig fjärran, som om den varit i en annan tillvaro. Ni vet, att jag förlorade min afgudade dotter 1887 i en ålder af 18 år och min man efter en lång och smärftfull sjukdom 1894. Jag är gammal, ensam och arbetande om förmiddagen med min målning, sysslar jag numera endast med religiösa frågor.

Den studie af en dalkulla du målade hänger ännu i min atelier“.

I ett senare bref skrifer hon: „Om ni kunde, när ni betraktar det lilla porträttet i hörnet af min salong, ana hvilken skatt af skönhet, godhet och andlig begåfning hon var, min lilla Jeanne! Huru är det möjligt, att jag lefver ännu efter att ha sett henne dö? Se där något som jag själf icke förstår, och att 14 år ha förflutit hän sedan dess. — Jag bör ej tala med Eder därom, ni som njutit så mycken lycka i världen. Men allt detta lefver åter upp i mitt minne, när

jag öfverblickar mitt lif; det blir mig öfvermäktigt.“

Så besökte Maestro Giovanni Sgambati Helsingfors. Martin Wegelius, som tidigare gjort hans bekantskap, ställde till en fest för honom och höll på en synnerligen vacker italienska hälsningstalet för den berömde musikern. Då författaren till dessa rader, som bivistade festen, presenterades för maëstron, sade han: „Jag har de varmaste hälsningar till Eder från grefvinnan La Tour.“ Denna hälsning med ungdomsminnen

„Jag och ett hörn af min salon. På cavaletten ett porträtt af min dotter, som döden beröfvat mig.“

„Min atelier inredd i min våning, med min Jeannes porträtt.“

från 70-talet gaf anledning till en korrespondens mellan min hustru och hennes gamla väninna, en korrespondens åtföljd af små amatörfotografier, bland dessa vidstående med sina randanteckningar.

Hennes vackra, välskrifna bref voro genomandade af sorg och saknad öfver dotterns död. Hon beklagade äfven djupt och varmt vårt lands politiska öden, hvilka hon följde med i världspresen. En gång sände min hustru till henne ett exemplar af Fänrik Ståls sägner, därtill kommo kulturadressen och en del tryck belysande vår olyckliga ställning. Några veckor därefter emot-

togo vi ett nummer af en florentinsk tidning, i hvilken ingick en artikel „l'Agonia di un Popolo“, som på det varmaste tog parti för oss i den stora striden för våra grundlagar.

Med anledning af de trakasserier* en tidigare sådan sändning medfört, och för att skona den gamla vörnadsvärda damen, brände min hustru emellertid till min stora bedröfvelse upp så godt som alla de bref hon erhållit.

I januari 1913 emottogo vi genom ett brefkort med oläslig underskrift underrättelse om, att grefvinnan Sallier de La Tour var döende. I mars samma år ankom ett tillkännagifvande, att hon gått hädan. Jag tillåter mig att här på italienska intaga början af ordalydelsen i notifikationsbrevet, den är begriplig för alla och karaktäristisk i visst afseende.

II GIORNO 27 MARZO ALLE ORE 5.30 MUNITA
DI TUTTI I CONFORTI RELIGIOSI E DI UNA
BENEDIZIONE SPECIALE
DEL SANTO PADRE,
SPIRAVA SERENAMENTE LA
CONTESSA
MATILDE SALLIER DE LA TOUR
NATA RUINARD DE BRIMONT
NE DANNO IL TRISTE ANNUNZIO:

---

* Se tredje delen: Albert Edelfelt.

Här följer raden af den närmaste släktens namn. Af orden här ofvan framgår, att äfven hon, som en gång kallades „madame Francmaçon“, tuktad i lifvets hårda skola, förkrossad af sorg öfver dotterns död, kastat sig i kyrkans armar och dött „med en särskild välsignelse af den helige fadren“.

* * *

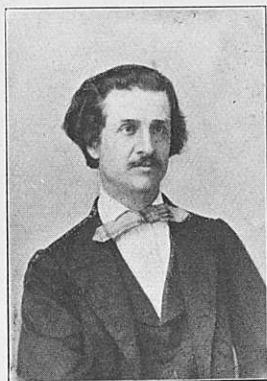
I en betydelsefull och ömtålig tidpunkt af mitt lif har hon varit en vän för henne, som lifvet gaf mig såsom dess bästa gåfva, och för mig ett stöd. Om någon har hon rätt att få en plats bland dessa anspråkslösa teckningar om människor som jag känt.

JULIUS KROHN

YHQAZ ZULUL

Kiiskilä gård.

Julius Krohn.

I början af femtiotalet hade min fader af generallöjtnanten Paul v. Etter köpt ett litet landställe sexton kilometer västerut från Viborg. Det hette Vainikka och var den tiden* utomordentligt vackert beläget vid en djupt in i landet skärande vik af Suomenvedenpohja. Corps de logiet var uppfördt i två våningar i en art af Palladio stil, med korrekta, doriska kolonner såväl på den norra som södra sidan om bygg-

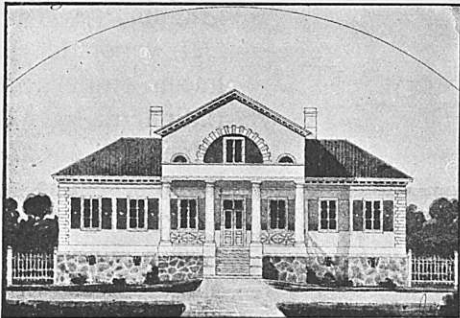
---

* Den tiden! Numera är fjärden uppgrundad och igenvuxen. Öarna sköflade på sin skog, huset nedbrunnet och egendomen i bönders ägo, det vill säga förfallen.

naden. Kolonnerna voro ihåliga, byggda efter principen för vanliga tunnor. Ofvanpå „laggen“ limmades „ravenduk“ flere hvarf, hvarefter det hela oljemålades och marmorrades skönt. Till kolonnaderna förde trappor mellan trappafsatser, som mot söder sidan pryddes af väldiga grupper af Agapantus liljan. Mellan det i ljusa, delikata färger målade huset, det var ljusgrått, rustikan i husets hörn blekröd, fönsterluckorna gröna, kolonnaden hvit, låg trädgården. Huset ville icke gälla för en villa, sådana vi nu tänka oss byggnader af denna art, det bjöd till att vara ett italienskt palzetto. Den äregirigheten hade alla corps de logis byggnader i vår landsända under sista seklets midt. En likartad äregirighet besjälade våra trädgårdar, alla ville åtminstone i grundlinjerna påminna om Le-Nôtres verk. Skillnaden dem emellan var blott den, att några trädgårdar voro stora och magnifika, och där de ej stängdes af haf, å eller insjö, gingo upp i naturliga parker, medan andra voro små till arealen.

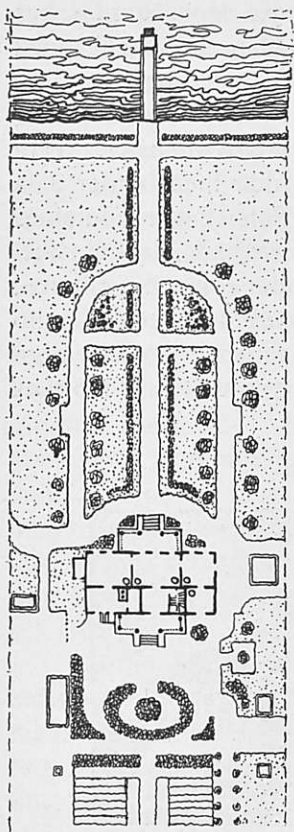
Vår hörde till de smärre, som slutade med hafsstranden. Med andra ord, vi lefde i klassicismens tecken. Idealet var icke den romantiska röda stugan med motto ur Bellman „och svalan flög långt in i salen“, icke „Glück im Winkel“, eller prästgårdsidyllen, nej, högre upp, det var Malmaison, Trianon, Sanssouci, Bellevue. Den

tidens hus och trädgårdar vore lämpade för de af rousseauismen genompyrda landtlifvet med motto: „En herde och en herdinna de valla sina får“. Våra liksom de andra godsägarnas hus voro, hvad förmaket beträffar, möblerade med väggfasta divaner, beklädda med damast dekorerad i empire stil. I de öfriga rummen såg man mahognymöbler i klassiska mönster. Våra tapeter voro enfärgade, prydda med bårder à la grecque och friser med Percier och Fontaines romerska motiv. Våra dels rappade, dels af kakel uppförda ugnar efterbildade romerska altaren, och på eldstadsluckan sågs alltid Phoebus-Apollo med lyftad fackla köra solens, ljusets eldiga förspann. Med ett ord, vi lefde i empirens smakvärld.

Vainikka gård på 1850-talet.

Corps de logiets plan — vårt liksom grannarnas — var strängt symetrisk. En linje genom

Vainikka gård.

dess axel gaf alltid två lika hälfter. I midten vestibul med trappa till öfre våningen och ett skafferi. Innanför vestibulen en salong med halfkolonner mellan fönstren. Till höger förmaket och sofrummet, till vänster matsalen och köket. Upp i gafvelrummen sönernas och döttrarnas bostad. Tjänstfolkets rum instuckna i stenfoten eller i vindsskrubbar. Detta grundmotiv var obligat. Det varierade alltefter husets storlek, men variationerna voro få, parafaserna, där de förekommo, endast ytliga.

Så såg vårt kära vackra Vainikka ut i sina glansdagar. Gick man i trädgården den stora mellersta gången

ned till stranden, kom man till en brygga, som ledde ut till hafvet. Härifrån såg man till vänster längst bortom fjärd och sund Mun-kis berg. Där häckade ett hafsörnpar i många år. Vidare på en siktlinje af två à tre kilometer Porkansaari ö med sin granna björkskog, följde så Kopransaari höga, med väldiga granar be vuxna granitö, vidare Katajasaari och Tilkoaniemi udde med sitt vackra hvita, i romersk rundtempelform utförda lusthus med grönt tak. Längre fram Kiiskilä ståtliga park, hvars väldiga träd gömde i sitt löfverk dess ståtliga manbyggnad. Längst till vänster hade vi Ahokas' skamligt fattiga och fula by, lyckligtvis bortskymd af strandens klubbalar. På hela den långa sträckan såg man intet fält, ingen äng, icke en rökpelare, ingen byggnad, utom det romerska templet. Detta gaf landskapet ett visst ödsligt, rofullt och tack vare templet förnämt behag.

Sådant det var, var det för familjen inbegreppet af allt skönt, godt och mildt, allt vackert världen hade att bjuda oss. Ingenstädes har naturens lyriska ton klingat så högt för mig som här vid denna fjärd, omgifven af tysta, ensamma skogar.

Våra närmaste grannar voro i norr ägaren till Kärkis gård. Till gården ledde en lång gångstig genom en mörk skog, af oss ungdomar kallad blåbärsskogen, men därom senare. Söderut

hade vi Kiiskilä* på ett afstånd af ungefär tre kilometer. Där bodde familjen Krohn med söner och döttrar, senare jämte söners och döttrars familjer. Bland sönerna Julius Krohn.

* * *

Men först ett par ord om den Krohnska släkthistorien, den är nog så intressant. Från det ända till 1814 svenska Rügen vid Pommerska kusten invandrade till Viborg trenne släkter Sattler, Bützow och Krohn. Julius Krohns farfar, Abraham, kom 1785 med svenskt pass till S:t Petersburg, där han begynte sin bana som bagare och ölbryggare. Han hade i lämplig tid förvärfvat sig en tomt vid ändan af det Nevska prospektet. Denna världsgata sträckte sig vid tiden för Katarina II:s regering till trakten af det nuvarande Gostinni Dvor och passagen. När gatan skulle förlängas och utvidgas, steg tomtpriset ofantligt, och härigenom lades grunden till den betydande förmögenhet det Krohnska huset förvärfvade sig. Abraham Krohn hade flere barn, af hvilka två flyttade till Madeira

---

* I Helmi Setäläs „En gammal Herrgård“ läses en vacker och ingående beskrifning om Kiiskilä gård. I romanen kallas den Kurkijoki. Äfven personerna äro tecknade i det närmaste efter verkligheten, ehuru under fingerade namn.

för att söka bot för en försvagad hälsa. De grundlade här det stora och världsberömda vinhuset „Krohn and Brothers“. Den näst yngsta, Leopold Wilhelm, flyttade till Viborg, sökte sig till finsk undersåte och blef sålunda från att ha varit svensk, med förbigående af Ryssland, finsk medborgare. Han gifte sig med den äldsta dottern till en i Viborg bosatt affärsman Dannenberg, (gift med en dotter till en finsk pastor i Ingermanland) en i förbigående sagdt mycket originell herre. Han var utomordentligt musikalisk, sysslade bland mycket annat med att konstruera resonansbottnar af glas (från Rokkala bruk) för den tidens svagt ljudande fortepianon samt med en del kuriösa kemiska experiment etc. Alla dessa experiment togos efter Dannenbergs död i arf af hans andra svärson, den otroligt mångbegåfvade och händiga lektor Johan Gabriel Fabritius. På dessa förstörde han en stor del af den ärfda Dannenbergiska förmögenheten.

Dannenberg ägde Kiiskilä gods, hvars karaktärshus dåför tiden var beläget längre uppåt landet, invid stora landsvägen som leder till Helsingfors. Detta hus finnes ännu i behåll och är numera gästgifveri. Här föddes Dannenbergs tvenne döttrar, af hvilka den äldre, Julia, gifte sig mycket ung med den ofvannämnda Leopold Krohn. Då den äldsta sonen Julius föddes, var modren ej fyllda 17 år. Dannenberg lät kring året

1818 uppföra en ny karaktärsbyggnad närmare hafvet och en däri utlöpande å, hvars mynning bildade en liten, af väldiga alar beskuggad romantisk hamn. Byggnaden, en af de allra vackraste i hela vårt land, är ett ståtligt palats i trä i en rik dorisk stil. Ritningarna torde ha uppgjorts af en fransk arkitekt i S:t Petersburg Villiers (?), samma man som antagligen äfven skapat Vainikka corps de logis. Herrskapet Dannenberg talte hvarken svenska eller finska språket. Jag har icke heller hört någon af makarna Krohn tala ett ord svenska. Sonen Julius Krohns modersmål blef, såsom det var stäldt för barnen från de burgna kretsarna i det dåtida Viborg, ryska och tyska. Hvilket språk han än senare som man talte, hördes där alltid det lena j och s ljudet, som påminte om att han i tiden haft en rysk nänjä. Hans stämmas välljud och hans bildning gaf för öfrigt hans tal en varm och färgstark klang. Som gosse undervisades han i tur och ordning af ryska, tyska och franska läromästare, och då man ändtligen beslöt sig för att han skulle besöka skolan i Viborg, tillkom ännu en läromästare i svenska språket. Undervisning i detta språk erhöill han dels genom min fader C. W. Ahrenberg, dels genom af honom rekommenderade informatorer.

Ännu i sin ålders dagar plögade rektor Ahrenberg säga, att hans mest älskade lärjungar

varit Julius Krohn, Victor Löfgren (sedermera redaktör för Uusi Suometar) och gossarna Grotenfelt*. De varma känslorna voro för öfrigt besvarade. Både i tal och skrift ha dessa med sympati uttalat sig om sin forna lärare.

I Viborgs gymnasium rådde, vid den tid Julius Krohn var elev, en hög fosterländsk anda, tack vare från västra Finland inkomna nya lärare: J. H. Ståhlberg, C. W. Ahrenberg och den ofvannämnda mångkunniga J. G. Fabritius, hvilken när han ville, formligen elektricerade sina elever.

I denna knutpunkt Viborg, där tre raser, karelare, slaver och skandinaver, i mera än femhundra år kämpat om plats, ur detta kaos af språk, tyska, ryska, franska, svenska och finska, växte Julius Krohn, som ej hade en droppe finskt blod i sina ådror, fram och upp till den fullblodsfinnoman han var. Psykologiskt oförklarligt är det ej. Vek, mild, poetisk till sin natur bands hans ande från barnåren af de samljudande veka, lyriska toner i det landskap, där han föddes, där han växt upp, där han vistades när helst tiden det medgaf, och där han äfven dog. Det gaf för alla tider sin prägel åt honom, åt hans väsende. Fästad vid den endast sjutton år äldre

---

* Nils, död som öfverdirektör för landtbruksstyrelsen, Ossian fil. doktor, död som lärare i Borgå, Gösta professor, Berndt kammarråd, Julius prokurator.

modern med de starkaste band, och älskad af henne gränslöst, ja med en för alla synbarlig orättvisa gentemot en yngre broder och tre systrar, kom han under denna på orten födda och vuxna, viljestarka och kloka moders ledning — senare var det han, som ledde henne.

Svenska språket hade med makt trängt in i de två i ovanligt hög grad förträffliga tyska skolor, som funnos å orten.* Svensken, främlingen, hade erhållit öfvertaget i fråga om kyrkan och rättsväsendet, hvilket allt hittills varit tyskt, allt detta gjorde, att gamla fru Krohn kände sig afvogt stämd emot det svenska väsendet. Hon liksom många med henne ansågo, att de med tyskan stodo på ett högre kulturplan. Det nya var för dem således icke sympatiskt. Folkspråket rundt omkring var den karelska dialekten af finska, som fru Julie Krohn behandlade någorlunda. Antagligen kom hon väl som många andra att tänka på, huru folkets på Karelska näset öden skulle gestalta sig, när en dag det ryska idiomet, som för öfrigt redan då svälldes ut öfver alla Petersburgs bräddar, skulle tränga ned de tyska och svenska kulturspråken, antagligen skulle det väl gå som i Ingermanland. Man bör ej glömma,

---

* Den tyska Fruntimmersskolan var den första offentliga kvinnliga skola i Norden. Till denna skola och till det tyska gymnasiet sändes redan före 1809 i och för inlärandet af främmande språk äfven barn från Åbo-familjer.

att finska språket en gång talats ända ned till Nischni Novgorod. Julius Krohns fennomani har omedvetet vuxit upp i hans moders, jag vill uttrycka mig så mildt som möjligt, bristande sympati för det svenska språket.

Kom så tiden för studentexamen. Krohn hade länge ängslats för hvad han skulle bli, och främst hvilken nationalitet han skulle egna sitt arbete åt, med andra ord, hvar han skulle välja och finna sitt fädernesland. Denna oro fick hos honom år för år öfverhand. En dag kom han hem till min fader och bad med tårar i ögonen om ett råd, hvilket land han skulle välja till sitt fädernesland.

Kära far rådde honom att välja Finland, att helt egna sig åt studiet af dess språk, lära sig detta språk som sitt modersmål. Krohn följde rådet. Och i den mark hans moder kanske omedvetet upparbetat, föllo min faders ord, grodde och växte och buro frukt hundradefaldt.

Med samma ifver som min fader en gång tagit sig an det svenska språket som skolans, kyrkans och bildningens språk i Viborg, tog sig J. Krohn senare an det finska språkets höjande, för att i sinom tid ersätta de två språk, hvilkas tid alla förutsågo snart nog var utlupen åtminstone i östra Finland. Huru ofta ha vi syskon i hemmet ej hört kära far och Julius Krohn disputerat i denna sak. Hvarje gång Krohn kom

till Viborg, det gjorde han till alla helgar och ferier, var hans första visit hos far, och då kom den gamla frågan alltid upp i en eller annan form. En kall vinterdag hade Krohn, som besökte oss i vårt hem, det gamla biskopshuset, redan sagt farväl och tagit ytterrock och galoscher på sig, när frågan i vår tambur åter flammade upp. I tamburen blef nu på stående fot en timslång diskussion, hvilken af mig, som satt i den djupa fönsternischen i det urgamla huset, följdes med andlös spänning. Krohn blef varm och svettig. Ytterrocken måste åter tagas af, och gästen fick lof att ännu en gång stiga in i fars rum för att svalka sig, innan han gaf sig ut i kölden.

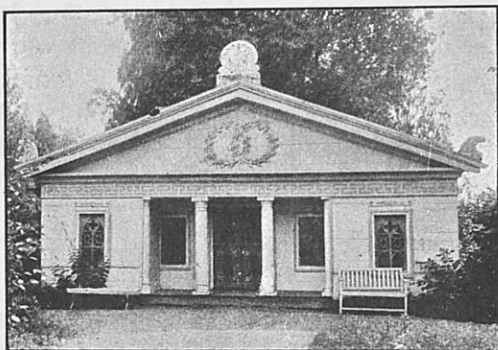
De två voro emellertid nobla motståndare, högaktade hvarandra, förifrade sig aldrig och höllo sig till sak, dessutom ense i hufvudfrågan. För den, som hade sinne för frågor af denna art, var det alltid ett nöje och en behållning att höra dem. Språkfrågan är främst en känslsak. Känslorna äro konservatismens fasta borg, oåtkomliga för våldet, makten, ja till och med för det sunda förnuftet. Känslan är oantastlig, därför tala vi med full rätt om våra heligaste känslor.

Att jag för min del icke hamnat i det finska lägret har emellertid icke varit endast en känslsak. Jag har aldrig för min del — jag säger tyvärr — trott på någon af de finska stammarnas för-

måga att bilda en stat. Det som är, är ett resultat af det som varit, och det som varit stöder i allt min tro. Det har aldrig funnits en finsk stat. Jag hänvisar för öfrigt till första delen af detta arbete, se Grefve J. A. de Gobineau.

*   *   *

Kära far ville att också vi barn skulle lära oss finska ordentligt. Talte finska det gjorde vi ju alla i hemmet, till och med husfadern, — ehuru hans finska mest liknade fru Julie Krohns — vi hade förfärligt roligt åt den. Men nu skulle vi börja med finska skriföfningar. Min äldre bror, som var af en stilla, medgörlig och godsint natur, tog saken med ro. Han valde genast en illustrerad indian- eller negerbok — jag minns endast det brokiga omslaget — i och för öfversättning. Jag som var mera bångstyrig och fann det orättvist att, när man inte ens hade några villkor, tvingas att midt i sommaren syssla med läxor, gjorde allt hvad jag kunde för att undgå det bittra ödet. När jag omsider tvangs till underkastelse, tog jag ett stycke ur Fryxells historia, för att åtminstone markera min färg. Två gånger i veckan vandrade min bror och jag den ungefär tre kilometer långa vägen till Kiiskilä, där Krohn i den i arkitektoniskt afseende sällsynt

Trädgårdspaviljongen i Kiiskilä.

vackra trädgårdspaviljongen gick igenom våra skripta. Broder Carl kom till ett resultat, hans arbete trycktes senare i någon af Krohns publikationer.

För mitt vidkommande föll utsädet på hälleberget. Passionerad trädgårdsmästare hade jag min lilla täppa, en tid till och med två att sköta om och dessutom Shakespeares dramer, Bulwers och Ingemans romaner, som mest måste läsas i smyg. Inte hade jag tid att skriva finska inte! Ett nöje var där ju i alla fall med denna finska skrifning. Medan Julius Krohn kalftrade om bror Carls skrifningar, de voro långa och omständliga, satt jag i den hvita kolonnaden och som man säger i slangspråket, munhöggs med vår lärares mest älskade syster Otilia. Blond,

blåögd, till det yttre absolut olik släkten, var Ottilia Krohn en mer än vanligt rikt begåfvad kvinna, dessutom humoristisk och lustig till lynnet. Hon hade alltid velat egna sig åt läkarkallet, men tiden för kvinnans vetenskapliga studier var ej inne. Hon fick nu nöja sig med att kvacksalfva hemma i Kiiskilä och i det olycksaliga, fattiga, smutsiga Ahokas by.

Ottilia Krohn jämte hennes yngre, vackra syster Adèle gjorde en sommar en utfärd upp till Nyslott och Kuopio för att lära känna landet. Kära far hade samtidigt och i samma afsikt sändt mig till Kuopio till en min kusin, f. d. öfverste vid finska gardet, Carl Forssman. På den resan följdes vi åt, och först nu lärde jag mig fullt förstå och känna denna rikt begåfvade kvinna* med energi och vilja, som var ett direkt arf från gamla frun på Kiiskilä. På resan dykte där oväntadt upp på ångaren en rysk artillerikapten från Viborg vid namn Pelissky. Han steg visserligen af redan vid Puumala, men att han kommit med för fröken Ottilias skull, det fick jag genast klart för mig. Ett par år senare gifte sig Ottilia Krohn med den ofvannämnda kaptenen. Ett sådant parti

---

* Under pseudonymen O. v. Kis-Killay utgaf hon en roman med namnet „Der Malthese“.

ansågs dåförtiden föga honorabelt, kära far var särskildt rasande. Äktenskapet blef mycket olyckligt.

* * *

Mellan de gamla herrarna på Kiiskilä och Vainikka rådde en stilla, varm vänskap och inbördes högaktning. Detta, oaktadt de voro hvarandra i hög grad olika. Herrn till Kiiskilä var en långvuxen man med varma, bruna ögon och en förströdd blick. Han hörde till de stilla i landen. Läste endast tyska och ryska tidningar. Han var mycket musikalisk, spelte violoncell och basfiol till sin hustrus ackompagnement. Bildad, men icke lärd åt något håll, lät han värliden gå sin gilla gång. Då förmögenheten var så betydande, att han ej behöfde arbeta, gjorde han det icke heller. Utgårdarna till Kiiskilä voro utarrenderade åt bondfar på Kuningais, — en sällsynt klok och hedersam man — stommen åt en snäll, gammal dansk mejeriman „gubben Christierson“, som bodde i en liten byggnad tätt invid gårdsplanen, men gömd bakom syren, akasia och fläderbuskar.

Herrn till Vainikka var en kort, satt, kraftigt byggd man med blå, bestämda ögon och en klar blick. Utgången ur en gammal tjänstemanna-

släkt besatt han anlag för en viss aristokratisk lifsåskådning. Han slukade alla världens böcker, både gamla och nya, särskildt regentlängder, släktböcker, Anders v. Stjernmans matrikel kunde han som „ett vatten“, öfverhufvudtaget allt hvad Gymnasiets, hans eget och „morfar Bäcks“ bibliotek hade att bjuda på. Han förstod sig icke på musik men höll för, att de bildande konsterna voro kulturens A och O. Han kände Vatikanens statyvärlid, medaljkabinett och bibliotek bättre än antagligen någon af hans samtida i landet. Intresserade sig för allt, till och med landtbruk, som han dock föga förstod sig på. Sin visdom i detta fall hämtade han ur bondepraktiken och förlitade sig för öfrigt på Isak Hovings erfarenhet i landtbruk, mest dock, som han själf sade, „på Gud och gödselhögen“.

Vänskapen mellan de två grannarna fick på manssidan ny värme och kraft däraf, att herrn på Vainikka beundrade sonen till herrn på Kiiskilä, Julius Krohn, och städse förespådde honom en lysande framtid, samt emedan herrn på Vainikka i en inom släkten Krohn inträffad romantisk händelse på ett rådsamt och finkänsligt sätt stått grannen bi. En nära anförvant till gamle Krohn hade begått ett, hvad världen kallade felsteg. Framför mig ligga än i dag bref i denna bekymmersamma sak, utvisande huru herrn till Vainikka vidsynt och klokt tog sig an denna

„familjehistoria“ och gjorde sitt till för att få ett hedersamt och vackert slut på det hela. Ja det gick till slut så väl, att om de gamla herrarna fått se, huru lyckligt det hela artade sig, så hade de nog både varmt och högt prisat „försynens skickelse“. När gamle Krohn böjd, trött och nedslagen kom hem till oss för att tala i denna sak, skickades vi pojkar ut ur närgränsande rum, och se, efter en halftimmes diskussion gick han ut rak, spänstig och med klarnad blick.

*   *
*   *

Jag kan ej säga, att vänskapen på spinnsidan var lika varm och uppriktig. Gamla frun på Kiiskilä var aristokratisk. Släkten hade gamla traditioner i Viborgs stad. Hon höll för, att tyska var bildningens och kulturens språk par excellens. Visserligen hade svenskan med hofrätten och med de reorganiserade skolorna kommit till heders i staden och kringskurit de gamla kulturbärarnes verkningskrets, men den var i alla fall en parveny. Nej skulle där, som redan antydts, kunna komma in ett nytt språk, så var det då — finskan. Utan sinne för bildande konst var hon i hög grad musikalisk. I yngre år hade hon jämte sonen Julius berest England, Tyskland, Schweiz och Böhmen. Detta gaf henne

för tiden en viss nimbus. Hon spelade öfverklass af uppsåt och böjelse. Klädde sig och sina döttrar väl, höll på allt som var comme il faut. Var för öfrigt en djupare natur än man i allmänhet ville tro, originell, själfständig och framför allt ett regerande fruntimmer.

Frun på Vainikka var den konträra motsatsen. Descendent af en inflyttad österbottnisk familj var hon absolut utan traditioner, demokrat af uppfostran och ohejdad vana. Hon läste kyrkohistoria, digra tyska arbeten, religiösa böcker och all skönlitteratur, som på något sätt berörde religionen och de yttersta tingen. Modets kraf föraktade hon djupt. Ansåg allt som var comme il faut förkastligt, hinderligt för personlighetens, individualitetens utveckling. Hon var i hög grad fantasirik, musikalisk, tecknade med smak, hade ett fint blommande färgsinne, var konstnärligt händig i allt hvad hon tog sig för. Originell och själfständig och framför allt ett regerande fruntimmer.

För öfrigt idkade de båda grannfruarna antingen genom barnen, sina utskickade eller ock personligen en välgörenhet, som var obegränsad i fråga om tid, rum och medel, den gick stundom öfver sockengränsen bort till Säkkijärvi. De två fruarna behärskade genom sin energi och utomordentliga viljekraft hela sin omnejd — att ej tala om sina män.

* * *

Den tidens fennomani visade sig bland annat i ett vaknande förståande af de etnografiska egenomligheterna hos den rent finska rasen. I Viborg kunde man se en synnerligen pittoreskt och mångbrokigt klädd finsk befolkning. Hvarje barn kunde dåförtiden på dräkterna känna igen från hvilken socken i stadens omnejd bönder, fiskare, tjänande bröder och systrar voro. De öfvervägande (djupt) rödklädda kvinnorna voro från Säkkijärvi. Kvinnorna med hvita hucklen prydda af röda band, med brisker och spännen på bröstet, voro från Jääskis. Männen från samma socken buro långa, hvita rockar och på hufvudet en art höga filthattar — à la directoire — med tennspännen. Kvinnorna från Björkö gingo i indigoblått och hvitt, från Ruokolaks i brunt. Veckelaks kvinnorna buro knypplade spetsar, delvis dolda under den röda hufvudbonaden, deras halsdukar voro som kvinnornas i dalarna storblommiga. Vackrast tycktes mig den Viborgska kvinnodräkten. Eldrödt eller bjärtgrönt lifstykke utan ärmor. Linnetygets ärmor bländhvita, halfstärkta pöste ut halfvägs till armbågen, liksom i de med puffärmar försedda gammaldags burgundiska dräkterna. Till denna prydliga stass tillkom en hel del andra agrement i fråga om hufvudbeklädnaden, smycken etc., hvilket allt nu ses tyvärr endast i museerna. Färgen, glansen i dessa dräkter kväfdes af pie-

tismen, för hvars förkunnare det röda verkade som den röda duken för Spaniens toros. För pietismens mörka världsåskådning var all lifvets glädje, om det så var endast i färgen, förkastlig. Den satte ett falskt värde på alla lifsbetingelser, emedan den ej förstod, att kristendomens betydelse ej var endast försakelse utan äfven världs-förädling.

Sedan den pietistiska rörelsen afsvalnat, kom en för etnografin i Viborg lika fördärfelig ny period. Viborgs vallar brötos ned. Den gamla medeltidsfästningen demolerades. Den nya tiden med sina fordringar och nya moder ryckte in, och inom några år voro de sista lyhyet vaattee (de korta kläderna, så kallades nationaldräkten) utbytta mot den rysligaste, kvinnokroppen vanställande dräkt, kallad pitkät vaattee.

Gamla tant Krohn, påverkad af sin son Julius, kämpade i det längsta för de vackra nationaldräkterna. Själf har jag öfvervarit en lång diskussion mellan bygdens herrskapsfruar, förd till försvar för den röda färgen, hemma hos min moder. Den sistnämnda var till följd af sin pietistiska blick på världsforeteelserna mest böjd för den allvarliga svarta dräkten men var tillika så upplyst, att hon insåg tant Krohns varma inlägg för de nationella färgerna. Det bildades ett förbund bland fruarna — om kära mor dock var med, det lämnar jag osagdt

— till fromma för den färgrika Viborgska dräkten. Man lofvade hvarandra att icke städsla någon piga, — de kallades så den tiden — som ej förband sig att bära de brokiga färgernas dräkt. Säkert är, att i Krohnska huset lyste lyhyet vaattee med gröna och röda lifstycken, hvita puffärmar och blommiga dukar långt efter det denna primitiva men vackra dräkt dött ut hos andra godsägares tjänarinnor i Viborgs omnejd.

*   *
                  *

Det har till och med i tryck sagts, att gamla frun på Kiiskilä skulle ha grundlagt den första finska folkskolan i Viborgs socken, den så kallade Tervajoki folkskola. Detta är sanning, men med modifikation. Då både Vainikka och Possuli herrskapet var med från början, då mina äldre syskon liksom jag tagit del i undervisningen i denna skola, och då vidare vår hemlärare, den sedan som finsk skriftställare kända Johan Häyhä blef skolans första lärare, så anser jag mig känna skolans uppkomst bättre än de flesta. Julius Krohn var möjligen den som lancerade idén, min moder med hjälp af alla våra grannar voro med om den. Ja den kvinnliga afdelningen var, innan skolhuset blef färdigt, inhyt hos oss på

Vainikka. Sant är, att Julius Krohn och hans moder vid en af de stora sommarkalaserna — de kallades abfütterungs Festen — skaffade skolan en alldeles opåräknad inkomst. Huru detta tillgick, har jag för många år sedan beskrifvit i en kalender och vill här nedan återge episoden förkortad. Men för att läsaren skall kunna göra sig en riktig föreställning om, hvilken oerhördt brokig värld våra grannar tillhörde, så må här i största korthet omnämnas som följer:

På Rongais vackra egendom bodde en familj Adaridi. Mannen var grek till börden, gift med en kvinna af obestämd nationalitet. Makarna bodde åtskils, ty mannen lefde under samma tak med en annan kvinna. Adaridis kommo aldrig in i våra kretsar. Jag såg Adaridi några gånger hos kära far, då det gällde kommunala, skogs-, landsvägs- och andra affärer. Adaridi hade bland mångahanda näringsfång ett nog så kuriöst. Han infann sig till ryska och finska kronoentreprenader och pressade utaf spekulanterna, det sades afsevärda belopp, för att han *icke* skulle vara med om att lämna in anbud. Han talte ej vare sig svenska eller finska.

Lill-Merijoki ägdes af en handlande Ivanoffsky, kom sedan (genom köp eller arrende?) till en Korsakoff-Dondukoff, en förnäm rysk familj, hvars medlemmar jag någon gång såg på de stora sommarkalasen.

Naulasaari ägdes af en herr Berg, en ytterst aktiv tysk herre från Kurland (?). Han förbyggde sig, afflyttade från landet, djupt hatad af bönderna. Dessa, som hade mycket att tala om „Perkin“ görande och låtande, berättade för mig bland annat, att Berg köpte gamla uttjanta hästar, stack ned dem och gräfdde kropparna i sina hafreåkrar för att göda dessa. Sedan jag lämnat orten, gick det vackra stället genom många händer. Lektorerna Hintze, Lille, Zilliacus ägde det hvar i sin tur. Sist föll också den egendomen i rövvarhänder, — bönder — allt hvad intelligens, smak och låt vara begränsade medel nedlagt på godsets förskönande förstördes.

På Rasalaks, som senare tillhörde oss, bodde en Staweman, af bönderna kallad Tapermanni. Han var vill jag minnas holländare. Alla rummen i öfre våningen voro tapetserade med tidningar från Amsterdam.

På Kärkkis bodde en afskedad tysk präst, Riemenschneider. Af bönderna kallad „Hullupappi“. Han var vår barndoms fasa. För att göda sina gäss spikade han dem genom simhuden fast i golvet längs den ho, vid hvilken de stackars fåglarna utfodrades. Han var folkskygg, gick med en lång piska omkring sina ägor och hotade enhvar med den, under ett sterotyp uttaladt okvädinsord, Siki-, Härki- Lampapää. Sedan han, jag vill minnas genom mordbrand, omkommit,

gick egendomen under ständig vanvård från den ena ryska handlanden till den andra. Till sist spelades den bort på ett kortparti och vanns, vill jag minnas, af öfverste Fritz Örn, en lefnadslustig gammal ungar, som jagade änder i de vassbevuxna vikarna och för öfrigt lät godset sköta sig själf.

På Pesu invid Tervajoki å bodde en talrik familj Ripas. Mannen var af italienskt ursprung från Odessa och var katolik, hustru och barnen ortodoxa. Han ägde guldgrufvor i Sajanska bergen i Sibirien. Familjen kom med flyttfåglarna om våren ut till sitt Pesu, där de förde villalif i stor stil. Det åts godt och väldeligen, dracks icke heller illa hos dem. Utfärder, bär- och svampplocknings-partier, harjakter, båtpartier till hafvet utanför Trångsund, fester och fyrverkerier hörde till ordningen för dagen. Äldsta dottern Dascha (Dorothea) gifte sig senare med en tysk, Bauer, hvilken också byggde sig en villa i Tervajoki. Hennes dotter, gift med en Chalon de la Croix, äger och bebor villan än i dag. Den andra dottern Sonja var en blondin, en skönhet hvars like man ej ofta får se. Den yngsta Mascha gifte sig med en börsmäklare i Petersburg, Avander. Äfven fru Avander, numera änka, bor i Tervajoki. Pojkarna, feta och flunsiga, buro i barmen mellan skjortan och lärtskoltens gurkor och surt bröd samt i byxfickan

salt. Läckerheter som de ständigt mumsade på. Vi afskydde hvarandra hjärtligt, sade fula ord åt hvarandra och hade helst slagits mellan stickebärs- och hallonbuskarna, när vi råkades, om ej den högre makten i form af Julius Krohn och hans vän vid denna tid, Viktor Öhberg, hållit sig i vår närhet. Familjen Ripas medlemmar fäste sig emellertid vid vårt land. Äldsta sonen Alexander kom 1886 till Viborg, som han sade „för att dö“. Vi gjorde upp vår barndoms mellanhafvande och försonades. Han höll ord och dog för några år sedan i Viborg.

Ingen i hela huset Ripas förstod svenska eller finska.

På Possuli bodde året om en öfverste Mendt, gift i andra giftet med en finsk fröken Lina Örn. Han var en treflig, högljudd herre med stora knävelborrar och sprucken kommandostämman. Vi barn voro färdiga att kikna af skratt, när han på finska grälade på sitt husfolk. Denna trefliga och högtljudande komedionkel hade i första giftet en blid, blåögd och försynt son, Edvard, som med allas vår förträffliga vän Victor Öhberg*

---

* Här gjorde jag bekantskap med den sedermera så kände folkskolinspektorn i Helsingfors, svenskvännen Victor Öhberg. Vid den tid jag nu berör var han Julius Krohns oåtskiljaktiga vän och ej så litet finsksinnad. Han gaf äfven lektioner i den finska folkskola, hvarom ofvan talats. Han vistades på Possuli icke mindre än tre och ett halft år.

som informator sträfvade till finska kadettkåren. Det lyckades äfven. Han dog som general, hela sitt lif samma stilla, sympatiska och försagda varelse. Han och styfmödrern talte svenska, äfven finska. Husfadern, som hade en svensktalande prikaschik (förvaltare), bjöd till att göra sig förstådd af honom. En juldag, då godsets barn voro inbjudna, gaf han förvaltaren följande order: „Låt di fräta lite, kasta ut di sen“. Det är, låt barnen äta och låt dem sedan gå hem.

Öfverstens broder på Mendula var en rik kattuntryckare från S:t Petersburg, en elegant herre med angliserade maner, flott och gästfri. Frun och äldsta dottern voro ständigt utrikes. Jag minnes dem icke alls. Mendt gifte sig efter hustruns död (eller vunnen skilsmässa) med sina barns guvernant, en bildad, energisk tyska. Han skaffade sig sedan ett, efter geheimerådet Robert Örn's lustiga yttrande, baronskap i Saxon Syringen Vax und Draht. Possuli och Mendula hade, vill jag minnas, ursprungligen tillhört familjen Bützow. Nu var familjen utarmad, hade ett litet ställe i närheten af Possuli, men räknades i alla fall till ortens honoratiores. De gjorde ett mycket godt intryck, fria från allt slags „protz“.

På Vonguri bodde gamla tant Sofie Örn, född Seseman, af Viborgsk adel. När hon talte om sin aflidne man, sade hon „mein seeliger“

Abram Abramovitsch“. På fråga om huru gammal tant Sofie var, fick man af sonen, den ofvannämnda Fritz Örn till Kärkkis, svaret: „ja hon lär ha varit med om Viborgs grundläggning“. Tant Sofie Örn var en vänlig gammal fru, som med värdighet teg på både finska och svenska.

Vid de stora sommarkalasen såg man flertalet af dessa personer samlade, än på det ena, än på det andra stället. Dessutom, som det hette på lokalspråket, tillfälliga „Petterborgare“. Högljudda och muntra, befallande, stojande och flirtande rörde de sig under parkens löfhvalf och på trädgårdarnas gångar och togo lifvet gladt och muntert. Med ett ord, det gick ej till som på denna sidan af Kymmene älf. Karaktäristiskt för alla var, att man aldrig någonstädes i dessa hem eller hos dessa personer såg en bok.

* * *

Och nu till den ofvannämnda episoden.

Det är nu väl en 40 år sedan och måtte ha varit i slutet af augusti, ty jag minns, att aftnarna voro mörka, melonerna i drifbänkarna mogna och äpplena njutbara, åtminstone för oss pojkar. Familjen på Vainikka satt på verandan vid eftermiddagskaffet. Till familjen hörde för tillfället en kär gäst — professorn och inspek-

torn för den ryska undervisningen i landet, gamle Matthias Akiander.

Det var alltid fest i huset, när farbror Akiander vår och höst på genomresa från H:fors till Jääskis och tvärtom besökte oss, ty han var hjärtligt afhållen i hemmet både af gamla och unga.

Bäst kaffedrickandet och pratet var som trefligast, hördes borta från vägen bullret af ett i skarpaste fart annalkande åkdon. Nyfiket, som alltid på landet, reste sig hela sällskapet för att se, hvem det var som kom med slik fart. Mellan syrén- och akasiehäckarna höjde sig ett moln af dam, uti molnet syntes något som blixtrade och blänkte grant i solskenet. En minut senare körde där in på gården ett ekipage, som få på denna sidan Kymmene älf fått skåda. Det var en hög, smal, gammalmodig maskin från kejsar Pauls tider — en enda stor hundsvott hela ekipaget, ty alla sutto gränsle därpå. Främst satt en fet rysspojke i hvita linnekläder och körde ett par höga ryska hästar, som kråmade sig i de med alla möjliga mässingsberlocker och små klockor prydda selarna. Den ena hästen var ispänd mellan fimmelstängerna, den andra sprang nästan fri — ripakka kallades den på ortens språk. Bakom den feta pojken satt en praktfull, fet äldre herre i elegant sommardräkt. Finhyllt, röd-hvitblommig med en krans af silfver-

hvitt hår under den breda panamahatten, det var gubben Ripas till Pesu. Han hälsade på oss alla med en stor och vördnadsfull gest. Den voluminösa kusken, klädd i långrock och platt felbhatt med påfågelsfjädrar i krans kring kullen, hjälpte honom ned från det höga ekipaget, och nu blef där ett hälsande och klappande mellan de gamla herrarne, medan vi pojkar sågo under lugg på hvarandra, ty vi voro icke vänner. Ripas kom till oss med den sedvanliga inbjudningen till sommarkalaset. Det var en ledsam historia för ungdomen, vi blefvo alla „långa i synen“ och sågo oförställdt nedslagna ut. Men intet hjälpte. Bjudningen var framförd, och den måste tagas emot, så bjöd seden. Far och mor måste naturligtvis stanna hos sin gäst, men ungdomen den skulle komma, helt säkert. Så tog man afsked, och gubben Ripas for åter, skinande fet och välvillig i sitt obåkliga ekipage, och borta vid den stora alen i vägkröken försvann han i ett moln af dam.

Dagen därpå bar det af till Pesu. På vägen veko vi in till Kiiskilä, där gossarna Krohn — som de, ehuru båda magistrar, kallades af oss — väntade. Ju närmare vi nalkades Pesu, desto flere vagnar, charabancer, vurstar och schäsar skramlade där fram längs den dammiga vägen. Vi körde uppför alén af rönn och björk och i en grann sväng i skarpt traf fram till trappan

af det stora träpalatset med sin pompösa, hvitmenade doriska kolonnad af gips och bräder, och sin trappa, bred som en gata. Uppe på gradinen af marmorerade bräder stod husets herre, ståtlig som sitt eget monument. Han var klädd i en hvit sommardräkt af så kalladt engelskt skinn, han skakade så kraftigt hand med gästerna, också med oss barn, att den hvita västen alltemellanåt kröp uppför den fylliga magen, hvilken olägenhet han hjälpte upp med en kraftig gest, genom att sticka händerna i västfickorna. I den mycket stora salongen stod värdinnan klädd i blått siden. Hon var en kort, fet ryska, öfversvallande god och gästfri. Sedan vi under gossarna Krohns uppsikt gjort vår reverens för henne, gingo vi öfver till den andra verandan, där vi tillbragte de nervösa minuter, som föregå en stor festmiddag. Jag vill icke om middagen, som serverades vid stående bord och i flere rum, säga annat än att den var god, lång och grundlig, att vi för väl femtionde gången hörde den martialiska öfverste Mendt till snapsen förtälja, om huru människorna nuförtiden voro fördärfvade af nykterheten, annat var det för trettio år sedan. „Als ich jung war, haben wir in Säckjärvi bei Gott Branntwein getrunken“, samt att kocken, inkommen i den ryska och franska kokkonstens alla finesser, af den gödda kalven och kycklingarna gjort mycket mera än

flertalet af husets landtliga gäster ens haft en aning om. Att denna middag därtill särskildt fäst sig i mitt minne berodde på ett yttrande, som föll af en bland gästerna, en estländsk baron. Han hade ondgjort sig öfver, att bönderna ej förstodo hans tal, han hade farit vilse och kommit till middagen, sedan alla andra redan fått de bästa bitarna, och med ett förargadt, „man müsste die Bauern eigentlich russisch lehren“ slutade han sitt bitande andragande. Men nu fattade Julius Krohn eld.

Han hyste vid denna tid hela neofytens entusiasm för sin tro, fennomanin, med helig ifver hade han omfattat det finska språket. På detta språk hade hans ungdomsdrömmar nyligen klädt sig i diktens form, i det hade han lärt sig vörda den mäktiga kraft, som höll vårt folk samman. Att han vid de lättfärdiga orden skulle fatta eld, var ju gifvet. Och när han nu på sin vackra tyska med sin sonora stämma gaf sig till att bemöta den lättsinnigt uttalade frasen och lade ut för dessa ester, ryssar, tyskar, finnar, svenskar, italienare och greker, hvad det var att ha ett land, och hvad ett språk sådant det finska var i och för sig och för oss alla, skedde det med en öfvertygelsens styrka och en känslans värme, för hvilken alla tvifvel måste smälta. Julius Krohn var alltid en lycklig talare, men hvarken förr eller senare har

han väl talat som denna vackra sommardag på Pesu, ty här uttalade han sin trosbekännelse icke för dem, som på förhand voro öfvertygade om dess riktighet, utan för dem, som liksom han själf helt nyss stått rotlösa och hemlösa i vårt liksom i alla andra land. Hvad han sade gjorde ett djupt intryck på de flesta. Värden själf steg upp, slog servietten i bordet och sade: „Bei Gott, das ist wahr, herr Doctor.“

Middagen var slut. Vi gingo ut i den stora trädgården. På aftonen afbrändes ett fyrverkeri, det första jag någonsin sett, det gaf mig ersättning för en förlorad dag, och så bar det af hem. Trötta, uttråkade och sömniga kommo vi hem vid midnattstid.

* * *

Några dagar därefter, medan vi åter voro församlade vid eftermiddagskaffet, sågo vi till vår förfäran vår älskvärda feta granne i samma åkdon rassla fram på gården. Ungdomen tog till flykten, till båthuset, till skogen — ännu en middag, nej det ville vi ej underkasta oss, mat är nog godt, men nej! Hellre hvad som helst. Men det var ej så farligt. Gripna af Julius Krohns ord vid sommarkalaset hade dessa goda och vänliga människor, som bättre än andra

visste, hvad det ville säga att stå rotlösa utan ett fädernesland på jorden; samlat en summa penningar för att hjälpa till att underhålla den fattiga folkskolan i Tervajoki, den första och länge den enda i denna socken. De hade tecknat upp enhvar sitt namn och gåfvans belopp, det hela utgjorde ett par hundra rubel. Då kära far vid den tiden red för roten, det vill säga i allmänhet var en klockarfar som allt skulle bestyra, så lämnades penningarna åt honom.

Då listan hamnat i mina händer och jag begynt ögna på dess innehåll, gjorde den ett starkt intryck på mig, ty det första namnet var det här ofvan nämnda grekiska. Jag var i de åren, då de grekiska hjältesagorna voro min käraste läsning, och då man vanligen ej läst någon annan historia än Spartas och Athéns. Listan var för öfrigt uppgjord och undertecknad af Victor Öhberg, som dels med Julius, dels Leopold Krohn rest socknen ikring hos alla här ofvan nämnda personer samt måhända några fler och insamlat bidragen.

Till sist må det nämnas, att då det hörde den tidens visdom i pedagogin till, att barn skulle näras sparsamt, så hade dessa sommarkalas kanske sin lilla mission att utfylla. I vårt hus, liksom i Krohns, kom man till rätta med en ganska enkel kost. Vår tids ungdomar skulle helt visst och med rätta opponera sig mot den

kost, som bjöds i de dåtida hemmen. I Sverige tyckes det ha varit likaså, där hette det, att „barnen blefvo dumma och lata af för mycken mat“. På sommarkalasan, där tog man skadan igen. Jag minnes noggsamt, hvilken oerhörd aptit vi lade i dagen, huru väl det smakade, och huru väl det bekom en skolpojksmage.

* * *

Sedan jag blifvit student, möttes Krohn och jag sällan. Krohn var ju då redan en känd finsk poet, — en fint bildad epigon till samtidens stora ledande skalder, tyckes det mig — hade skrivit sina berömda prosaberättelser „Månens berättelse“, hade öfversatt engelsk skönlitteratur, redigerat den illustrerade finska tidningen „Maiden ja merien takaa“ (Über Land und Meer), därtill en berömd forskare och universitetsman. Den omständigheten att han var tolf år äldre än jag, hvilket under friluftslifvet i Viborgs skärgård knappast gjorde sig gällande, var i hufvudstadslifvet af stor betydelse. Vi hörde till skilda världar och åldersklasser. Då Krohn emellertid räknade sig till den illegala Viborgska afdelningen,*

---

* Universitetsmyndigheterna hade 1852 upplöst afdelningarna, motsvarande de svenska studentnationerna, och ersatt dem med fem fakultetsföreningar. En förändring som för studentkoterierna och kamratkretsarna var förhatlig.

inom hvilken ett sällsynt godt kamratskap rådde, möttes vi i alla fall då och då. Språkförhållandena voro vid denna tid drägliga nog, man kunde ju träffas och umgås i familjer, som i denna fråga bekände sig till motsatta läger. Då vi så möttes, föreföll det mig, som om vi båda haft den känslan, att vi dock varit med och hållit ihop i forna dagar, och det tycktes mig, att det var „väl mött“.

Under min Stockholms vistelse fick jag af honom ett par bref med litterära uppdrag, jag vill minnas det gällde frågor om några af våra äldsta psalmers ålder och uppkomst. Gamla professor Anders Fryxell klarade upp frågorna för mig.

Sedan jag återkommit till fäderneslandet, sökte Krohn, i egenskap af redaktör för Suomen Kuvalehti, upp mig och min hustru, i fråga om en del illustrationer ur dagens krönika. Jag vill minnas, att min hustru tecknade för honom en bild „finska gardet drager ut i krig 1878“. Då jag samma år publicerade mitt första arbete, (kära far, som var en sträng kritiker, afrådde mig från företaget) encouragerade Krohn mig, var med mig hos G. V. Edlund och höll för, att man skulle börja tidigt i litteraturens storskola. Man var ju i allmänhet ej sträng mot ungdomsarbeten, endast arbetet var moraliskt, ty i den saken var han själf mycket

sträng* och fordrande. En gång var det emellertid icke „väl mött“ oss emellan. Saken förhöll sig som följer:

* * *
* * *

Under en veckas tid hade jag som tjänsteman vistats i landsorten i en finsk trakt, hade alla dagar hört, talat, läst finska, ja tänkt på finska. Återkommen till hemmet tyckte jag, att nu medan käkarna voro smorda, tungan mjuk och de hjärnvindlar eller celler, som inmagasinerade de finska orden och ljuden, voro i god form, var tiden att taga den alla tjänstemän ålagda examen i finska språket. I denna afsikt gick jag upp till lektor Favén, icke utan en viss ängslan, ty bland de svensksinnade ansågs han vara en kitslig, till och med elak examinerare. Jag framförde min anhållan på finska — hade noga repeterat fraserna, så att det gick galant. Favén, en mot all förmodan utomordentligt artig och vänlig man, komplimenterade mig för det

---

* När operetten „Svaga sidan“ gafs på svenska teatern och den till musik som innehåll obehagliga kupletten: „Hvar kvinna har sin svaga sida“ föredrogs, reste sig Krohn från sin plats med ett högt uttaladt „fy skäms Helsingfors publik“ och aflägsnade sig från teatern. Något som förstås väckte en oerhörd skandal i salongen.

goda uttalet och sade, att om skrifningen gick lika bra — nå då så —

Händelsevis hade jag med mig ett reparationsförslag för byggnaderna vid Lappviks dårhus, — inrättningen hette dåförtiden så — lektorn hade mig att öfversätta några satser ur denna handling. Genast i den första meningen stötte jag på oöfverstigliga svårigheter, det gällde öfverhufvudtaget att återge ord som trossbotten, tranben, tassar, girspiror, remstycken, skålningar, vasar, fyllningar etc. Till min lycka befanns det, att herr lektorn själf ej kände till orden. Sanningen var, att det på 1870-talet ej fanns tecken till en finsk byggnadsterminologi; frånsedt den lustiga sillsalat på olika språk vi byggnadstekniker begagnade oss emellan, när vi talade med rena finnar. Lektorn tog saken kallt.

Nå, men när ni talar med edra arbetare, måste ni väl använda något slags ordmaterial. Använd samma ord äfven nu. Jag använde rossipohja, vasa, hiiri (gir) kåålingit, med mera. Ja de orden kunde ej komma till användning, sade lektorn skrattande.

Emellertid kom jag i håg, att vi i östra Finland för ordet trossbottnar, i analogi med det ryska tschornaja polj, bildat det finska mustapohja.

Det accepterades, ja till och med antecknades i lektorns kladd. Så ungefär gick det med en

del andra ord, och det blef ju till slut i alla fall ett finskt kostnadsförslag.

Nå, säger Favén, skulle en byggmästare kunna lämna in ett anbud på det där pappret?

Utan allt tvifvel!

I sådant fall, tillägger lektorn, har jag intet att anmärka. Han gaf mig ett godt betyg.

Samma dag var jag på något slags patriotisk nationsfest, där äfven Krohn var en af coniverna. Här berättade jag episoden om denna, om man tänker logiskt på saken, löjliga examen för mina lyssnande kamrater, som alla voro svenskinnade och hade omåttligt roligt åt saken. Det måste ju också erkännas, att en pröfning af denna art, där orden bildas enligt vänlig öfverenskommelse mellan examinatorn och examinanden, där hvardera parten är i just det examen gäller, språkterminologin, okunnig eller åtminstone osäker, är löjlig. Hela episoden skulle med glans kunna ställas in i en komedi eller operett. Men Krohn blef ifrig öfver hvad han hört! Ja mera än så, och hade bra mycket att säga i denna fråga. Han hade ju arbetat för samma sak inom kemin, i tidningarna infört frågor om den ena eller andra finska termens större eller mindre lämplighet (jag minnes särskildt den om ordet tissiliera = distillera), han tyckte att hela saken låg på rätt bog och ej var att skratta åt. Dagen därpå kom han upp till mig. Han

hade lugnat sig. Han lade ut allt hvad han just vid denna tid skrivit (i Biografinen Nimikirja) om den finska språkifraren E. G. Ehrström (se sid. 105). Redan på A. I. Arvidssons tid hade denna fullgångna fennoman yrkat på en examen i finska språket för alla landets tjänstemän. Krohn framförde sin sak bra, med värme och glans, och slutade med att uppmana mig att sammankalla mina yngre kolleger och jämte dem arbeta på en finsk byggnadsterminologi.

Frånsedt att jag ej hade tid, ej var lingvist, höll jag för, att jag ej var lämpad till detta arbete, ty jag ägde intet intresse för den sak det nu gällde. Jag bad honom vända sig till andra, finsksinnade personer. Finnarna räknas i miljoner, de svensktalande i några hundratusental. Enligt min åsikt — som äfven af händelserna under ofärdsåren bekräftats — behöfves denna lilla svensktalande stam i Finland ännu i långa år. Få äro de, som arbeta för den svenska stammen, för min del håller jag mig, och har alltid hållit mig till denna lilla, åt undergången vigda grupp, äfven om fördelarna med makten, äran och härligheten på den andra sidan vinkat mig, åtminstone en gång och det nog så allvarligt.

* * *

Verkligen häftig och förbittrad såg jag honom endast en gång, det var när den olyckliga idén med den finska flaggan lancerades i Helsingfors Dagblad. Den kallades äfven därför „Dagbladsflaggan“. Den vrede flaggan väckte på andra sidan gränsen höll sig i tiotal år (se detta arbete del 4 sida 97), ja generalguvernör Bobrikoff lät ännu vid en af de stora kappseglingarna i Nyländska Jaktklubben, där flaggan naturligtvis icke fanns företrädd, i tysthet efterspana densamma. Mot denna Dagbladsflagga uppträdde Julius Krohn, som han sade, i det sunda förnuftets och lojalitetens namn, med synnerligt eftertryck, i det han till hufvudstadspresen insände en ljungande protest. Jag nämner denna episod som utvisar, att han ej, som oftast är fallet i små städer och i små förhållanden, var rädd för den allmänna meningen utan stod för sina åsikter, sedan han pröfvat dem och funnit dem riktiga i enlighet med sitt samvete. Samma mod lade han i dagen gentemot sina egna trosfränder, jag menar fennomaterna, när han till förargelse för många bland dem 1886 publicerade i Finsk Tidskrift sina banbrytande Kalevala studier. Jag minnes huru glad C. G. Estlander var, när han en dag kunde tala om för oss, som samarbetade i Finsk Tidskrift, att Julius Krohn lofvat lämna ett bidrag om Kalevala sångernas uppkomst. Det var ju ett storartadt tillmötes-

gående den tiden (1886), i synnerhet som själfva ämnet var i hög grad ömtåligt.

Elias Lönnrot hade aldrig till offentligheten öfverlämnat de originala dokument, på hvilka hans väldiga Kalevala skapats. Hvarje antydan om, att dessa sångers absoluta originalitet kunde misstänkas, var för Lönnrot motbjudande. Han var en varmhjärtad, ja hänförd, men skäligen okritisk person. God och vänlig mot hela världen; men att tro det han icke lojalt nedskrifvit och afskrifvit detta nationalepos, det fördrog han ej. Emellertid hade det på flere krok- och andra vägar sipprat ut, att, som den lustiga, munviga och stundom kvicka Strikan Strömfors sjöng i en af sina dikter, gamle herrn själf „rallat“ ihop det hela. Den icke mindre kvicka, men mycket mera sluga lektor Gottlund hade äfven han i sina underliga publikationer fört ohöfviskt tal om detta epos tillkomst. Redan tidigare hade M. A. Castrén antagit, att Kalevala runorna voro i anseende till motiven i flere delar lån från närgränsande folkslags äldre sagoskatt. Han tillade uppriktigt, att det skulle glädja honom, om man bevisade, att han hade orätt. Professor A. Ahlqvist, en person som jag väl kände, plägade, när han hade offrat mer än tillbörligt åt Bachus, påstå både det ena och det andra om sångerna i fråga. Omsider 1873 kommo Kalevala uppteckningarna till Finska litteratursällskapets arkiv.

Julius Krohn hade med verklig vördnad lagt sig in i studiet af dem och småningom efter årslånga studier och jämförelser kommit till en stadgad åsikt i denna fråga. Denna sin åsikt lade han ut i trenne koncist affattade uppsatser. I dessa pietetsfulla och utomordentligt både väl och skickligt skrifna artiklar, som hvarje bildad och instruerad person nuförtiden skulle underskrifva, men som då de utkommo väckte mycken förargelse, läste man, att en betydlig del, ja största delen af Kalevala sångernas motiv är tagen från andra folkslags myt- och sagoskrift. „Detta påstående har utan tvifvel väckt smärtsamma känslor, säger han, man trodde att Kalevala var en alltigenom genuin produktion af finska folkets anda“, men författaren påminner om Tegners

„All bildning står på utländsk grund till slut
Blott barbariet var en gång fosterländskt“.

Det är ej motivet det kommer an på, det är det konstnärliga utförandet, ty här är det folktemperamentet och det för nationen individuella, som lyser igenom. Mytkretsen har lånats och utarbetats af alla folk och nationer, det förringar hvarken Lönnrots arbete eller Kalevala epopén att så är.

För min del ville jag ytterligare ha tillagdt. Hela den andliga utvecklingen är en historia om

lån, om litterära idéstölder. Iliaden låg i hvar mans mun, men endast en Homeros förmodde att, tagande det som fanns till hands, svetsa ihop detta världsepos. Huru mycket den Augustinska guldåldern i Rom är skyldig det i ruiner begrafna Hellas, vet numera hvarje lyceist. Sokrates hade lyckan att i Plato finna en elev, som utan vidare lånade sin lärares idéer, man kan säga, att han utan Plato vore okänd. Under medeltiden lånade man endast från Augustinus och några andra enklare kyrkofäder samt Aristoteles, därför var tiden också litterärt arm och fattig. Att renässansperioden var så sprudlande rik och liffull beror därpå, att den hänsynslöst plundrade antiken och hela dess andliga rikedom. Huru mycket det franska klassiska dramat är skyldigt Spaniens utomordentligt rika dramatik, huru mycket en Göthe Shakespeare, en Schopenhauer Kant, med flere in infinitum, torde vara tämligen bekant.

Richard Wagner går i detta fall ännu längre, han säger: Was einmal öffentlich gesagt ist, gehört den Allgemeinheit an und mehr ist es Eigenthum Desjenigen der es gesagt hat.

Emellertid väckte Krohns artiklar, särskildt den omständigheten att de förekommo i Finsk Tidskrift, missbilligande på mer än ett håll hos de chauvinistiska nationalisterna, ja Krohn var till och med själf ett ögonblick tveksam. Den första

artikeln var redan satt och tryckfärdig, när den lilla noten undertecknad med ett J. K. tillkom. Denna lilla not, som talar om att uppsatsen skrifvits på begäran af redaktionen, är att anse som olja på ovljans inom partiet högt upprörda vågor, och den noten har jag varit med om att redigera.

* * *

De Viborgska egendomarna voro af ålder tillskurna så af landtmätaren, att alla skulle äga „skog till brand och virke“ samt „strand till fjärd- och hafsfiske“. Både Vainikka och Kiiskilä hade därför ägor i kilometer breda rektanglar djupt inåt Mustakorpi urgamla skog. Vainikka skogslott höll vill jag minnas omkring 7 km i längd. Åt motsatta sidan, på ungefär lika långt afstånd från hufvudstommen, ägde vi tvenne klippöar, de så kallade Neulorna. Det var således en lång och för kastvindarna i sunden icke ofarlig seglats man hade att göra för att komma till dessa, vi kallade dem „våra utrikes besittningar“.

Vi Vainikka pojkar, vi voro vanligen sex, detta med tillskott och lån från släkt och vänner, ty slakten var stor, vänkretsen ännu större och gästfriheten obegränsad, förde ett vildt fri-lufts lif. Vi simmade, voro stora fiskare, så att vi höllo hushållet mest sommaren om med fisk.

Vi seglade, redo barbacka till och från hage och utgårdar, körde in unghästar. Frånsedt jakten var ingen art af den tidens sport främmande för oss. Från morgonen till sena kvällen voro vi i full så kallad sysselsättning. „Gossarna Krohn“ voro af samma art som vi. För deras del tillkom ännu jakten, hvilken jag afskydde. Det gjorde mig ondt om harpaltorna och de vackra fåglarna. Lönar det dessutom verkligen mödan att döda dessa naturens vackra prydnader. Man kan sannerligen spisa läckrare kost än hare, and eller spof. Julius Krohn var såvidt jag minnes egentligen vår lärare i seglingskonsten, själf var han en öfverdängare i att rigga och manövrera en slup.

Att just han skulle nås af det förskräckliga ödet att på en segeltur förgås, och detta i en ålder, då han ännu var i sin mannagärnings fullhet, det var ett bittert öde för honom, en sorg för hans närmaste och vänner, en förlust för fäderneslandet. Den 28 augusti 1888 hade han begifvit sig ut med sin syster Ottilia på en segelfärd. Medan slupen passerade den inre fjärden, var vinden ytterst svag. Kommen till rum sjö, ville Krohn tillsätta klyfvaren. Fören var öfverbyggd, och medan han på det hala däck arbetade med seglet, vickade båten till, och han föll i hafvet. God simmare, började han simma efter den framåt ilande slupen,

men då krafterna sveko, ropade han på tyska till systren, „jag förmår ej mer, hälsa våra kära“, och sjönk i vågornas famn.

* * *

Budet om hans död nådde mig i Köpenhamn, när jag på Skodsborg var på middag i ett i anseende till språk och nationalitet lika brokigt sällskap som någonsin vid sommarkalasen i Tervajoki. Ryska ministern grefve Toll och hans gemål född Strandman (också ett Viborgsbarn) gaf middag för de vid danska hofvet ackrediterade utländska ministrarna samt för kommissarierna vid utställningen.

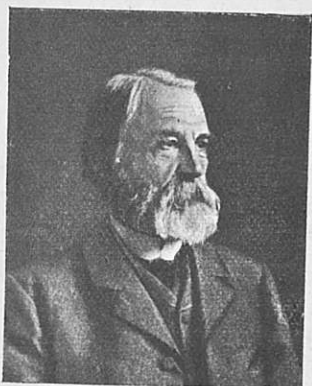
* * *

Krohn var en af de mest bildade människor jag känt, en hos hvilken studier, kunskaper, förståndets bildning sammansmält med känslornas, med själens. En hel människa lefver i grunden trenne lif. Lifvet i driften, i naturens lust; lifvet i arbetet, i samhällets plikt; lifvet i anden, i personlighetens ansvar. Sådan är den hela människan med barnet i hjärtat, med arbetets märke på sina händer och med Guds stämpel i själens

spiegel. Varmhjärtad, barnsligt from, förståelsefull inför sina medmänniskor lefde han i andens renhet och arbetets ro som en sällsynt hängifven man, en god fader och en nobel medborgare. Hvad har ett lif mera att bjuda på, det må sedan mätas ut långt eller kort.

FRIEDRICH KONRAD
BEILSTEIN

Friedrich Konrad Beilstein.

Friedrich Konrad Beilstein var en rysk kemist med världsrykte. Han har utgifvit en „Handbuch der organischen Chemie“, som är af den betydhet, att jag i professor Edvard Hjelts „Nachruf von Beilstein“ i det tyska kemiska sällskapets förhandlingar finner, att „man (kemisterna förstås) kann sich jetzt kaum die beilsteinslose Zeit denken“. Beilsteins farfader var tysk från Darmstadt. Han hade i Petersburg grundat en större skrädderiaffär, som ärfdes af sonen. Denne åter hade i sitt äktenskap med en tyska från Baden, med det lustiga namnet Rutsch, sju barn af hvilka Friedrich Konrad var den äldsta. Han var ett godt läshufvud och en klok man, hvilket icke alltid sammanfaller. Doktor blef han två dagar innan han fyllt 20 år. Han studerade förnämligast i Göttingen, där han blef privatdocent vid 22 års ålder och vid 27 kallades till extraordinarie professor. Han återkom 1866 till Ryssland och blef nu professor vid tekniska institutet i S:t Petersburg vid 30 års ålder. I

hans ådror rann, som af ofvanstående framgår, icke en droppe slaviskt blod. Detta är allt hvad jag kan säga om professorn, den världsberömde kemisten, hänvisar för öfrigt fackmännen till professor E. Hjelts ofvannämnda Nachruf. Nu till människan Beilstein.

* * *

Någon gång i början af 70-talet gjorde jag i Helsingfors bekantskap med en ung dam, född ute i stora världen. Ogynnsamma omständigheter, vidriga öden, till hvilka hon, såsom det alltid är fallet med oss människor, själf till största delen bar skulden, hade ledt hennes lefnadsstig ned från samhällets höjder. Nu var hon en liten, men visserligen mycket ovanlig Helsingfors-fru. En som få människor frågade efter, om hon också var mycket varmt afhållen och uppskattad i den lilla krets af finska officersfruar hon hade bildat omkring sig.

Hennes moder var en furstinna G. från Balkan länderna. Fadren öfverste, flere kusiner Balkan staternas ministrar och diplomater i Frankrike, brodern legationssekreterare. Sin uppfostran hade hon fått dels i Wien, dels i Genève. Gift hade hon blifvit vid knappt fyllda 16 år, i ordets fulla bemärkelse af en händelse. Mjuk, vek, god

och eftergivande, alltför litet egoist — det finnes också sådana människor — var hon ej utrustad till kamp mot denna världens flärd. Hon var med andra ord en lidelsefull natur, en illa balanserad människa, hos hvilken känslö- och fantasilifvet var alltför starkt utveckladt. Ja detta förstår jag nu, icke då vi möttes i ungdomens år. Då visste jag blott en sak, att hon var god och älskvärd samt beläst, mera än mig veterligen någon annan dam af värld i vårt land. I fråga om de reala naturvetenskapliga studierna var hon som alla sydlänningar remarkabelt okunnig, men intresserad af all världens litteratur, fransk, tysk, engelsk, senare äfven af svensk och norsk, besatt hon sydlänningens förtrollande förmåga att själf på ett lefvande och anderikt sätt sammanfatta och lägga fram allt hvad hon inhämtat ur böckerna, och hvad hon under sitt omväxlingsrika, brokiga lif erfarit. Hon kunde, då det gällde andra, se klart och tydligt, kritiskt lägga ut både det ena och det andra, gällde det henne själf, ja då var hon som ett barn, ett flarn. Det gick henne icke väl i Helsingfors, det var åter hennes lidelsefulla natur, som — hon sade det franchement — bragt henne i svårigheter. Familjen flyttade till Stockholm och tog in vid Drottninggatan på samma lilla hotell jag bebodde. Här vistades vi vägg i vägg nära ett år och träffades alla dagar vid middagsbordet å hotell

Kung Karl. Då mannen älskade utelif, var hon, innan hon vunnit en krets af umgängesvänner, tämligen ensam. Hon var utomordentligt musikalisk, ja en af de mest musikaliska personer jag sammanträffat med. Hon spelte med en verklig orientalisk glöd, helst de stora mästarnas verk, hvilka hon liksom deras biografier kände par coeur. Ofta då vi gingo för att höra en ny opera, skaffade hon sig partituret och gick med mig genom noterna — hon läste noter som en annan läser böcker. För mera än fyratio år sedan talte hon om Wagner med en utomordentlig vördnad, särskildt sedan vi sett „Den flygande Holländaren“. Med Musset's poesier, Chateaubriands „Atala“ och Victor Hugos „Voix interieures“ i hand har hon läst, interpreterat och stundom förhört mig.

Hon har således gjort sig mycken vänlig möda för att hyfsa mitt intellekt och särskildt mitt konstförstånd. En sommardag 1873 under rättade hon mig alldeles oväntadt om, att hon måste resa till Wien på fjorton dagar i och för en del i hög grad intrasslade penningaffärer. Hon önskade, att jag skulle följa med henne. Vi reste redan samma afton, togo in på ett hotell, jag vill minnas König von Ungarn. Där blefvo vi tack vare hennes pianospel i gästrummet redan första aftonen bekanta med Friedrich Beilstein. Nu speltes det piano hela aftonen

och hvarje afton vi voro i Wien, ty Beilstein var en lika passionerad musiker som någonsin hon. Han lär ha ägt det största privata musikbiblioteket i S:t Petersburg. Utan hans hjälp hade hennes affärer varit totalt förlorade, oaktadt mitt granna rekommendationsbref från österrikiska ministern baron Walterskirchen* i Stockholm. Beilstein var en mäktig man i Wien vid denna tid. „Kommenderad“, som termen lyder, till Wiener utställningens ryska sektion, kände han Wien i grund, föreföll att ha bekanta och vänner i alla samhällsklasser. Tack vare honom reddes affärerna någorlunda ut, och ytterligare tack vare henne kom jag att vid den stora utställningen bli bekant med en mängd intressanta och betydande personligheter. Jag nämner sedermera svenska generalkonsuln i Helsingfors Julin Dannfelt, svenska arkitekten Magnus Isæus (han har byggt stadshuset i Wasa), de berömda arkitekterna Theofil Hansen, H. v. Feerstel och H. Weber. Ja jag anlätades, om ej officiellt, så officiöst af Julin Dannfelt som expert eller juryman i någon grupp, jag vill minnas beträffande möbler. Beilstein gjorde på mig redan då ett starkt, rent af genialiskt intryck. Jag erfor något af hvad Diderot uttrycker på följande sätt: „Där geniet drager förbi, där är det som om tingen förändrade

---

* Se detta arbete del II sida 270.

sitt väsende och värde, ty snilletts karaktär utgjuter sig öfverallt hvad det berör.“

Emellertid tog denna min första stora resa till kontinenten ett slut. Vi reste åter upp till Stockholm. Om mitt ressällskap må ännu nämnas. Alltsedan vi blefvo bekanta i Helsingfors, skref hon bref till mig på franska, det enda språk hon fullt behärskade i skrift. Denna korrespondens slutade först kort före hennes död, jag har haft hundradetal af bref från henne. Brefven voro välskrifna men stilen fruktansvärd. (Utom jag, som läste dem med möda, kunde endast en annan person i Helsingfors, fru U., och i Stockholm friherrinnan A. tyda dem). Hon ärfde tvenne betydande förmögenheter, den senare uppgick till en miljon, men allt rann bort mellan hennes fingrar. Sista gången såg jag henne i Boulogne sur mer, där hon sommaren 1900 vistades i ett klosterhospis. En stackars rotlös, bolös svala dog hon för några år sedan i Genève som en fattig pensionstagare hos sin syster. Jag har endast på tal om henne att tillägga ett „*Quiescat in pace*“; samt till läsaren „*Honny soit qui mal y pense*.“

* * *

Fem år senare träffade jag Beilstein i Paris vid världsutställningen 1878, där han åter var tillkommenderad. Nu sällskapade han mest med A. Rubinstein, som ständigt ifrig, upprörd och nervös, dagen i ända provvade ryska och andra länders fortepianon och drog efter sig smäktande beundrarinnor — huru kan man härda ut med ett sådant upprifvande lif? Maëstron var också olidlig för alla normala människor. Den enda, som kunde få capson på honom, tycktes mig Beilstein. Både i Wien och i Paris kände jag icke till Beilsteins vitæ genus, han kallades professor, och jag tror att jag antog honom vara någon slags musikmänniska. Först 1882, då vi träffades vid den stora utställningen i Moskva, fick jag de rätta dimensionerna på honom, fick honom inpassad i den rätta miljön. Här var han icke endast musikmänniskan, de unga damernas välvilliga uppvaktande kavaljer, här var han den starka, medvetna mannen, som i strid med opinionerna vid denna allryska utställning modigt ställde sig i bräschen för de bland utställarne, som kallades „inorodzi“, finnar, polacker, tyskar, judar. Allaredan då voro dessa inorodzi utsatta för de rena ryssarnas ovilja. Ordförande i sjunde gruppen, den största, skötte han juryn på ett beundransvärdt klokt diplomatiskt sätt. Han hade alla den stora ledarens egenskaper. Han förifrade sig aldrig, var städse höflig

mot alla, såg sakerna i stort. Märkte han, att motparten var mangrant samlad, uppsköt han frågornas afgörande till ett annat sammanträde. Han satt i midten af det stora hästskoformade bordet. Midt emot honom sutto Robert Runeberg, jag och en professor Krupenski, polack, vi voro experter i hvar sin grupp. Han hade med kännedom om jurymännen placerat (eller måhända var det slumpens verk) de honom trogna, de indifferent, de som kunde och ville ledas, på sin högra sida. Med oss två och polacken bildade denna sida en pluralitet på tre å fyra röster. På vänstra sidan sutto kättarne med hans stora motståndare kemisten Mendelejeff. Ville Beilstein ha „ja“, började han efter en lämplig inledning omröstningen från högra sidan, och i nio fall af tio fick han detta ja. Ville han ha „nej“, började han omröstningen till vänster, och nej kom fram. Vi tre bildade tungan på vågskålen. Hans ryktbara motståndare Mendelejeff gjorde honom lifvet surt icke blott i Moskva utan främst i Petersburg. Af professor Hjelts Nachruf finner jag, att just året förut försiggått en stor strid, om hvilken af de två celebriteterna skulle inträda i vetenskapsakademien. Denna personfråga, vid hvilken partibildningen i akademien (mellan det ryska och det så kallade tyska partiet) tog sig ett skarpt uttryck, väckte inom Rysslands vetenskapliga kretsar

ett mycket stort uppseende. Beilstein blef invald.

Till Mendelejeffs stora förtret, hvilket han sade åt hvem som helst, äfven åt mig, hade Finland och Polen vid utställningen erhållit hvar sin paviljong.* Mendelejeff och hans organ Moskovskija Vjädmosti funno detta oerhördt och förde mot oss en häftig kampanj, i hvilken vår förträffliga kommissarie Robert Runeberg uppträdde med både sans och säkerhet. Man kan säga, att från och med denna utställning, på hvilken Finland nedlagt stora kostnader och arbete, det rysk-nationella partiets stora fälttåg, det som än i dag fortgår, tog sin början.

Den stora utställningen 1882 skulle egentligen gå af stapeln redan 1881 till minne af Alexander II:s tjugofemårs jubileum. Emellertid blef kejsaren mördad samma år, och utställningen uppsköts till året därpå. Därmed hade hela den tilltänkta folksjälens berörande lyftningen fördunstat. Jubileet hade icke klingat ut i en uppblössande, allt betvingande fanfar, det hade förbytts i en dyster, nästan hemsk marche funèbre,

---

* Äfven D. I. Mendelejeff var kemist. Han uppsatte det efter honom kallade Mendelejeffska periodiska systemet. Enligt detta kunde han förespå, att vissa grundämnen af den och den arten borde förefinnas i naturen. Grundämnen af denna art upptäcktes äfven senare till exempel i Gallium och Scandium etc.

som naturligt nog verkade tryckande på hela den slaviska andan. Man gick nu i Ryssland ovilligt ut i arbetet för denna utställning, ty detta arbete utfördes under den tunga känslan af allt som nu skedde, när slutlikviden med anarkister, nihilister och revolutionärer gjordes upp. Finland, där den folkäre regenten lefde i ett uppburet minne, hade ingen del i brottet och skammen. Här hade man redan 1881 hunnit så långt med förberedelserna för den, i jämförelse med den i Ryssland, lilla utställningen, att allt året därpå kunde ställas i ordning inom den föreskrifna tiden. Detta skaffade oss mycket klander, „vi hade med tysk ordentlighet“ hette det „arbetat under påskdagarna“ etc. Då vi låtit utföra det dekorativa arbetet för hela vår paviljong i hemlandet, kunde vi ej mera ändra våra dispositioner, när man i Moskva, knappt en månad förrän utställningen öppnades, yrkade på, att allt arbete af denna art skulle förenklas eller helt uteslutas. Vår afdelning var således den enda, som iklädt sig en enhetlig, genomgående festlig skrud, något som visserligen förskaffade oss, som det plär heta i ryska tidningar, „höga personers gillande“ och därtill professor Beilsteins högt uttalade godkännande, men på samma gång den slavofila pressens ogunst. Hade Beilstein med sitt stora anseende, sin ingående kännedom om personer och förhållanden ej hållit

oss under armarna, hade det nog gått illa för oss i den stora expertisen. Han var vår sanne vän, men det är betecknande för förhållandena därborta — i tysthet.

* * *

En dag frågade jag Beilstein, huru det kom sig, att han, en europeiskt känd vetenskapsman, tog del i den ena utställningen efter den andra för att ombesörja det pinsammaste af allt utställningsarbete, jurymannens, inom en nationalprestation, som med kemin hade så godt som intet att göra. Huru kuriöst detta egentligen är, förstår man, om man tänker sig att till exempel våra finska professorer en E. Hjelt, eller herrar Komppa, Aschan, Wahl eller Öholm skulle som det heter kommenderas till tjänstgöring vid en utställning och där få handlägga ärenden om porsliner, majolika, fajanser, läder, sammet, kattuner, möbler, snickeriarbeten etc. I Ryssland, där allt öfverhufvudtaget är annorlunda än annorstädes, — utan att därför vara bättre — där går det för sig.

På denna min fråga gaf han följande svar. Han hörde till det kejsrerliga ryska tekniskt-ekonomiska sällskapet och var president i sektionen för kemi. Då detta sällskap årligen ägde att

behandla otaliga ekonomiska frågor, blef följden, att då Ryssland vid utställningar inom som utom landet behöfde andliga krafter, flere af dessa togos ur sällskapets krets. Hvad honom särskildt beträffade, så hade han dels på uppdrag af staten, dels af Emanuel Nobel, hvilken tycktes höra till hans särskildt intima vänkrets, undersökt den ryska naftan och dess biprodukter, alltså i fråga om riksekonomin varit med om ett stort arbete.

Öfverhufvudtaget torde man kunna säga, att Nobels snille och energi, Beilsteins stora anseende som vetenskapsman och hans gedigna naftaforskningar aflägsnat den ryska publikens inrotade fördomar mot de kaukasiska bergoljorna och därigenom lyftat den ursprungligen obetydliga och illa skötta ryska naftan till en världshandelsvara. Därtill kommer Nobels nya metoder med nya konstruktioner af fartyg, vagnar och reservoarer för varan, så att de dyra tunnor och kärl, som de amerikanska petroleumkungarna begagnade, totalt kunde undvaras.

*   *
*   *

En dag höll Emanuel Nobel på utställningen ett föredrag på ryska om sin naftafabrikation, fritt, lifligt och sakrikt. Föreläsningen bi-

vistades af bland andra en äldre general, rörlig, företagsam och mycket meddelsam, jag har glömt hans svåra namn, men vi kallade honom „stearin-generalen“, ty han hade ett ständigt bestyr med stearinljus-utställningarna. Själf hade han ett ytterst krångligt namn med mest konsonanter, hvilket icke hindrade honom att säga åt Beilstein: „Vi ha då ryssar med underliga namn. Hur kan man heta Nobl.“

Nobel är icke ryss, svarade Beilstein, han är svensk.

Omöjligt, en svensk kan aldrig lära sig tala ryska så väl, han måste vara infödd ryss.

Beilstein vädjade till mig, och jag kunde upplysa dem om, att Nobel'erna ursprungligen hetat Nobelius, att Emanuel Nobel var född i Stockholm af svenska föräldrar, och att han som elfvaåring kommit till Ryssland, där han aldrig besökt någon skola. I själfva verket var Nobels ryska sådan, att stearingeneralen nog ej var den enda, som förvånade sig öfver den, äfven H. M. komplimenterade hans uttal.

* * *

Sedan vi i veckor slukat dam på utställningen, lidit af hettan och pratat för våra utställare, voro vi absolut uttröttade. Nu bjöd oss Emanuel

Nobel på en rekreationsresa längs Volga till Astrachan och Baku. Vi, det är Beilstein, redaktören för en konsttidsskrift Sobko, som i dessa minnen nämns i föregående delar, och en synnerligen hygglig och kunskapsrik, men ytterst tillbakadragen ung man, anställd vid Volga fiskerierna, jag vill minnas han hette Rinde. Beilstein lofvade presentera för mig „Volga Modren“ med Basel och Schaffhausen. Att börja med trodde jag, att hans löfte var ett puts, ty alla veta, att Schaffhausen och Basel ligga långt borta i det tyska landet, men det skulle visa sig, att han hade rätt. Jag, som vistats i Moskva sedan mars månad, hade erhållit en månads permission för att hvila mig från det ytterst ernerande utställnings- och juryarbetet. Då mina tvenne bref från Volga ej äro daterade, kan jag ej mera säga, om resan gjordes i juli eller augusti.

Beilstein var en högväxt, magerlagd man. Ansiktsmuskulaturen utmodellerad som i de gamla helgon-målerierna hos Kölner skolans mästare. Detta och det grånande skägget gånvo honom ett beslutsamt, strängt och på samma gång passionerad utseende, som oaktadt allt det oerhörda andliga arbete han utfört, stundom talte om underklass. När han yttrade sig utom sitt fackämne och var intresserad, klarnade blicken och förmildrade något dessa som i tempera målade drag.

När vi lämnat Moskva bakom oss, vi reste till Nischnij Novgorod, var vännen Beilstein som förbytt. Han var som en annan människa, som en lösösläppt skolpojke, när feriedagarna taga vid. Han släppte gäcken lös, blef meddelsam, berättade historier, vitsade på tre språk, ty utom ryska, som ej taltes under hela resan, behärskade han sitt modersmål tyska, franska och engelska. Ja han talte till och med svenska, om det riktigt knep, ty sade han, alltsedan Scheele och Berzelius är svenskan också ett kemistspråk. Beilsteins lustighet var mera än i tysk i Rabelais' Voltaires och Hogarths stil. Han var i vanliga fall om någon absolut fri från sentimentalitet och vemod. Hans tal gnistrade men värmd e ej! Han var ej humoristisk, hellre satirisk och sarkastisk, men det oaktadt icke alltid elak. Det tröttnar man snart på att höra. Hans satir träffade mest den ryska ordrikheten och pratsamheten och det ryska „schirokaja ruskaja natura“, den breda ryska naturen, som använder fem personer, där vi ha en, som icke tål precision, har ett medfödt obehag för tysk ordentlighet etc.

Belysande för hans afsky för pratsamheten, för den nationella fanfaronaden är den lilla episoden om Skobelev, som jag omnämner i detta arbetes första del sida 107. När jag upprörd förtäljde honom, att vi sett Skobelev, som

dog på ett ruskigt ställe efter en natt tillbragd i orgier, bäras död in i hotell Dusseaux, säger han, „Was sagen Sie? Gestorben! Gott sei gelobt, ein Schwatzer weniger!“

Det föreföll, som om han under vår resa längs den ödsliga Volga floden städse skulle ha burit de glänsande ungdomsminnena från Neckar, Rhen, Mosel, Isar, Seine, Loire inom sig och på basen af dessa förtjusande minnen om i kastanjer och ekar inbäddade små pittoreska byar, städer och studentkneipar jämfört allt hvad vi sågo längs Volga flodens stränder. Hvad sågo vi då här? Illa anlagda byar med slarfviga, sneda stugor, stereotypa städer med skolor, kaserner, residenshus faktiskt uppförda efter fastställda kronomallar. Därtill kom det eviga brännvinet, oordningen och det hygieniska eländet i byarna. Det var pengar värdt att höra hans Tersites tunga, när vi i jag vill minnas byn Rabatok sågo tusental mörtar, braxenpankor och en art af sillfiskar absolut orensade spikas fast på stugornas södervägg i och för torkning.* Miljoner flugor slogo i riktiga moln ned på de klibbiga fiskarna, på denna för människor bestämda föda. Luften stank af rå och rutten fisk,

---

* 15 år senare reste jag samma väg med öfverintendenten Sanmarks familj, och vi sågo i samma by precis samma ohygieniska elände.

hvilket icke hindrade försäljare af chlebnyi kvass, tranbärssaft och vattenkringlor (baraschki) att bjuda ut sina läckerheter i skyddet af dessa hemma uppfunna torkapparater.

Då skulle man höra Beilsteins ropande röst! Hallå ispravnik, huru är det med statistiken öfver barndödligheten! Hvar är generalinspektorn för den allmänna hälsovården? Han tyckes ej ha hunnit hit, ehuru eländet pågår sedan Vladimir den stores tider?

En underlig psykologisk inadvertens hos denna kloka, satiriska och sarkastiska man! När det gällde musik, då var hans själ som omstämd. På de små, oändligt primitiva hotellen i Simbirsk, i Saratoff, kunde han på gamla utnötta pianon spela, eller låta spela, huru länge som helst de mest smältande ryska romanser och hjärtnupna ballader. Då var han rysk i sin själ, full af sentiment och hänförd känsla.

* * *

Men låtom oss tala några ord om Volga floden. Beilstein hade lofvat presentera „Matuschka“ Volga för mig. Han gjorde det con amore. Huru kan en människohjärna, en tingest som väger hos en europeisk man i medeltal endast 1,300 gram, inrymma så otroliga kvanti-

teter vetande. Jag eliminerar härvid allt hvad han inmaganiserat af kemiskt vetande, jag talar blott om hans kunskap om Volga. Om jag skulle kunna nedskrifva allt hvad han vid våra trefliga pratstunder på den för oss reserverade delen af ångarens däck berättade om Volga, så skulle denna bok innehålla bra litet om människan Beilstein. Vi reste nedför Volga i ett af Nobels ståtligaste fartyg. Vår kapten var Nargöbo, han talte svenska „som den helliga skrift“, vår maskinist finne från Joensuu. Den tiden färdades på Volga fartyg af tvenne typer, de så kallade Raschif, en af Peter den store införd typ, förvrängning af det tyska Reiseschiff, och Novinkan, den amerikanska typen. Denna senare har ett bredt hjul (icke propeller) i aktern. Ofta är maskinen placerad i akterstäfven och ångpannan i fören, hela midten är fri för last och passagerare. Ångaren eldas med affall från naftaraffinaderierna. Novinkan, som är grundgående till ytterlighet, har flere däck. Vi reste i en ångare af denna präktiga typ. Nobel hade låtit inreda några hytter för vår räkning. Köket hade också, tycktes det oss, fått något extra tillskott, rätter beredda på störarter, sterlett, att ej glömma kaviaren, så att vi reste som småfurstar.

Jag glädde mig mycket åt denna Volga resa. Den har ju ofta i reseböcker beskrifvits som något hänförande och alltigenom orientaliskt ori-

ginellt. Nu fick jag göra den i sällskap med utomordentligt kunskapsrika, ja betydande personligheter, för Beilsteins vidkommande med en af Rysslands berömdaste män. Med tanken på resan i Toskanska landet, med Julius Lange och Pietro Krohn, på resan uppför Rhen och resan till Donaustaden, att ej tala om resan till Sardinien och Afrika med henne, som nu är borta, väntade jag mig mycket af denna Volga-färd. Dess värre hotade hela resan att bli förfelad. Mina reskamrater voro nämligen faktiskt rädda för hvarandra. Den höga tjänstemannen, byråkraten Beilstein gick icke ihop med den konstnärliga känslomänniskan Sobko, som därtill lade i dagen tämligen starkt accentuerade socialistiska tendenser. (Dessa tendenser blefvo senare orsaken till hans olycka). I Ryssland talar man icke inrikespolitik med andra än med utlänningar eller sina allra förtrognaste. Sobko och Beilstein sonderade uppenbarligen hvarandra. De endast antydde politiska ställningar och förhållanden och slutade med att tala om rena nulliteter. Mig intresserade människor, statsmän, ledande andar i Ryssland, deras psykologiska fysionomier, samt hvilka utsikter som funnos för lösningen af de stora politiska frågor Alexander II lämnat i arf åt sin son, men däraf blef intet. Jag började redan misströsta om hela färden.

Var man under sådana förhållanden njugg

med att lämna upplysningar om personer och politiska förhållanden, så var man desto mera ifrig att lämna mig upplysningar om Volga floden. Ur de korrespondenser till olika tidningar och tidskrifter jag om denna resa skrivit, kan jag måhända utan att för mycket trötta läsaren intaga något af det mest karaktäristiska för denna Europas största flod. Den som ej intresserar sig för frågor af denna art, har ju utvägen att förbigå närmaste tre à fyra sidor.

* * *

Vi åla med god fart nedför Volga. Till vänster se vi högt upp mot himlen Nischnij Novgorods Kreml, dess måleriska torn, alla olika hvarandra, alla af en mäktig och allvarlig verkan. Jag nämner särskildt Dimitroffska tornet med sitt glänsande gröna tak. Staden gömmer sig i löfdungarna, endast husen på strandbredden äro synliga. Mörka lönnar och silfverfärgade popplar dölja gatorna, som i ravinernas botten i zig-zag-linjer leda upp till berget och den däruppe belägna gamla staden. Längre fram höja sig Petschersky klostrets murar bländhvita upp ur den rödbruna sandåsen. Petschersky, som till kriget mot den tolfte Karl endast kunde sända sina „varma böner och 300 pud brons från sina nedgjutna

klockor.“ Så lämna vi staden och dess område och ila fram mellan gröna ängar och dungar af al och pil. Den högra stranden är hög, — den höjer sig på sina ställen till 60 à 90 meter öfver flodens yta — den kallas „bergsstranden“, den vänstra däremot flack, ful och låg, så låg att den om vårarna till flere kilometers bredd öfversvämmas — den kallas „ängsstranden“. En synnerligen enformig och torftig vegetation spirar här mellan pilbuskarna. Det är alltid påkostande att förlora sina illusioner, och det var med verklig missräkning jag nödgades förnimma, att samma formation som Volga uppvisar här i nejden mellan Nischnij Novgorod och Kasan håller ut hela vägen ända till flodens mynning. Ryssland är min själ ej ett vackert turistland.

Bergsstranden består för det mesta af en rödbrun sandås, genomdragen af ler- och på sina ställen af kalkstens-skikt. På bergsstranden växa lägre ned al, pil, hägg och björk samt högre upp poppel, enstaka granar samt här och där ekdungar i täta, vackra bestånd, som på sina ställen förläna flodlandskapet en egendomlig sydländsk prägel. Dessa ekbestånd äro dock tyvärr sällsynt förekommande. Då den ryska bonden är ännu värre skogssköflare än den finska, har man så vist inrättat, att ekdungarna tillhöra kronan.

Ängsstranden är dystert. Flacka, ljusgula

sandbankar, med en sand så fin att den yr för vinden, sköljas af Volgas böljor. Bortom bankarna höjer sig en slätt, så fattig, så arm, att det svider i själen att se därpå. Icke tecken till skog, endast låga alar och pilar. Inga byar, icke ens ett fattigt fiskeläge. När man reser längs Seine, Rhen eller Donau, har man på en timme mera omväxling än här på en vecka. Ryssland hör nog till de fulaste trakter på vår planet. Alla byar och köpingar på något undantag när äro belägna på bergsstranden.

„Matuschka Volga“ är en på yttre fägring fattig moder. Men genom sitt lugn, sina stilla later, genom sitt lidelsefria väsen, utan alla svallande och brusande drömmar, alla strömmande passioner, är hon dock en god och älskvärd moder. Därtill kommer, att hon är en på jordiska gåfvor rik mor. Hon omsätter årligen varor till ett värde af 700 miljoner mark. Hon äger jordens rikaste fiskevatten, endast bankarna i Nordsjön, vid Island och Lawrencefloden i Nordamerika kunna duka upp någonting jämförligt med hvad moder Volga kan bjuda på. Och därtill kommer, att man tyckt sig märka det hennes rikedom ej aftar, hellre tvärtom. Moder Volga omfattar ett område, som enligt Krapotkins uppgifter utgör 1,700,000 kv. kilometer, det vill säga mera än Frankrikes, Tysklands,

Nederländernas, Belgiens och Österrikes sammanlagda arealer.

Moder Volga har en vidlyftig hushållning. Sina bästa fiskevatten har hon mellan Astrachan och Zaritsyn och tager in i arrende för dem af bolaget Vatag 750,000 rubel årligen.

Sina hvete- och rågfält har hon mellan Zaritsyn och Simbirsk, härifrån sänder hon upp till sina barn 8 miljoner ton spannmål årligen. Sina ängsmarker och otaliga hjordar har hon mellan Kasan och Nischnij Novgorod, och här ha de 8 miljoner ton hon utskeppar svällt upp till 20 miljoner. Sina skogsmarker har hon mellan Nischnij och Rshev, där seglatsen på Volga börjar, och därifrån varorna föras ned till Nischnij Novgorod, denna knutpunkt från hvilken de delas ut mellan Moskva och S:t Petersburg, men så att Petersburg tager brorslotten. Petersburg, icke Astrachan är Volgas rätta hamnplats, ty medan hon flottar upp 20 miljoner ton, för hon ned endast 4 miljoner.

Nedanför de små, runda hål i bergsstranden, där de skrikiga strandsvalorna ha sina nästen, ser man i urhålkningen närmast stranden större runda hål — de äro mänskoverk. Här gräfver muschiken upp, ofta på ett betydligt djup, den porösa sandsten, som tack vare ett kalkigt, lerigt eller järnhaltigt bindemedel bildas under trycket af den höga strandbrädden. Dessa sandstens-

plattor om högst 50 cm tjocklek utgöra det enda byggnadsmaterial i sten naturen ger honom. Huru ogynnsamt detta skall inverka på hans byggnader, ser man öfverallt.

Ännu vid Astrachan ligger Volga frusen under 90 dagar af året — således längre tid än Hangö hamn, ehuru Astrachan befinner sig på Lyons breddgrad — och utfaller där med flere än 200 armar i det Kaspiska hafvet. Nedanför Astrachan bildas i floden ofta sandbankar, som nästan omöjliggöra navigationen. De skulle alldeles spärra Astrachans hamn, om ej Kaspiska hafvets vindar ständigt flyttade och drefve bort en stor del af dessa hinder för sjöfarten.

Utmed hela sitt lopp förstör Volga inom mycket kort tid sina stränder. Detta förklarar äfven den omständigheten, att dess floddal är i allmänhet mera än 100 kilometer bred, vattenbredden är betydligt mindre. Att under sådana förhållanden vara kaptan på en Volga-ångare är ingen sinekur. Knappast har man midsommartid lärt känna sin farled någorlunda, så behagar denna farled fram emot hösten förflytta sig en eller annan famn åt höger eller vänster. Också vimlar det af „sjömärken“ på floden, om vi så få kalla dem. På alla uddar och stabila bankar ser man pittoreska pålar med brokigt färgade armar och kulor. De svarta armarnas antal anger arschin, kulorna kvart arschin, de små röda

kulorna verschok. Oaktadt dessa försiktighetsmått låter vår kapten en „markör“, en typisk och målerisk figur med en lång stång alltemellanåt i fören af fartyget kontrollera flodens djup. Också är det med största häpnad jag erfar, att denna väldiga flod, som varierar mellan 350 och 1,600 meter i bredd, på de flesta ställen är endast fem fot djup. Och på detta djup röra vi oss med en ångare af öfver 60 meters längd, och ännu större ångare finnas. Detta låter otroligt, men uppges officiellt. Och det låter som en saga, att denna flod, om hvars källa man tvistar än i dag, — fordom ansågs den upprinna ur Seliger sjön, nu åter ur Verchita sjön på Valdai platån — icke är djupare än 18 meter, och detta på endast några ställen, dess medeldjup är 1,5 meter. Den har ännu en egenhet: ehuru dess källa är belägen 200 meter öfver hafvet, ligger dess vattenspegel redan vid Zaritsyn 17,5 meter under hafvets yta, för att vid Astrachan sjunka ned ända till 26 meter under Svarta hafvets nivå. Volga har ännu andra oarter för sig. När snön smälter på Rysslands vida slätter, sväller floden till. Vår landsman, kammarherre R. v. Haartman talade om, att han 1896 med en liten ångare befor gatorna i Nischnij Novgorods Jarmarkta. På stora torget törnade han med ångaren mot en lykt-påle, kom åter loss och styrde närmare utställningsplatsen åter in i Oka. Också ser man på

flere af marknadsplatsens byggnader ett grönt mögel uppe vid öfre dörrposten, så högt har öfversvämningen nått. Differensen kan vid Nisch-nij uppgå till sex meter, hela Jarmarktan är då ett Venedig — förstås utan palats och gondoler. Huru husen i bottenvåningen under sådana förhållanden se ut, är lätt att tänka sig.

*   *
*   *

Beilstein var en utomordentligt rörlig, för att ej säga orolig person. Han bytte ständigt plats, något som skulle tydt på stor nervositet, om ej hans blick varit lugn och behärskad liksom hans tal var följdriktigt om ock stundom sprudlande snabbt. Det irriterade mig emellertid att han ständigt bytte ställning, jämkade på sittplatserna, vandrade af och an, hvarför jag skrattande sade honom: „Ni är som de där Volga fåglarna“. Öfver Volga flyga en art svalor ytterst karaktäristiska för hela landskapet. Deras rike är i ordets fulla bemärkelse luften, där de tillbringa så att säga hela sitt lif. Från första morgonskimret till aftonglödens sista återsken jaga de upp och ned längs floden. Aldrig såg man dem sitta stilla.

„Det är sant“, svarade han, „jag reser ferierna igenom i Europa, jag trifs ej att sitta på

en fläck. Jag är antagligen den mest vidtberesta person i Ryssland.“

Och denna man har egenhändigt skrivit och därtill läst korrektur till det väldiga arbetet „Handbuch der Organischen Chemie“. Det är mig obegripligt.

Beilstein var en ytterst sluten människa, för öfrigt något som hör till det mest karaktäristiska för underklassen, och från den hade han ju utgått, om han också senare hunnit de högsta värdigheter i riket (han var då han dog verkligt geheimeråd, var rikt dekorerad och honorär ledamot af allt hvad en person i hans ställning kan bli). I fråga om sitt inre sjäslif var han och blef han en som kommit sig upp. Det kom ofta fram på ett belysande sätt. Där Kama faller in i Volga, är floden mycket bred men äfven mycket svår att befara, emedan sandbankarna här mera än annorstädes ändra läge och plats. På en brygga vid en liten fattig by eller köping stodo fyra unga damer med sina paduschkor (dynor) och bylten och vinkade åt ångaren. Man reser i Ryssland allmänt med sängkläder, kappsäcken är en kulturprodukt, som än i dag icke trängt in i det allmänna medvetandet. Kaptenens mening var att utan vidare passera denna brygga, men Beilstein inföll: „Ah låt oss taga damerna med!“ Så löjligt det än föreföll mig, lät kaptenen, oaktadt svårigheterna med strömmen och

sandbankarna, lägga till vid bryggan, och damerna, fyra godsägardöttrar på väg till en dans eller bjudning i Simbirsk eller Samara, kanske ännu längre bort, stego ombord. Beilstein var synnerligen intresserad af dem, i synnerhet af den yngsta, en nått, mycket fyllig blondin — man ser många af den typen i Ryssland. När de nått sin bestämmelseort och vid afskedet på det varmaste tackat Beilstein, som hela tiden varit för dem den mest hängifna cavalier servant, frågade jag honom, huru det kom sig, att han, som var en så ifrig uppvaktare af de sköna, icke gift sig?

Han blef genast i än högre grad än vanligt den tillknäppta personlighet han var. Samtalet tog en annan vändning. Men vid en paus medan vi voro ensamma, sade han något, som på svenska skulle ha återgifvits med „just därför att jag alltid varit en kvinnodyrkare, har jag blifvit hvad jag är, untkarl“. Detta mångtydiga svar på en banal fråga kom som frampressadt ur hans inre. Där han i skymningens dunkel länge stod och blickade tungt öfver den skummande vattenfåran bakom oss, öfver hvars stänk och bubblor de svarta strandvalorna klagande och skriande flögo af och an, låg det något oändligt trist öfver honom. Åtminstone jag tydde hans orakelsvar som en häntydan på bittra minnen från tider, som för längesedan gått.

Jag talte om detta hans yttrande för Sobko*. Denna ytterst meddelsamma känslomänniska svarade: Ja vi ha ju alla våra erfarenheter om och sorger af kvinnorna, och jag vet ej för huru mångte gången han berättade för mig sitt äktenskaps bedröfliga historia, berättade om den unga kvinna, — jag har glömt hennes namn — med hvilken han nu sammanlefde. Hon bodde i ett litet, ytterst måleriskt trähus, gömdt bakom gröna träd och ampelopsisrankor, midtemot Hellenernas kyrka i St:t Petersburg. Hon var för öfrigt en talangfull person, målade och skref i konsttidskrifter samt genomgick Sobkos korrekturark.

* * *

Så kommo vi till Samara, där Volga gör en utomordentligt skarp och kuriös krökning. Samara, i hvars närmaste omnejd enligt Aksakovs hänförda „Familjekrönika“ den strida och klara Buguruslan brusar fram mellan sina löfbevuxna stränder. I skyddet af dess häckar af olvon och hägg sjunga näktergalarna sommarnatten lång sina smältande kärlekssånger. Aksakovs beskrifning af detta landskap hör till det vackraste,

---

* Se om hans tragiska öde III delen af detta verk sida 99.

som på rysk prosa skrifvits, till och med om man vill jämföra den med landskapsbilderna i Ivan Turgenjeffs berömda „En jägares dagbok“. I Samara förena sig Buguruslan och floden Samara, båda kommande från Ural bergen, med Volga floden. Här stannade vi ett par dagar. Sobko, som fann sällskapet disharmoniskt, uppgaf här, att han erhållit ett telegram, som tvang honom att återvända till Moskva, hvilket han äfven gjorde ännu samma dag.

Från den dagen var Beilstein som förbytt, han talte politik dagen om. Ehuru född och uppvuxen i Ryssland var och förblef han i hela sitt åskådningssätt en german, därtill en af dessa särskildt nyktert tänkande germaner, dem man ofta träffar i „das grosse Vaterland“. Människor som mest lefva i sinnevärlden, alltid vädja till förståndskulturen, underskatta känslolifvet och icke som slaver och romaner ursäkta lidelserna. Beilstein passade med andra ord minst af alla bland de temperamentfulla ryssarna. Det låg, tycktes det mig, tillföljd däraf något tragiskt öfver hela hans lefnadsöde. Bunden vid Ryssland af sitt arbete, af sina dygder liksom af sina fel, af band dem han ej talte om, men som man kunde sluta sig till, blef han hela sitt lif en främling i det land han tjänte, hvars intressen han var ålagd att förfäkta, och hvars stolthet han blifvit.

Med de politiska och särskildt med undervisningsförhållandena i Ryssland var Beilstein ytterst missbelåten och talte om allt detta på ett, för en person i hans ställning till och med alltför öppenjärtigt sätt. Det var brist på studiefrihet han mest beklagade sig öfver. Alla läroverk saknade absolut en vetenskaplig bas. Allt är kurser på ett till tre år, dem gör man undan under mellantiderna, när man icke politiserar, gör opraktiska, periodiskt återkommande små revolutioner, framkläcker ideologiska och omöjliga projekt till samhällets förbättrande och framför allt pratar, pratar och pratar. E. Hjelt berättar om ett Beilsteins yttrande karaktäristiskt för honom och studieförhållandena: „Nästa vecka, sade han, kommer jag i mina föreläsningar till svaflet, och då måste naturligtvis studentoroligheterna åter vidtaga.“ En lefvande vetenskaplig anda, en brinnande lust att gå till botten med sina studier, göra nya fynd och upptäckter, det fanns enligt Beilsteins åsikt icke hos de ryska studerandena. För professorerna åter gick tiden till att kontrollera, att ingen jude slapp in i kursen. Det gafs judar, som låtit döpa sig tvenne gånger, ja blifvit muhammedaner, men dock uteslutits. Om till exempel flere än sex studenter kommo tillsammans, så var detta „en studentkorporation“, något ytterst farligt och misstänkligt, som måste anges. Lärare funnos, som hade lika mycket

att göra med polisen och gendarmerna som med sin vetenskap. Nihilism, anarkism blef slutresultatet af allt detta.

När Beilstein tänkte på det oerhörda intresse, det lefvande arbete man i Göttingen lade ned på sina studier, så var, sade han, skillnaden enorm. „Och det oaktadt hunno vi med „Gaudemus igitur“, „In dulce júbilo“, „Salamander reiben“ och duellerna. Med allt detta sträfvade vi att vara gentlemän. „Vi gingo med skjortan i byxorna. Gud nåde den kårkamrat, hvars hufvud ej var kammadt, friseradt och till och med välluktande under kårmössan, men se på de våra. De vilja sänka sig så lågt ned på de okultiverades nivå, som redan deras dräkt anger. Skillnaden mellan oss och dem är, att vi söka sanningen och komma till ett resultat, som vi omfatta, de fastslå på förhand en sanning och söka sedan alla stöd, som vetenskapen möjligen kan ge dem därför. Vi ha gått hos romarna i skola, de hos de chorsunska (grekiska) sofisterna.

* * *

De värdefulla upplysningar om ryska statsmän och ledande personligheter han, sedan Sobko lämnat oss, under denna resa liksom senare gaf mig, tecknade jag mig till minnes. På grund af

dessas hans meddelanden skref jag under pseudonymen Spada* och X i en del utländska blad artiklar, hvilka jag senare funnit dels öfversatta, dels omarbetade i danska och tyska blad. En gång hände mig under ofärdsåren det sprattet, att en högt uppsatt person i vårt land på tal om en rysk ledande ande sade: „I en tysk tidning läses just nu en upplysande artikel om mannen i fråga“. Jag fick del af tidningen, det befanns vara mitt eget opus.

* * *

Jag nämnde här ofvan, att vi på vår resa stannade i Samara. Orsaken därtill var den, att jag liksom Beilstein ville se åtminstone någon af de många tyska kolonierna vid Volga. Få i vårt land ha varit i tillfälle att se detta „Deutschland in Russland“, om ock flere veta, att liksom man har rena svenska samhällen i Ryssland (Nargö, Runö och Gammalsvenskby) så har man, äfven tyska. Dessa tyska kolonier vid Volga ha en sammanlagd befolkning af öfver en half miljon

---

* Pseudonymen har som bekant tidigare begagnats af St. Dagblads korrespondent i Paris Janzon, „stora Spadan“ kallad. Jag kände honom redan då han var kadett på Carlberg. Mig ovetande och nästan samtidigt har den äfven användts af herr Rafael Lindqvist.

innevånare. Det är här man finner ett Schaffhausen, Mannheim, Basel, Dörrenberg med flere. Dessa kolonier sträcka sig med större och mindre afstånd från hvarandra ända ned till Tiflis. Efter eröfringen af Orenburg och stepp-provinserna inkallade Katarina II 1763 de första tyska kolonisterna till Ryssland. Dem utlofvades religionsfrihet, — vid denna tid en oerhörd förmån — ty i Tyskland voro till exempel anabaptister, menoniter, märiska bröder med flere sekter förföljda. I några lutherska landsdelar förföljdes äfven katoliker, liksom i de katolska lutheranerna voro utsatta för trakasserier. Utöfver denna för själens hälsa dyrbara gåfva tillförsäkrades kolonisterna frihet från militärtjänst och alla slag af skatter. Landet kring Volga var vid denna tid, som Aksakov i sin briljanta familjekrönika omtalar, fritt, öppet och bebott af nomadiserande baschkirer, som nästan obekanta med jordbruk jagade steppgetter och höllo sig med hjordar af halvilda hästar. I detta för halftannat sekel sedan okultiverade land ha de tyska kolonisterna utfört ett utomordentligt arbete och oaktadt sin svåra ställning bevarat sin tyskhet alltigenom. När vi, jag vill minnas i Gnadenflur sutto i den skinande snygga, svala bondstugan med gardiner för fönstren (något som man aldrig ser i en rysk stuga) och linnedukar på bordet, i en stuga där luften doftade af rosmarin och nejlikor, så var

det som om man kommit in i en af de förnämligaste stugorna i omgifningen af Düsseldorf eller München. Byggnaden skuggades af vackra, oerhördt löfrika kastanjer och lönnar — „das haben die Voreltern für uns gepflantzt.“

Värdfolket i detta hus var till bekännelsen menonitiskt, äfven bland de i allmänhet återhållsamma tyskarna kända för sin synnerliga nykterhet. Det serverades endast honungsvatten, svartvinbärssaft samt frukt, bland dessa ljufligt doftande meloner och arbuser af fabelaktiga dimensioner. Beilstein var här hvad jag aldrig sett honom hvarken förr eller senare, helt rörd. Det var som om han hört fädrens andar hviska och kalla på honom: „kom åter till oss, endast här kan du blifva icke blott en stor man, utan äfven en stor människa.“ Han gick omkring i rummen, tummade på böckerna, några religiösa skrifter, tog Luthers, Calvins och andra reformators bilder i skärskådande och såg helt hemmastadd ut.

Kvinnorna och barnen i byn talte endast tyska (det lär vara annorlunda nu), männen ryska. Vi fingo till middagen, som åts ute i det fria under ett stort mullbärsträd, en Erbsensuppe och annan icke precis god tysk mat, snyggt serverad. Brödet och smöret var färskt och deliciöst. Före och efter middagen hölls en kort bön. Middagsrasten räckte icke länge. Familjen

hade nämligen sin egentliga penninginkomst från en betydande tobaksodling, som fordrade eftersyn. Huru dessa tobaksplantor odlades och vårdades, huru hvarje blad sköttes som ett barn, befriades från alla insekter, spindelväf och orenlighet, skyddades mot åverkan och såvidt möjligt mot befarade hagelslag, därom kan den som ej själf sett detta knappast göra sig en föreställning. Men så sade värdinnan också med stolthet: „de bästa bladen af vår tobak går under benämningen „macedonisk“. När vi kommo ut ur tobakslandet, mötte vi en väldig foradragen af en — kamel. Att se detta mirakulösa djur i denna till byggnadssätt, ordning och språk absolut tyska by, förde oss med ens in i verkligheten, vi fingo plötsligen påminnelse om, att vi ej voro i Baden, ej i Bayern, vi voro i orienten.

Då jag åt Beilstein sade, att det var den första kamel jag sett i Ryssland, tillade bondfrun med hänsyn till kamelföraren „und der letzte Baschkir“. Baschkirerna höllos för att vara de bästa häst- och särskildt kamelskötare i hela Ryssland. Tyvärr hade kulturen med sina välsignelser, brännvin och lungsot, drifvit detta folk från Volgas stränder inåt den forna steppen. Den kamelförare vi sågo ansågs vara den sista på orten. Han var nu 80 år. I sin ungdom hade han jämte sin klan ägt hela detta strandområde. Nu var allt borta, hans land, hans

hjordar, hans släkt, ensam men obruten gick han på den mark, som varit hans fäders, och skötte om denna tyskarnas jord, som ryssarna efter ett par generationer i sin tur ovillkorligen skulle taga. Här kan med skäl tillämpas det virgilianska

„Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.“ etc.

Sedan vi besett manbyggnaden, uthusen, den vackra trädgården och tobakslanden, lämnade vi vårt värdfolk med varma och tacksamma känslor.

Förhållandet mellan de tyska bönderna och de ryska är kuriöst. För tyskarna existera ryssarna ej, de hvarken hata eller älska dem, ha ingen beröring med dem, de äro luft för tyskarna. Det oaktadt hade en del ryska ord insmugit sig i deras hvardagsspråk, ord som hänförde sig till deras medborgerliga lif i landet, ord som deras förfäder ej kunnat föra med sig, emedan förhållandena i Tyskland voro andra än här.

Sommarn 1882 var mycket het och torr. Emellertid stodo de tyska böndernas sädesfält och odlingar vackra och frodiga, medan de ryska synbart voro medtagna af torkan, detta ehuru jorden (svartmyllebältets ypperliga jord) var densamma för båda. Om detta egendomliga för-

hållande inlät sig Beilstein i samtal med de ryska bönderna. Han lär ha fått de befängdaste svar på sina frågor om orsaken till denna odlingarnas olikhet. Ett af svaren var typiskt. Det återkom i alla ryska byar. „Nog hade tyskarna det bra här i denna jämmerdal, men i himlen, i det eviga lifvet, däruppe, där skulle rättvisa skipas. Där hade de ortodoxa det bättre stäldt för sig. De ortodoxa höllo sin söndag och alla helgonens dagar i ära, något som tyskarna försummade.“ Den verkliga orsaken till det kuriösa förhållandet är enligt kännares påståenden främst den, att tyskarna plöja sin jord djupare än rysarna, vidare att tyskarna beså sina fält tidigare och i allmänhet rätta sig efter väderleksförhållandena vid sånings- och skördetiden, medan ryssarna alltid och under alla omständigheter så dagen efter den heliga Georgsdagen. När den heta, torra sunnanvinden från Kaspiska hafvet och Ust-Urt öknen böljar i brännande vågor upp genom Volga dalen, är brådden på de tyska fälten redan rotfast och har nått circa 30 cm höjd, så att den skuggar marken, åtminstone något, hvar emot de ryska böndernas brådd oftast tager skada af den våldsamma hettan och torkan. Därtill komma — det är gifvet — äfven andra omständigheter, såsom större omsorg och precision i det tyska jordbruksarbetet. I generationer ha de ryska bönderna sett de tyska metodernas

företräden, men intet har förmått dem att gå från sin fäderneärfda sed. Den har hos dem vunnit en nästan religiös innebörd.

* * *

Så kommo vi till Zaritzin. Jag har sett Norges trankokerier och fisklefverfabriker, Ghetton för snart fyratio år sedan i den gamla goda tiden, och Neapel, då lazzaronerna ännu funnos till, men något mera stinkande, smutsigt, slarfvigt än Zaritzin har jag aldrig skådat. Här handlas med fisk och nafta, och hela staden luktar därefter. Zaritzin är också infartsporten för de stora asiatiska folksjukdomarna, asiatisk kolera, bubonpest, kreaturspest etc.

Sedan prinsen af Oldenburg i tvenne olika repriser varit kommenderad hit ned för att cenera, städa och sopa staden, torde tillståndet numera vara drägligare, men 1882 var det förfärligt. Beilsteins bitande tunga hade här fullt upp med stoff för sarkasmer.

Äfven med fara att trötta läsaren med mina beskrifningar om Volga floden och denna för mig minnesvärda resa, må här ännu nämnas som följer:

Att behärska Volga i hela dess längd var den ryska politikens första stora mål. Detta mål

uppnåddes 1557, då Ivan den grymme intog Kazan och Jurij Pronskij intog Astrachan. Mera än trehundra år ha förgått sen dess, men än i dag bevaras i en hel cykel sånger och sagor, i de så kallade Volga-bylinerna, minnet af striderna mellan de fientliga raserna vid Volga. Andra sånger och sagor tala om den stora röfvarhöfdingen Stenko Rasine, om Jogouleffs klippor. Man visar än i dag det berg, där Stenkos tron af elfenben var uppställd. Från berget observerade den gamla röfvaren handelsflottorna, som kommo roende upp- eller nedför Volga. En del af dessa episka sagor sjungas än i dag vid Volgas stränder. Som barn har jag en gång i ett privat hus hört ryska soldater utföra några af dessa sånger i ett episkt dramatiskt spel, något påminnande om våra Luciesånger. Truppen var delad i tvenne grupper, som växelvis sjöngo sina sånger om Chazarernas välde vid Volga, om strider som utkämpades mellan kristna och tatarer. Äfven i den ryska lyriken har Volga spelat en betydande roll. „Volgas blåa bölja“ är lika litet som uttrycket „de tusen sjöars land“ någon litterär nyhet. På de ryska konstutställningarna äro Volga-vyer städse återkommande verk af större eller mindre konstvärde. Det moderna Rysslands främste konstnär Rjäpin har i en Volga-tafla „Burlaki“ gifvit sitt land det bästa af hvad han och öfverhufvudtaget den ryska

konsten har att bjuda på. Hans „Burlaki“ hör helt enkelt till de få betydande monumentala verk den unga ryska konsten skapat. Burlaker kallades för öfrigt dessa fattiga satar, som fordom släpade fram sitt eländiga lif med att draga lastpråmarna uppför Volga. Dessa burlaki äro snart ett minne blott; lyckligt nog för mänskligheten ha de bytts ut mot de små, svarta bogserbåtar jag redan talat om.

I Astrachan stannade vi en dag, foro sedan öfver Kaspiska hafvet till Baku och efter två dygns vistelse på denna sotiga och flottiga plats åter till Astrachan och därefter per järnväg till Moskva och S:t Petersburg.

* * *

Efter året 1882 har jag arrangerat i S:t Petersburg en hygienisk utställning, en pedagogisk och två slöjdutställningar, varit med om en arkitektkongress och tagit del som juryman i en konstindustriell utställning och en blomsterutställning. När alla dessa utställningar nämndes i tidningarna, kom Beilstein upp till platsen för dessa (vanligen Michaels manegen och Tauriska palatset) och frågade af kommissarien: „Wo ist mein Freund Ahrenberg.“ Det var alltid ett nöje att träffa honom. Med honom besökte jag konserter

och operan, hvilket för en främling i S:t Petersburg icke är lätt, dels för de oerhörda afstånden, dels för svårigheten att erhålla biljett. Han introducerade mig i tyska klubben och i några, jag minnes ej hvilka, konstnärsklubbar. Också i hans hem var jag ett par gånger. Det var absolut tyskt till språk, seder och umgänge. Alla jag såg i huset, vetenskapsmän och musiker, voro tyskar eller åtminstone tysktalande. Nästan alla hans medhjälpare i det stora arbetet med „Handboken“ voro tyskar, åtminstone till namnet.

Mycket förvånad blef jag, då den gamla ungarlen, som jag ansåg mig ha känt och känt väl i flere år, oväntadt presenterade mig för hvad han kallade sin adoptivdotter. Det behöfdes ingen dopattest för att se, hvems barn hon var. Statur, kraniets form och dragen öfver ögonen talade om, af hvem hon ärft sin ståtliga hållning och sin kloka, lugna blick. Hon gifte sig senare med en militär och hette efter giftermålet Alexandra Rodsjanko. Beilstein brukade säga, „kemister pläga dö vid 70 års ålder“, så gammal blef han dock ej, han dog oväntadt år 1906, han var då 68 år.

Beilstein värderade Finland högt och trifdes väl hos oss och med oss. I tidigare år hade han samarbetat med professorerna Wahlfors och Hjelt, om hvilka han ofta och gärna talade. Han

vistades stundom i Finland och förstod sig tycktes det mig uppenbarligen bättre på oss än på det folk, bland hvilket han föddts och lefvat.

* * *

Beilstein hörde ej till de för mig mest sympatiska människor jag känt. Hans förtegenhet rörande sig själf var ju i och för sig ej något oälskvärdt, men hans underbara förmåga att taga reda på allt som rörde hans nästa ställer denna förtegenhet om det egna jaget i en annan belysning. Att jag emellertid under många och skiftande år bevarat bilden af honom är beroende på andra orsaker. Frånsedt att han var en af sin tids berömdaste män (inom facket), att vi sammanträffat i en storslagen miljö, — Moskva i feststämning — att han var en ytterst lustig och munvig berättare i den satiriska stilen, såg det skefva och förvända i sin omgifning, var han i alla afseenden en högst intressant man, som jag kunnat hvarken förgäta eller underlåta att nämna i dessa minnen. Detta desto hellre som han stått på vår rätt, där han det kunnat, och städse utan att jag begärt det hjälpt mig i mina utställningsbestyr. Främst har det dock intresserat mig att studera Beilstein som typiskt rysk-tysk, och det är nog i den egenskapen hans

personlighet så starkt fäst sig i mitt minne. Huru mången af det slaget ha vi ej sett äfven i vårt land. Arbetsamma, skarpsinniga, logiska och ordentliga i hög grad, ha de i lika hög grad varit otillgängliga och kalla. De sämsta bland dem därtill hårda, okänsliga och taktlösa, samt inom ramen af författningarnas bokstaf egennyttiga. Genom sina goda som dåliga egenskaper ha de varit autokratin till den största tjänst, ja om man riktigt noga studerar tyskheten i Ryssland, så kan man föras på den tanken, att det är just de som formulerat autokratin och gifvit den sitt starka stöd.*

En berömd rysk advokat af icke tyskt och icke ryskt blod, en hvars namn i flere af de politiska processerna i Ryssland ljudit högt, därtill en skarpsinnig tydare af tidens tecken, har sagt mig som följer. „Tyskarna ha under en följd af ryska kejsare ända till och med Alexander II varit allsmäktiga tjänare hos autokratin. I kampen för den gryende konstitutionalismen ser man knappast en enda af dem. Furstarna

---

* I „Das Deutschthum in Russland“ af Th. Baszler heter det om de baltiska tyskarna, „att de i främsta rummet voro det oerhörda statsväsendets politiska och sedliga ryggrad — — — kejsar Nikolaus I — — — öfvertygade sig om värdet af de konservativa statstrognas tyskarna — — — just de tyska officerarna och tjänstemännen voro tronens starkaste stöd“.

Svjätopolk-Mirski, Trubetskoi, Dolgorukoff samt en Muromtseff, en Petrunkevitsch, en Miljukoff med flere af rent ryskt blod ha tagit denna fråga, landets största, dess lifsfråga om hand och fört den under ständig kamp från tyskhetens sida åtminstone på vägen mot målet“. Enligt samma persons uttalande „skulle det brinnande tyskhatet i Ryssland vara en nationens snart sagdt omedvetna kamp för sin andliga frihet“. Också förespår han (detta sades redan i juli månad, före det nu utbrutna kriget), att de tyska statsmännen i Ryssland från och med vår tid långsamt men säkert skola mista sin politiska ställning. Rasen i Estland och Liffland håller därtill på att urarta — icke fysiskt, de äro stora, starka med friska käkar och frisk aptit. „Les familles régnantes“ af rent ryskt ursprung komma helt säkert att i och med dumans verkliga konsolidering taga ledningen af Rysslands inre, dess andliga lif om hand.

Intressanta uppgifter i denna fråga läsas i Samson-Himmelstjernas bok, kapitlet Rysslands världsmission. Han avslutar sina observationer med det redan af Herten använda „Les zèles, les fidèles, les croyants sont les pires“.

För min personliga del skulle jag med tanke på hvad de tyska kolonisterna gjort af den ryska jorden vid Volga, hvad en Beilstein själf gjort för den ryska vetenskapen, vara mindre sträng i mitt omdöme, och framför allt låta bli att profetera. I

folkens som i individens uppfostran kommer det ögonblick, då det heter „mohren har gjort sin plikt, mohren kan gå“, när den själfständiga kraften är vunnen, springa de hämmande banden af sig själf.

Jag kan dock ej underlåta att, när jag tänker på gamle Beilstein, mannen utan fädernesland, utan hjärterötter i något land, det är utan ideal, påminnas om hvad Chamberlain säger om den syriskt romerska retorn, satirikern Lucianus. Människor som ej med blodet ärfva bestämde ideal äro hvarken moraliska eller omoraliska, de äro amoraliska. De stå på andra sidan om det som är djupt och det som är flackt, det som är godt och det som är ondt. Den enskilde kan ej skapa sig ett lefvande ideal och en moralisk lag, just dessa ting kunna bestå endast om de äro uppvuxna i och med individen. Lucianus kunde blifva en eloquentiæ professor i Marseille, en rättspresident för Egypten, en satirisk följetonist för alla tider, men aldrig den konstnär (Fidias) han drömde om att blifva en dag.

Så var det äfven med Friedrich Beilstein. Han stod främmande i sitt land, främmande för sitt folk, främmande för ungdomen. Han kunde blifva geheimeråd, en satiriker som Lucianus, ja en realistisk vetenskapsman för alla tider, men han kunde aldrig hänföras af några lifvets ideal, ty han besatt dem ej.

CARL THEODOR
HÖIJER

Carl Theodor Höijer.

När jag första gången såg Theodor Höijer, minnes jag numera ej. Af de data till hans biografi han själf lämnat mig, kan jag sluta mig till, att det var jultiden 1869, medan han arbetade på Axel Hampus Dahlströms ritningar till Studenthuset(?). I min långa tvekan om hvad jag skulle bli, åt hvilket lifsmål jag skulle egna mig, — jag ville ju helst bli målare — grep Höijer in i viss mån. Han hade 1869 slutat vid akademien i Stockholm (den lägre afdelningen, den högre genomgick han ej). Då vi träffades, var Höijer en energisk, handlingskraftig man, så att det nogsamt hördes och syntes, där hans käcka, starka, undersätsiga person gick fram. Full af lustiga historier om lifvet i akademien och bland arkitekteleverna, betog han oss alla. Han var för öfrigt en vacker pojke, men inte god att tagas med, när sinnet rann på. Vi kallade honom vid slika tillfällen för „Ungeheuer“. Hans lockande Stockholmsbeskrifningar gjorde, att jag började hålla för, att det dock icke vore

så dumt att följa i hans spår. Luster mognade småningom till ett beslut, desto hellre som kära far länge yrkat därpå. Efter att vårterminen 1870 flitigt ha besökt universitetets teckningskurs, skref jag äntligen ett bref om saken till kära far. Brevet ligger i skrifvandets stund framför mig, — habent sua fata libelli — det kom jämte andra mina gamla bref mig till handa i år, 1914 i juni månad, från en advokatfirma Axel Alm i Stockholm, efter att i 44 år ha drivvit omkring gud vet hvar. Kära far gick genast in på mitt förslag, garanterade studiekostnaderna, och så godt som omedelbart därefter gick jag in i „läran“.

Nu förgingo sex år, utan att vi, Höijer och jag hörde af hvarandra. Så skulle 1876 den stora utställningen i Helsingfors gå af stapeln, den ville min hustru och jag vara med om. Våren 76 var jag på bröllopsresa och skref från någon ort mellan Biskra och Paris ett bref till Höijer, i hvilket jag bad honom taga hand om min hustrus vid akademien i Stockholm utförda pristafla „Moses utsättes af sin moder“ och ur min portfölj välja ut, hvad han möjligen ansåg lämpligt, samt utställa allt detta. Höijer utförde uppdraget samvetsgrant, så att när jag nygift återkom till hemlandet i juni månad, hade jag ej annat än att tacka för besväret och något senare att taga emot den medalj min utställning

bragt mig. Därtill kom nästan samtidigt en annan medalj, som akademien i S:t Petersburg tillerkänt mig*. Min hustru åter hade lyckats sälja sin tafla åt en utställningen besökande främling för en summa, som i våra dåvarande förhållanden var anseelig, sjuhundra finska mark vill jag minnas. Höijer åter hade i egenskap af utställningens arkitekt skördat lof och pris och en gång för alla slagit igenom, så att han från detta lyckosamma år räknades som en af vårt lands främsta arkitekter. Alla dessa lyckliga omständigheter, särskildt för Höijer, gjorde att vi ansågo oss ha råd att festa litet och „svärja fostbrödralag, i ungdomens sveklösa stunder“. Från festmiddagen gingo vi hem till mig, togo med oss på vägen Otto Schauman och Severin Falkman för att afprofva vår splitternya kaffekokare och vår franska vän de Luze' cognac, den han sändt oss till bröllopspresent. Min hustru, som var en fin konstnär i att inreda rum, hade ordnat ett litet bo om tre rum, ett i grönt, ett i grått och ett i rosa, som „gillades högt och sant“ af gästerna och främst af mig.

Denna glimrande Helsingforssommar med sitt rörliga storstadslif, sina öfversvallande för-

---

* Samma lyckosamma år hade jag glädjen att få i Salongen i Paris utställa tvenne akvareller från Dogepalatset i Venedig. I katalogen är endast en angifven.

hoppningar, kejsarbesöket, det ena med det andra, förflöt för oss alla i ett enda rus af lycka och glans. Från den tiden slöto Höijer och jag oss samman, och jag kan säga höllo ihop lifvet igenom.

* * *

Theodor Höijers lefnadsöden ha tecknats i våra handböcker och tidskrifter. I våra tidningar har honom vid hans bortgång eignats de vackra eftermälen han så väl förtjänat. Hänvisande till dessa källor, upptager jag här nedan endast några af de viktigaste uppgifterna om hans lefnadsöden. Höijer föddes i Helsingfors enligt kyrkböckerna den 12 febr., enligt hans egen utsago den 20 febr. 1843: „jag litar mera på gamla mor, hon minnes den dagen nog bättre än prästen“, plögade han säga, när det blef tal om dessa stridiga uppgifter. Föräldrarna voro Henrik Höijer — född svensk — och Maria Selenius från Borgå.

Fadern, spegelfabrikant och förgyllare, var som tiden och yrket fordrade en väldig ornaments „makare“ i gips, pasta och trä, som sedan krederades starkt, så att alla konturer blefvo stumma, och förgylldes hårdt och blankt, ty guld glänser, och någon patinering kände man

ej till vid den tiden. All denna ornamentik var hållen i en Biedermeysterstil, som utom af rococo stundom bar spår af till och med gotik. Det hela starkt durabelt och ur handtverkarsynpunkt utomordentligt väl gjordt. Tvenne gånger med några års mellanrum har jag varit med om att utmönstra någon af spegelfabrikanten Henrik Höijers rikt ornerade förgyllda pjäser ur kejserliga palatsets rustkammare och därvid ofrivilligt kommit att tänka på, huru starkt det fäderneärfda dock är. Th. Höijers brinnande kärlek till ornament har han utan tvifvel tagit med som arf i lifvet från fadrens verkstad. Ingenstädes kommer denna Höijers kärlek till ornamentet fram så, som i det hus i hörnet af Vladimirs- och Västra Henriksgatan, som skulle bli hans eget och hans vän Robert Hubers. Från stenfoten till och med spiran, som en gång satt öfver erkern, är det öfversiradt af ornerande prydnader. Milanos och Venedigs ornerande arkitekter hade ej kunnat öfverglänsa honom i rikedom — om ock i originalitet.

Höijer har på uppmaning af fornminnesföreningen skrivit en lefnadsteckning öfver sig själf. Denna, som han låtit mig genomläsa, åtminstone delvis, är synnerligen intressant särskildt i fråga om lifvet i de borgerliga hemmen i hans barn-domstid, om hans ynglingaålders sturm und drang period. Med mycken värme talar han om

sitt arbetsamma fädernehem och sin vistelse i ett annat handtverkarhem, sin morfaders (?) färgare i Borgå. Tidigt fick han i detta hem sköta om sig själf, aptera sig för lifvet och dess vanskligheter. Dessa tvenne hem och denna fria uppfostran gaf honom en ovärderlig praktisk läggning för lifvet. Snarfyndig, händig, van att se arbetsritningar, detaljer och konstruktionsteckningar i hemmet, fick han tidigt de konstruktiva möjligheterna för ett arbetes utförande så att säga i blodet. Detta förklarar, att han, som saknade djupare matematiska kunskaper, som utövande byggnadskonstnär det oaktadt besatt en obestridlig förmåga, man skulle kunna säga en gåfva af intuition om hvad som lät sig göra, hvad ej. Detta kom honom i hans yrke till pass i allra högsta grad, och alla entreprenörer han arbetat med voro enstämmiga i sitt lof öfver hans blick för den enklaste, naturligaste och mest lämpliga lösningen af ett konstruktivt problem. I detta fall gjorde de ofta jämförelser mellan Höijers och flere hans kollegers arbete, jämförelser som alltid utföllo till Höijers förmån.

Allt detta gjorde, att han från unga år var så att säga predestinerad till arkitekt. Hans fader lät honom tidigt, ja Theodor Höijer tyckte det själf alltför tidigt, taga del i det praktiska arbetet. Han fick om sommaren, knappt en yngling, vara med om murararbete.

Hade Höijer emellertid fått råda sig själf, hade han nog ej blifvit arkitekt. Liksom en massa gossar och ynglingar i Helsingfors vid denna tid, svärmade äfven Höijer för hafvet. Som svar på ett mitt bref med anhållan om några biografiska notiser i och för detta arbete skrifer han:

„Broder Ahrenberg.

— — — När jag nu tänker på saken, är det eget nog, huru ödet, om man så får kalla det, fört mig in på arkitektbanan, ty själf hade jag i min ungdom helt andra funderingar för lifvet än att vara eller blifva „uppbygglig“.

Visserligen visade jag redan som barn små anlag för ritning, så att af far fick jag alltid höra: „du skall blifva arkitekt“, och han hade mig äfven till att tidigt lära mig muryrket. Äfven sysslade jag redan då något litet med arkitektur, om jag vågar gifva mina försök i den vägen detta namn. Så deltog jag 1857 i en liten täflan om uppgörandet af ritning till en enkel „hydda i Schweizer stil“, som dåvarande inspektorn för Tekniska Realskolan utlyste bland eleverna. Jag erhöll pris, men sanningen till pris måste jag erkänna, att äfven de två andra, som orkade fullfölja täflan jämte mig, blefvo prisbelönade, så att äran ej var så stor.

Det oaktadt lekte, som sagdt, andra tankar i hågen på mig, och jag hade så godt som tagit hyra för att fara till sjöss. Hade icke min fars då inträffade död, och Chiewitz, som observerade mina anlag, trädt emellan, så vore jag sannolikt nu en välbeställd sjökapten. Det är således Chiewitz egentligen som gjorde, att jag gick förlorad för sjömansyrket“.

* * *

Georg Policron Theodor Chiewitz, intressant som människo- och konstnärstyp, var utan tvifvel den mest betydande arkitekten i Finland under perioden 1840 (Engels dödsår) till Höijers eget uppträdande. Släkten Chiewitz hade ursprungligen från Polen inflyttat till Sverige. Ehuru således numera svensk, hade den redan i sista seklets början förbindelser med Finland. Bellmanstecknaren och sångaren Elis Chiewitz * var en tid bosatt på Åland. Brorsonen Theodor Chiewitz, arkitekt och ingenjör, hade varit ritare hos den kända mekanikern grefve Adolf Eugen

---

* Utom genom litografiska teckningar till „Bellmansånger är han bekant som upphofsman till det så kallade „Bellmansporlinet“ med bilder från Fredmans epistlar.

v. Rosen*, i Sverige kallad „Järnvägsrosen“ eller „svenska järnvägarnas fader“. När v. Rosen 1834—36 kallades som „marinprefekt“ till Grekland för att ordna dess marinförsvar, följde Chiewitz med och gjorde där bland annat ritningar till Piræus' och Nauplias hamnfort. Med v. Rosen följde han till England, där han var med om att rita den första propellern på firman John Ericssons byrå. Från England kom han till Frankrike och arbetade på ritningen till den första franska fregatten med propeller. Blef sedan ritare och gravör hos den berömda arkitekten arkeologen Cæsar Daly, utgifvare af sin tids mest lästa *Revue generale de l'architecture*. Återkommen till fäderneslandet anlätades han flitigt dels som arkitekt, dels som ingenjör. En misslyckad entreprenad — bron öfver Djurgårds viken — tvang honom att åter begifva sig till utlandet, han kom nu till Finland och blef läns- och stadsarkitekt i Åbo.

Denna vidtberesta, mångkunniga och snillrika personlighet hade på begäran af gamle Henrik Höijer tagit sonens ritartalang i anspråk. Höijer var då endast 19 år. Chiewitz fann snart, att ynglingen var en förmåga att taga vara på, och

---

* Gift med en dotter till den grekiska skalden Rizos Rangabe, blef han fader till den berömda målaren akademiedirektören grefve Georg v. Rosen.

drog honom in i sin „akademie“, där J. Basilier, F. A. Sjöström, H. Trapp, Th. Decker och Fr. L. Calonius ungefär samtidigt gjorde sina studier. I Chiewitz' atelier var Höijer med om arbeten af de mest olikartade slag, såsom ritningarna till Helsingfors nya svenska teater, kyrkan i Nystad, med flere nybyggnader i tegelstil, eller som det då hette „rohbau“. I denna stil är Chiewitz' standard work det ståtliga riddarhuset i Helsingfors utfördt. I Chiewitz' hus intog Höijer en art af famulusställning, påminnande om lärlingens till mästaren i de forna byggnadsgillenas tid. Också bevarade han hela sitt lif ett färgrikt och lifligt minne af dessa år hos den faderliga vännen och snillrika mannen. Det var en högtidsstund att höra Höijer tala om denne sin förman, beskyddare och vän. Chiewitz dog 1862, till det sista vårdad af sin hängifne lärjunge.

Tack vare Chiewitz' råd, och ett hans bref till F. W. Scholander, sökte och vann Höijer inträde vid konstakademien i Stockholm, där han genomgick den första afdelningen af dess byggnadsskola, hvilken han besökte under åren 1863—68. Att kursen blef honom så lång var beroende därpå, att han icke helt och i en följd fick egna sig åt studierna vid skolan utan måste försörja sig genom ritararbete. Emellertid hade han lyckan att få rita hos F. W. Scholander

själf och hos arkitekten Gustaf Sjöberg, en på denna tid mycket anlita privatarkitekt, särskildt hvad skolbyggnader beträffar. Hos Sjöberg har äfven jag senare varit anställd som biträde — Höijer kallade det ritbräde — vid uppförandet af den så kallade Beskovska skolan, egentligen en ombyggnad af kammarherre Blomstedts för dess räkning inköpta hus. I denna skola åtnjöto Oscar II:s söner undervisning.*

Bland arbeten Höijer utförde i Stockholm plägade han med mycken humor berätta om ritningarna till Carl XII:s piedestal, huru de tillkommo. Den berömda skulptören Janne Molin hade hos professor Scholander beställt eskissen till en piedestal för sin Carl XII staty. Osäker på hvad han själf ville och därjämte pinsamt noga om att på förhand få veta priset på ritningarna i

---

* En dag innan nybyggnadsarbetet egentligen vidtagit, sändes jag till skolhuset för att taga några mått. Jag kom under kvarten och hörde från gårdsplanen ett oerhördt jubel. Pastor G. E. Beskov berättade, då han ett par dagar senare besökte ateliern, att pojarna i all vänlighet tagits med hvarandra. Därvid hade en af dem huggit prinsen, nuvarande kungen Gustaf V i nacken, hvarpå de andra skrattande ropade, att prinsen fått en finne i nacken. Detta hade förargat — finnen. Gossen i fråga hette Judén. Han var son till den kuriösa runodiktaren och fennomanen, magistratssekreteraren J. Judén. Dennes son J. J. Judén var lika originell som fadern, men svensksinnad till den grad, att han helt öfverflyttade till Sverige.

fråga, besvarade han Scholander i tid och otid. Denne tröttnade och bad Molin vända sig till biträdet Theodor Höijer. Med detta arbete knogade han länge, gjorde det ena projektet efter det andra, men intet behagade Molin. En af grundbetingelserna för Molin var, att piedestalen skulle ha „runda hörn“.

„Ja sir herrn, han har börjat som bagare“, sade Scholander, när Höijer beklagade sig öfver denna och andra svårigheter med arbetet. För alla sina projekt, jag vill minnas de voro 16, fick Höijer sammanlagdt 50 riksdaler. Molin var känd för sin stora sparsamhet.

Vid akademien i Stockholm funnos trenne finska studenter med namnet Theodor. Den stora, brutala Theodor Mellgren, den fina och hypereleganta Theodor Decker samt Theodor Höijer, de kallades i klump Theodorerna, hvilket senare förbyttes till Toreadorerna till följd af en löjlig träta de tre landsmännen emellan. Mellgren var känd vid akademien för sitt kurtisanta väsende, detta gaf Decker anledning att använda ett synnerligen lämpligt glåpord, hvaröfver Mellgren blef så förargad, att han tillgrep våld. När Höijer fick kännedom därom, passade han en afton på Mellgren i Clara kyrkogård, lade den stora, massiva mannen på en grafsten och gaf honom ordentligt smörj. Toreador-namnet lefde vid akademien ännu på min tid.

År 1865 återkom Höijer till fäderneslandet och kom efter ännu några mödosamma år in i sitt stora lifsarbete. Han byggde om Helsingfors kan man säga, när man ser den förteckning öfver byggnadsarbeten, som uppgjord af hans hand ligger framför mig.

* * *

Under Öfverstyrelsens för allmänna byggnaderna allmaktstid funnos i landet knappast några privata arkitekter. Allt det tekniska arbetet tiden kräfde utfördes af arkitekter och amatörer anställda i styrelsens tjänst. Svenska byggnadstekniker, en Chiewitz, v. Heidecken, Lüchou, Zetterberg, Gellerstedt, Lönnbohm, Degener med flere, som ofta på guds försyn inkommo till landet, blefvo vanligen utan vidare ceremonier anställda i styrelsen och fingo förr eller senare länsbyggnadskontor, ehuru de vanligen voro fullkomligt obekanta med landets andra inhemska språk. När Höijer först återkom till landet, höll han på att göra samma karriär. Han intogs nämligen 1871 i styrelsen, men redan året därpå afgick han från verket för att blifva privatarkitekt. Före honom funnos mig veterligen inga andra privatarkitekter i landet än F. Calonius och Fr. Odenwall. Det var således ett djärf beslut

af Höijer, för öfrigt fullt i enlighet med hela hans personlighet, att i dessa i fråga om byggnadskonst enkla tider våga taga sitt öde i egna händer. En yngre yrkesbroder till honom K. A. Tavaststjerna gjorde samma försök och diktade om detta sitt beslut en vacker sång, af hvilken jag här återger den sista strofen:

Ty jag har, hvad alla söka:
 egen makt att kröka
 själf min stig,
 själf gestalta mina öden
 blott beroende af döden
 och af mig!

Orsaken till att Höijer och många andra med honom hade svårt att vid denna tid finna sig i styrelsen var i främsta rummet verkets dåvarande chef. Denne A. H. Dahlström, — för öfrigt den första finskfödda chefen i verket — var en icke obegåfvad man, men till följd af öfverdrifvet höga tankar om sin egen betydelse, var han under årens lopp blifven väl despotisk. Därtill kom hans liksom hustruns ytterliga sjuklighet — han led af ryggmärgstvinsot, som ej tillät honom att röra sig och själf se de arbeten, som utfördes under honom. Allt detta gjorde honom misstänksam och nyckfull, med ett ord svår att samarbeta med. Då han för öfrigt var af samma fräsande mod och friska vilja som vännen Höijer

i yngre år, så kan man förstå, att skilsmässan de två kollegerna emellan icke precis var fridfull. Det ena med det andra gjorde, att där uppstod ett mångårigt krigstillstånd mellan Öfverstyrelsen och privatarkitekterna. Till dessa senare hörde utom Höijer den vid tiden i högt rop stående F. A. Sjöström, egentligen med orätt, ty äfven han var en i statens tjänst aflönad arkitekt, nämligen som lärare vid det då så kallade Polytekniska institutet.

Höijer och Sjöström, ehuru icke eniga och senare skilda vänner, voro emellertid en verklig maktfaktor i vårt samhälle. Unga, energiska, friska, kunskapsrika inom sitt fack, som konstnärer mera betydande och bättre skolade än flertalet af Öfverstyrelsens tjänstemän, af hvilka en del som dilettanter, andra som rena yrkesmän kommit in på arkitektbanan, togo de ofta utan hänsyn upp kampen mot Öfverstyrelsen och förde den alltid con amore, ofta med hjälp af den kvicka men hänsynslösa arkitekten i Öfverstyrelsens tjänst Evert Lagerspetz. Höijer, meddelsam och munvig, hade en lättlöpande tunga, var fallen för vitsar och ordlekar, som oklokt nog samvetsgrant framburos till den af sjukdomen retliga Dahlström. Det sades, att Dahlström lättare fördrog detta muntra gerillakrig än Sjöströms tysta, molande ovilja. Förhållandena i den finska arkitektvärlden voro sålunda otrefliga nog vid

denna tid. Detta fortfor ända till öfverdirektören Dahlströms död 1882. Efter honom följde den i grund och botten humana och varmhjärtade öfverdirektören I. L. Lindqvist, hvars kända godmodighet hejdade bitterheten, men först under öfverdirektören friherre Seb. Gripenbergs tid blef fred slutet mellan de tvenne partierna. Åren före Lindqvist och baron Gripenberg lefva mörka och pinsamma i mitt minne. Endast nödd och tvungen och under känsla af obehag gick man upp i verket. Att under dessa år vara intim vän med Theodor Höijer och samtidigt tjäna ett verk, om hvilket Höijer sade, att „gubbarna i kollegium sågo argt på honom“, var icke lätt. Både Theodor Decker och jag visste, huru tungt det var, men Decker var en rik, oberoende person, han kunde lättare bära bördan. Jag som var yngre, som ej hade annat än min akvarellmålning och min penna att lita till och därför var i högsta grad beroende af kollegernas välvilja, vantrifdes under alla dessa år i verket, tills som redan nämnts I. L. Lindqvist kom och med honom befrielsen. Också har jag hela mitt lif bevarat denna olyckliga äldre kollega i ett tacksamt minne.

Året 1873 blef för Höijers konst af allra största betydelse. Han fick nämligen detta år ett stipendium i och för en studieresa till kontinenten. Vid denna tid pågick den stora utställningen i Wien, och till följd däraf ställde han sin färd till kejsarstaden „an der schönen blauen Donau“. Han blef för lifvet betagen af praktens, glansen och lyxen i Hofburg, i Utställningsbyggnaden, i de ståtliga palatsen längs den nya „världsboulevarden“ Ringstrasse. Här såg han skapelser af skolans mästare: v. Ferstel, Hansen, Weber, Nüll, Siccardsburg, med flere. Från denna tid blef Wienerstilen hans ideal, normgivande för hans detaljer, eller rättare den gaf hans individuella smakriktning den väckelse han behöfde.

Edward van der Nüll var vid denna tid professor i ornamentik vid akademien i Wien, därtill en skicklig modellör. Han arbetade i den senrenässansens, af hvilken man ser flere prof i Venedigs palats och kyrkor. Mascaronen med sina mer eller mindre outrerade drag ingick med förkärlek i hans ornamentala skatt. Vi finna dessa masker äfven hos Höijer, mindre nöjsamma att se då de äro modellerade af M. v. Wright, något bättre när de utfördes af en af honom mycket använd modellör Beljugin. Om Nüll, som alltid arbetade tillsammans med sin vän Siccardsburg, må nämnas, att han ändade sitt lif

genom själfmord, emedan Mascaronernas förvidna drag till slut icke gifvo hans fantasi någon ro, de undergräde hans nerver och förstörde hans sömn. Hans vän Siccard von Siccardsburg var den egentliga arkitekten och konstruktören. I Operahuset i Wien visar han sig för oss som en kunskapsrik och duktig arkitekt, måhända att hans konstnärskap allaredan stelnat i en viss virtuositet. Operabyggnaden i sin helhet är, om jag får säga, öfversållad af utomordentligt praktfulla ornament och utsirade detaljer. Hvarje arkitekt känner till dessa rikt detaljerade kolonner med sina af listverk fördelade piedestaler, därofvän basen, äfven den oftast rikt utsmyckad, ytterligare följer ett blomformadt bärande parti, hvarefter den till en tredjedel af skaffet ornerade cylindriska delen af själfva kolonnen vidtager. Hos Nüll och Siccardsburg finner man dessa rikt ornerade kolonner med förkärlek använda i till exempel Hofoperans stora trappa — de äro förstås i marmor. Hos Höijer går denna art af kolonner igen i gjutjärn, i till exempel frivilliga brandkårens hus, i Ateneum, i det Girsénska huset med flere. I alla dessa ornament, som på Höijers atelier ritades ut i naturlig storlek, visar han ett kolossalt välde öfver formen, ända till den grad att hans ornamentik blir lika igenkännlig som hans kraftiga, afundsvärdt rediga handstil. Något af

det bästa han i denna väg gjort äro konsolerna och orneringen i den för öfrigt nog så besvärliga trappan i det så kallade Girsénska huset Skillnaden 4. I detta hus har Höijer för öfrigt firat orgier i anbringande af ornament och dekorationer ut- som invändigt.

Tyvär är emellertid väldet öfver formen icke allt i konsten. Det finnes, för att taga en liknelse ur en annan konstart, en svensk diktare i våra dagar, som skrifver sonetter till den grad utciselerade och formfulländade som trots någon af den italienska skolans mästare allfrån Cavalcantis tid. Oaktadt allt detta äro de åtminstone för mig onjutbara. Materialet är icke äkta, det är sökt. Så är det också med Höijers blomstrande ornamentik. Om hans teckningar och svängda linjer varit huru magistrala som helst, — och det äro de — så är likväl all denna prakt utförd i gips, i gjutjärn och möjligen i andra enkla material, som pressad plåt, papier maché etc. Detta gör prakten strängt taget oberättigad, ty sparsamhet och prakt följas ej åt, den går ej väl ihop hvarken med vårt lands karaktär, vårt folks lynne och kynne, ej heller med de enkla material naturen bjuder oss. Äfven en laicus förstår betydelsen af materialets äkthet i byggnadskonsten, om han jämför den konstgjorda sand-, kalk- eller täljstensdekoration Höijer nödgats begagna i sina byggnader med

likartade prydnade element i till exempel huset n:o 26 vid Boulevardsgatan eller i saluhallen på Broholmen, där dessa partier äro i äkta material.

* * *

Som sina förnämligaste arbeten uppräknar Höijer i ett sitt bref följande. Strängt taget hörde det nog ej till ett arbete af denna art att lämna en slik förteckning, men utom att han i den själf värdesätter sitt lifsverk, är den så karaktäristisk, att jag ej vill utesluta densamma. Desto hellre som läsare i landsorten icke äga en föreställning om omfattningen af Höijers arbeten, om hans storartade byggnadsverksamhet. Kommande biografer skola dessutom helt säkert hafva någon nytta däraf.

- 1879 Folkbiblioteket Richardsgatan 3.
- 1880 Grönqvistska huset Norra Esplanadgatan 25—27.
- 1885 Ateneum.
- 1886 Hotel Kämp Norra Esplanadgatan 29.
- 1887 Standertskjöldska huset Norra kajen 4.
- 1887 Frivilliga Brandkårens hus Hagasundsgatan 3.
- 1888 Fraenckellska huset Boulevardsgatan 1.
- 1889 Cataniska huset Norra Esplanadgatan 3.

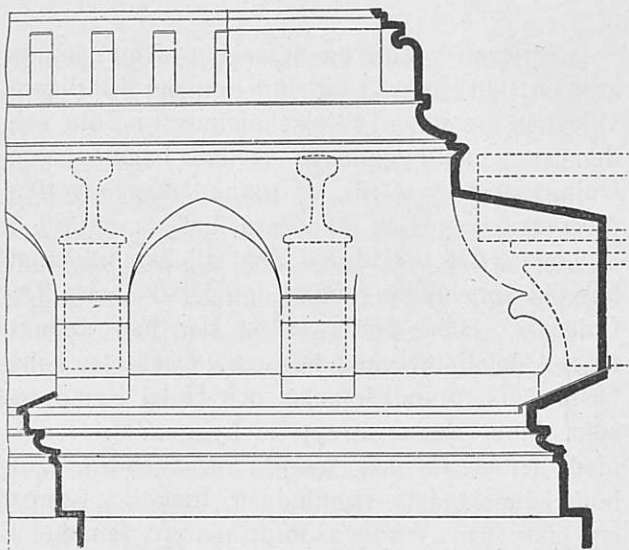

- 1889 Kalevas hus Skillnaden 2.
 1889 Huberska huset Västra Henriksgatan 16.
 1889 Branddepot och huset för brandkåren Högbergsgatan 26.
 1891 Girsénska huset Skillnaden 4.
 1896 Norrménska huset Kanalgatan 2.

Ser man i stort på dessa här ofvan nämnda arbeten, till hvilka jag för min del ytterligare ville hänföra det nya folkskolehuset i Tölö och den stora hallbyggnaden mellan hamnen och Unionsgatan (n:o 17), så finner man, att den öfvervägande delen af dessa hus är utförd i „rohbau“, det vill säga i den stil han inhämtat hos sin för honom oförgätliga första lärare Th. Chiewitz. Hela denna stilart har han strängt taget i detalj utvecklat hos oss. Också äro hans bästa verk, brandkårshuset och Hotel Kämp att söka inom denna grupp af byggnader. I och med denna stil har han i förbigående sagdt höjt hela landets tegelindustri, den fick lämpa sig efter hans stränga fordringar på jämnhet i färg och hållbarhet hos materialet. Tegelstilen och prakten i detaljerna, se där de två karaktäristiska dragen i hans konst.

Höijer delade sina fasader horisontalt i enlighet med våningarnas höjd; då han dessutom ofta markerade fönsterbänkslisten, så blef väggytan snart sagdt apriori sönderdelad i en hel

mängd små partier. För min del har jag alltid förvånat mig öfver den omväxling, den rytm och det lif han det oaktadt fick öfver sina fasader. Det oaktadt, ty våra våningars höjd är ju så godt som konstant 3.80 à 4.20 m. Höijers list-

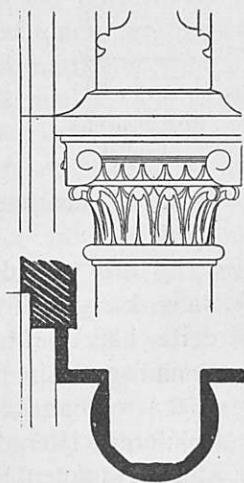
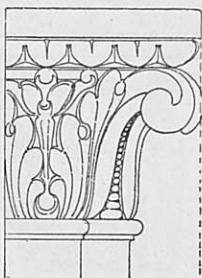

Båglist, huset Annegatan 14.

verk äro på romerskt sätt alltid rikt fördelade, den lilla plattlisten, som saknas hos grekerna, följer gärna med. Bland de bästa fasader han skapat äro att nämna Ateneums och det Cataniska husets vid Norra Esplanadgatan samt fri-

villiga brandkårens hus. Man må tycka mer eller mindre om Ateneum — de finnas för hvilka denna fasad är alldeles för öfverlastad — men det måste dock alltid medges, att listerna äro gjorda med magistral säkerhet, detaljerna i orneringen med frihet och medvetenhet om den verkan de borde göra och med säker insikt och smak insatta på sina behöriga platser. Proportionerna i såväl fasadens vertikala som horisontala fördelning äro utomordentligt stilfulla.

Bland nyheter, som Th. Höijer och hans samtida — dock främst han — voro med om att införa i vår byggnadskonst, måste nämnas yttermera: den tryckta fönsterbågen och korgbågen, rikare och framför allt mera omväxlande fasadmotiv, användandet af en del nya byggnadsmaterial, cementgjutna detaljer, en rikare inre arkitektur, införandet af badrum och massor af

Romanismens kapitel.

Romanismens
kapitel.

garderober i de „moderna“ bostadslokalerna, med mera.

Med rätta har man kallat Th. Höijer en originell arkitekt. Ehuru han nästan utan undantag använde hela den rörliga, alla tillhöriga ornamentsskatt, som vi ärfvt från femtonde seklets romarepigoner, gör han det dock på sitt eget sätt, ger den sin personlighets särprägel, så att den är och blir hans andliga egendom. Det är just därför den är så karaktäristisk för honom, att ingen fackman kan taga miste på, hvad Th. Höijer gjort.

I ord vore det svårt att utlägga särdraget i hans konst, bifogade illustrationer torde ange detta bättre. Man skulle kunna säga, att han romaniserar sin renässans. Af rent konstruktiva skäl låter han kapitelen få en stor bredd mellan voluterna; låter deras abakuslister, för att kunna stöda hvalffoten, få betydande dimensioner, liksom i de byzantiska och romaniska kapitelen. Astragalerna låter han svälla till, kolonnernas skaft få ofta mått på romaniskt vis, där detta ej låter sig göra sammankopplas de, som i Rhendalens romaniska klostergårdar, och bli i detta fall

stundom öfverhöfvan smäckra (se brandkårshuset). Man finner också ett motsatt förfarande hos honom. Han omarbetar romaniska motiv i renässans, såsom till exempel då han behandlar det rent romaniska bågsystemet i listverk och ger det en prägel af renässans.

Det har alltid förefallit mig, som om det romaniska i hans själ vore det originella elementet, kraftigt satt och allt igenom manligt i sin formgifning som det är, medan renässansen är det inlärdade, i akademien inhämtade, hvarför den äfven, utom i de lyckliga ögonblicken stundom förefaller att vara torr och schematisk. Där Höijer markerar styrkan och hållbarheten är han sig själf och finner lätt och utan att söka de former han behöfver, där han vill återge behaget och elegansen kommer han ofta till korta, främst genom att vilja ge för mycket. Det är i arkitekturen som i musiken, de lätta, lekande, eleganta melodierna och tonerna behöfva ej den orkestrala massan och prakten, den sparas för de djupare motiven. Men hvar än Höijer tog sina motiv, hos romanismens kärftva mästare eller i renässansens rikt blommande värld, gingo de alltid genom hans konstnärsskaps brännpunkt, omsmältes i dess hetta och återgåfvos med hans egen prägel. Och det märkliga är, att ehuru han såsom till exempel på Kaleva-huset, en af hans minst lyckade fasader, använde trenne ri-

tare under en månads tid endast för yttre gipsdetaljer, så är det hela genomgående karaktäristiskt Höijerskt, så säker var den croquis till de ornamentala detaljer han själf drog upp i tusch eller blyerts, innan han gaf den ut till ritkontoret.

* * *

I konstfrågor voro vi för det mesta eniga alltifrån unga år. Vi divergerade under de senaste åren egentligen däri, att han enligt min åsikt icke ville erkänna det nyas berättigande och dess förtjänster i lika hög grad som jag, men äfven därutinnan gaf han i praktiken med sig, om han också i teorin ville i det längsta stå vid sina postulat. Vi kallades ofta som konsultativa rådgifvare i byggnads- och bolagsfrågor, sutto i förlikningsnämnder och i kompromissrätter mellan byggherrar och entreprenörer, tidigare i prisjury'er och samarbetade endräktligen. Jag minnes ej, att vi i frågor af denna art skulle ha varit af väsentligen olika åsikter utom en enda gång, det gällde Ateneum. I femte delen af detta arbete har jag på tal om C. G. Estlander redogjort för stridigheterna i konstnärsgillet och inom konstnärskretsarna rörande användandet af den Victor Hovingska donationen. Jag har där äfven uttalat mitt pa-

ter peccavi. I denna fråga, som i tiden väckte mycket buller och mycken bitterhet, stodo vi två gamla vänner i olika läger. Sedan ärendet emellertid kommit i de riktiga gängorna och husets uppförande beslutits, var jag — af skäl som äfven angifvits i minnesteckningen öfver C. G. Estlander — helt vunnit för frågan och kunde nu, ehuru under byggnadstiden bosatt i Viborg, vara vännen Höijer till tjänst en och annan gång.

Finska statsverket har, ehuru det i ett sekel haft en „Öfverstyrelse för allmänna byggnaderna“ (i sitt slag den enda i världen) i vissa fall — enligt min åsikt obetänksamt nog — tillsatt så kallade byggnadsbestyrelser för en del nybyggnader. I de flesta fall har det varit personliga hänsyn, som förmått en eller annan expeditionschef i kejsarliga senaten att yrka på dem. De ha alltid blifvit dyra och ofta gifvit anledning till processer och extra kostnader för statsverket, och stundom slutats med betydande balanser. Jag nämner till exempel byggnadsbestyrelsen för Sörnäs tukthus, hvars betydande balans efter årslånga processer måste afskrivas, vidare den för några af våra kasernbyggnader, hvilken aflämnade sina arbeten dels halffärdiga dels bristfälliga.

Frågan om dessa byggnadsbestyrelser, viktig och intressant ur flere synpunkter, hör dock måhända ej till ett arbete af denna art, må det

vara nog sagdt, att Öfverstyrelsens chef och tjänstemän alltid bekämpat deras tillsättande, ehuru fullt medvetna om, att Öfverstyrelsens ansvar och arbetsbörda minskades i samma mån sådana tillsattes. Emedan det ansågs olämpligt, att efter de årslånga bataljerna med Öfverstyrelsen låta uppföra den nya byggnaden af dess skapare Theodor Höijer under denna styrelses egid, tillsattes nu en byggnadsbestyrelse med den militäriskt korrekta, ytterligt noggranna Georg Strömberg, chef för landets järnvägar, som ordförande. Som en af medlemmarna i bestyrelsen var äfven jag föreslagen, men mitt förordnande att leda utställningsarbetet (som arkitekt) i Moskva och därefter skolbyggnadsarbetet i Viborg kommo emellan. Nu utsågs Höijers andra intima vän vid Öfverstyrelsen Th. Decker att taga del i bestyrelsens arbeten.

Emellertid kolliderade Höijers åsikter en och annan gång med bestyrelsens, det var gifvet, att hans starka vilja skulle ha svårt att böja sig, särskildt då det gällde hans konstnärskap. Ett fall sådant som detta hade lyckligt nog förutsetts af adjointen hos finanschefen, och denna adjoint var då icke någon annan än Leo Mechelin. Tvenne gånger vill jag minnas var jag inkallad till den förstärkta bestyrelsen. En gång gällde det att byta ut järnkolonnerna i vestibulen mot kolonner af granit.

Frågan förföll. Den andra gången gällde det serien af reliefporträtt, som nu pryder pannåerna i hufvudvåningen i den byggnad, som färdigblifven kallades Ateneum. Vi hade varit en hel akademie om att göra upp förslag till dessa „gubbar“. C. G. Estlander, Th. Decker, Th. Höijer och jag. Höijer höll egentligen på två, F. W. Scholander, R. W. Ekman, resten fingo vi styra om. Figurerna måste blifva minst 20, och då Ville Vallgren, som skulle utföra dem, betingat sig 200 mk per stycket, gjorde detta en utgift af c. 4,000 mk. Det gällde nu dessa reliefer, som byggnadsbestyrelsen ville stryka för att minska kostnaderna.

Innan jag inkallad till den förstärkta bestyrelsen reste till Helsingfors, emottog jag ett bref från Ville Vallgren af följande lydelse:

Paris 1886, Rue Gabrielle 41.

B. B.

Visserligen vet jag, att du ännu är i Viborg och icke intager den chefspost, där dina stora konstintressen skulle komma hela landet till godo. Men då jag vet, att du har långa armar och når och hinner till på många håll, så skrifver jag nu till dig och ber dig att tala med Höijer och någotslags komité han har att bråka med

om den nya byggnaden för konst i Helsingfors. Han skall på den ha en fris af Storgubbar. Konstnärer som gjort något för evigheten något bestående. Han vill att jag skall göra dem, klassiskt med bara halsar. Det är icke enligt mitt förmenande lämpligt. Huru fan skall man känna igen dem, om de äro alla sålunda. Icke kan man framställa Rubens utan den stora kragen och baretten eller Michelangelo utan den tillknäppta lifdräkten. Säg nu åt Höijer, att jag vill vara fri i allt detta och göra som jag vill.

Och så ville jag be dig tala med den där komitén som Höijer har att göra med, så att den skyndar sig och icke prutar, för Finland behöfver inte bara häradshöfdingar och senatorer, det behöfver också konstnärer som göra dess namn känt och berömt, och dessa konstnärer måste också lefva. De tro, häradshöfdingarna och senatorerna, att man skapar sådana här gubbar huru fort som helst, som protokoll, men den som gör dem, vet att det är ett svårt arbete. I hopp att du snart svarar på mitt bref skrifer jag vänligen din

Ville Vallgren.“

Kommen till Helsingfors gick jag direkt upp till Mechelin med Vallgrens bref. Mechelin var vid denna tid helt uppe i sin Précis du droit

public . . . men gaf sig i alla fall tid att höra på mig. Han nämnde om, att han efter en energisk kamp gentemot flere af regeringens medlemmar hade utverkat det för tiden stora anslaget för Ateneums uppförande. För honom var det en hederssak, att anslaget ej skulle öfverskridas. Han hade tagit ett löfte af Höijer, att några ytterligare medel utöfver hvad kostnadsförslaget angaf icke skulle komma i fråga.

Ja detta var ju ett kvistigt fall; svika vännerna Höijer och Vallgren eller ställa till obehag för den älskvärda Leo Mechelin, ettdera af de två. Men hör nu, sade jag, ecklesiastikexpeditionen ger årligen några anslag för konst, till och med för konstindustri, hur vore det, om du skulle hos denna expedition utverka ett anslag för — —.

Ja, svarade Mechelin lifligt, du har hittat på en utväg, den enda möjliga, men icke jag utan du får lof att gå till ecklesiastikchefen med denna sak. Lägg ut den som en personlig hjälp åt en konstnär, som bör uppmuntras.

Ja det var ju ej behagligt för mig att gå till den stora fennomanska partihöfdingen Yrjö Koskinen, jag vill minnas nyligen utnämnd till chef för ecklesiastikexpeditionen. Men man är ju sina vänners vän. Med Vallgrens bref gick jag till den mäktiga mannen och fick det löftet, att om anslaget för Ateneum — mot hvilket Yrjö Koskinen tycktes det mig talat — ej räckte till,

bestyrelsen skulle få räkna på ett konstnärstipendium eller huru det sedan skulle kallas för Ville Vallgrens reliefer. Med detta löfte, hvarom jag underrättade Mechelin, gick jag upp till sammanträdet, och de både konsthistoriska och dekorativt vackra porträtten kunde beställas.

Huset invigdes med en högtidlig akt den 18 nov. 1887, vid hvilken festtalet hölls af C. G. Estlander. På aftonen hade vi en glad tillställning med sång och kupletter på hotell Kämp, där Theodor Höijer firades „i glada vänners lag“, ty hette det „i dag är Höijers dag“. Theodor Höijer stod vid denna tid i sin lefnads middagshöjd och i sin äras zenit. Ack huru snart förblekna ej människors framgångar och ära. Detta hus hölls vid sin tillkomst för att vara tilltaget i en otroligt stor skala, det ansågs motsvara generationers kraf.

Emellertid fick Höijer själf tvenne gånger vara med om att utvidga Ateneum. Hvad den nuvarande generationen af byggnads- och andra konstnärer tänka om Ateneum är bekant för enhvar. C. G. Estlander och hans medhjälpare ville nog det bästa, men ingen vågade vid denna tid tänka så högt om den finska konsten som sakläget nu, tjugusju år efter invigningsdagen det kräfver. Detta hus, mot hvilket och mot hvars dimensioner G. W. Edlund på invigningsdagen skref en ljungande filippik i

tidningen Finland, har för längesedan visat sig vara alltför litet.

I mera än tjugu år gick Höijer segerrikt fram på sin bana som arkitekt och som medborgare. Han satt i stadsfullmäktige och i en del af stadens nämnder och gjorde sig gällande öfverallt.

„Höchstes Glück der Erdenkinder
Ist nur die Persönlichkeit“

säger Goethe. Denna högsta lycka att få utveckla allt sitt vetande och kunnande, det är utveckla sin personlighet, har Höijer om någon förvisso åtnjutit. Hvad han ville det kunde han göra, det han kunde det fick han göra, därtill sattes han i stånd genom det allmänna förtroende han i sin konstart ägde, i viss mån äfven genom sin popularitet, ehuru jag förvisso ej vill säga, att han var en populär man. Det hör enligt min åsikt snart sagdt till det sämsta man kan säga om en man. Personlighet är i det närmaste individualitet, och den uppfattas sällan i de breda lagren, som bilda basen för all popularitet.

Han hade under dessa lyckliga år äfven han sina bekymmer och sorger, som vi alla. Invecklad i stora byggnadsföretag misräknade äfven han sig och fick under kristider — två större sådana inträffade under hans lifs verksamaste

period — betala sina missgrepp. Men hans inre samvetsro, hans konstnärskraft kunde dessa bekymmer icke nå, ej störa, de voro endast skummet på böljorna, ej böljan där under, för att använda Ossian-Nilssons vackra liknelse.

Men lifvet far hårdt fram med oss. Den tid kom, då också Höijer i konstnärligt afseende fick pröfva lyckans vansklighet; och detta var mera påkostande för hans själ. Han fick öfverleva sin egen konstperiod, han, som en tid behärskade hela vår hufvudstad, föll när den nya tidens ideal gjorde sig gällande. Och denna stil den var hvad logikerna kalla antitesen, fysikerna den motsatta polen till hans egen.

* * *

Människoandens ständiga trängtan efter omväxling, efter det som är nytt, är den innersta orsaken till stilarternas växling. Det är denna vår andes sökande oro, som hand i hand med behovet af utrymme och plats för nya lifsformer bär upp nya stilar, låter dem växa ur de gamla, höjer dem i en långsamt stigande linje och åter låter dem sjunka i en snabbt och kort fallande; ty när en smakriktning når sin kulmen, är dess fall lika snabbt som det synes mängden oväntadt. Men emedan byggnadskonsten arbetar med

ett bestående material, sätter stora konstnärliga krafter i rörelse, berör många af nationens lifsintressen, rör sig med väldiga kapital, går dess växling i stora, långa vågor. Innan den hinner från det ena vågkrönet till det andra, ha syster- eller dotterkonsterna, skulptur, målning, guldsmedskonst etc. hunnit genomgå många evolutioner, de äro de små böljorna på de stora vågorernas yta. Ju tyngre, massivare byggnadskonstens material är, dess längre är formernas, stilinjernas stabilitet, såsom Egyptens porfyr- och granitkonst, grekernas marmor, romarnas travertin och fransmännens l'orient det utvisa. Rokokon arbetade i gips och stuck, dess smakriktning varade så länge som dess upphofsmän Gille Marie Op den Oordt (däraf Oppenort) och dess målare par préférence Antoine Watteau lefde; det vill säga stilarna äro bundna vid materialet.

En smakriktning har knappast gått ur tiden, innan den väcker den nya tidens ovilja, fientlighet, ja snart sagdt dess löje, som det gammalmodiga ofta drager öfver sig.

Det är med de nya stilriktningarna i konsten liksom med de nya läroriktningarna inom religionen, de tränga sig fram icke endast genom sin kärlek till de nya formerna och de nya sanningarna utan äfven genom sin hänsynslösa ovilja mot de nästföregående riktningarna. De

gudar vi dyrkat och sedan öfvergifvit, dem hata vi. De former, motiv och färger, som tolkat allt hvad hos en generation ansetts motsvara smakens, komfortens och skönhetens fordringar, bli för den nästa motbjudande. Vi ha ett förträffligt exempel till hands, våra fäders hem voro möblerade dels i gustaviansk, dels i en tung men gedigen empirstil, i hvilken senare mahognyn ingick som ett hufvudelement. På mindre än en generation har allt detta försvunnit. Hos konst- och antikvitetshandlare söka vi nu för dyra penningar resterna af dessa hem, som vi själfva varit med om att byta ut mot en värdelös, utblommad Louis XVI i valnöt, färdig importerad från Petersburg och fullkomligt främmande för vår konst och våra traditioner, eller mot vår egen nya finska råa och ännu på länge icke färdiga stil.

De första yttringarna af den nya stilen i vårt land emottog Höijer med sarkasmer och löje. Dessa stilyttringar voro också malplacerade i ordets verkliga betydelse, till exempel i huset N:o 17 vid Fabiansgatan eller vid Skillnaden. Men snart nog insåg han, en insiktsfull arkitekt som han var, att den bar inom sig en kärna af sanning, som var beaktansvärd. Ehuru gammal var han dock utvecklingsmöjlig. Det utvisar hans plan till folkskolan i Tölö, en af de bästa skolplaner i vårt land, i hvilken han

brutit mot den äldre skolans heliga symmetri. Också hallbyggnaden N:o 17 Unionsgatan, hvars fasader väl äro svaga, har i sin plananordning i trappanläggningar etc. rönt ett mycket gynnsamt inflytande af den nya stilen.

*   *   *

Hvad nu värdet af denna nya stil beträffar, så öfverskatta vi den naturligtvis, liksom vi människor i allmänhet öfverskatta det nya, åt hvilket vi hängifva oss, detta nya må sedan beröra vårt tanke- eller fantasilif, vetenskap eller konst. Denna nya stil i Finland, som vi nu omhuldat och älskat i bortåt tjugu år, skall en dag — och alla tecken tyda på, att den dagen ej är alltför aflägsen — tråka ut oss. Man behöver endast göra ett besök i Tölö nya stadsdel för att få en förnimmelse af att så är*. En spirituellt tysk arkitekt fällde till mig ett yttrande, som jag vid värdesättandet af det nya i byggnadskonst städse drager mig till minnes. „Vi beräkna hållbarheten, användbarheten af ett hus till hun-

---

* „Ingenting blir så bra som man hoppas, ingenting så illa som man tror“. Denna Oscar II:s maxim kan tillämpas på den nya stadsdelen, som nu redan i sin kärna bär juste milieu's ledsamhet inom sig. Men kanske att det är för tidigt att döma, man bör ännu se tiden an.

drade år, under den tiden har stilriktningarna i Tyskland växlat minst trenne gånger.“ Det ligger en viss sanning i detta yttrande äfven för vårt vidkommande. Vi ha Bassi-Engels klassiska stil, förfallsperioden och Höijer-Sjöströms skola att räkna med under det 19:nde seklet.

Värdet af den nya stilen får emellertid ej underskattas, om också allt hvad den bjuder i teori som i praktik ej är absolut nytt. Det gäller hvad Diderot sagt, „L'humaine fantaisie ne peut rien concevoir qui n'y soit.“ Vi som stå den nya stilens lifsyttningar så nära, kunna ej se sammanhanget mellan det framfarna och det som nu är. Vi kunna endast otydligt följa dess spår från Labrouste's teorier, (bibliothèque S:t Geneviève i Paris). Ruskins skola (Hvad Venedigs stenar lära) till Tyskland med Darmstadt och Wienserskolan, samt åter till England och Amerika. Vi veta som redan nämnts, att realism och nationalismen stått vid dess vagga. Då vi i Finland äga tvenne nationaliteter, den finsk-ugriska och den skandinavisk-germanska, har den nya stilen hos oss faktiskt haft tvenne olika riktningar. Jag påminner om den äldre, den karelska perioden i vår konstindustri och vår arkitektur, af C. G. Estlander kallad „näfverkulturen“, ohygglig i åminnelse. Den ville bygga på motiv ur det finsk-ugriska arvet. För närvarande är det det skandinaviska arvet som frestar; den danska

tegelarkitekturen, den svenska högrenässansen med brutna tak, breda fönster, få men starkt utmodellerade ornament göra sig gällande och ha sina beundrare. Det allra sista stadiet visar en viss benägenhet att återtaga empirens teorier och former, allt detta förstås omstöpt och självständigt behandladt ofta med den smak och originalitet, som utmärka flere bland våra främsta arkitekter. Tvenne af dem, L. Sonck och E. Saarinen, skulle förtjäna sitt eget kapitel, ty de gå sina egna vägar, men det kapitlet hör ej till Theodor Höijer.

Det är sant att de former, i hvilka Th. Höijer fann utlösning för sitt konstnärliga skapande, länge stått i låg kurs hos vår allmänhet. Likadant är fallet med hans färg. Vi älska nu de svala bleka, ja kalla tonerna från Ludvig XV:s tid, och finna de varma, röda, bruna och den mättade blå färg han använde mindre tilltalande. Men det är icke vår tid, som är satt till domare öfver hans konst, vi stå honom alldeles för nära. Den generation, som kommer efter oss, skall med större oväld fälla ett omdöme öfver hans lifsgärning, och denna har förvisso varit betydande äfven i fråga om sin utsträckning. Jag vill förlikna hans personlighet med magnetens kraftfält. För man en magnet till en massa på ett papper utströdda järnfilspån, så finner man, att dessa alla dragna af magnetens kraft intaga

ett bestämdt läge till denna. Där uppstår omedelbart en figur med en tydligt angifven medelpunkt, från hvilken de så kallade kraftlinjerna utstråla i alla riktningar. Ju starkare magnetens kraft är, dess större äro strålarnas längd och figurens storlek i sin helhet. Höijers personlighet, hans smakriktning var en stark magnet, fältet för hans andes kraftlinjer var betydande. Hvarhelst man reser i vida delar af vårt land, skall man finna kyrkor, boningshus, villor med mera, som bära hans prägel, äro uttryck för hans formvärld. Ofta härleda dessa sig icke ens direkt från hans atelier, de äro endast andrahands utstrålingar af hans egen kraft. Kraft det är vilja. Höijer besatt en stark och seg vilja. Genom den betvang han stundom äfven dem, som ej obetingadt följde hans idéer i konst, hans smakriktning. Så var förhållandet till exempel i fråga om Kalevas hus vid Skillnadsgatan.

* * *

Mot slutet af sitt lif hemsöktes Höijer, som redan nämnts, af många sorger och pröfningar. Flere af hans vänner och affärsbekanta måste under de svåra krisåren gå från gård och grund, och i denna penningmarknadens malström höll han själf på att förgås. Men med ett kurage,

som jag alltid beundrat, tog han emot stormarna och bar olyckorna som en man. Det bittraste han väl erfarit var olycksfallet med det Kjällmansonska huset i hörnet af Kyrko- och Riddaregatan. Då jag anser, att dessa mina anteckningar endast äro bidrag till en i framtiden utkommande monografi öfver Th. Höijer, en af vårt lands främste byggnadskonstnärer, så håller jag för, att denna fråga, som jag känner väl, liksom jag kände väl de trenne parterna i detta märkliga mål, icke kan förbigås i min korta minnesruna öfver vännen Höijer.

Arkitekten Gösta Hiort af Ornäs, på villan Ulfåsa, handlanden O. Kjällmanson bosatt (om somrarna) på sin villa Granvik och jag på villan Haga, alla tre villor belägna nära hvarandra vid Fölisövägen, träffades under den vackra årstiden snart sagdt dagligen. Till kottieriet hörde Th. Höijer, som med förkärlek använde Hiort af Ornäs som entreprenör vid de många byggnader han vid denna tid hade under uppförande. Kjällmanson gaf i uppdrag åt Höijer att uppföra ett fyravånings stenhus å den ofvannämnda tomten. Hiort af Ornäs fick af tomtägaren och arkitekten i uppdrag att utföra arbetet. Höijer tänkte sig huset bygd på pålverk, men Hiort af Ornäs, som några år förut för Öfverstyrelsens för allmänna byggnaderna räkning uppfört en del af det stora posthuset vid Nikolai-

gatan, där grunden — hvem skulle kunna antaga det — var dålig, förmådde honom att ändra åsikt. Med orden, de repeterades mera än en gång i min närvaro, „ja, är du säker på att konstruktionen håller, så icke mig emot“ biföll han. Med detta bud gick Hiort till husägaren, som i tro på de två fackmännen gick in på förslaget. Så tillkom kontraktet och arbetsbeskrifningen. Alla tre voro vänner, alla tre ville det bästa, intet fusk eller underslef kom i fråga, men olyckan var framme. Huset färdigt uppfördt satte sig så betydligt, att myndigheterna till slut ålade ägaren att nedrifva vissa partier däraf. Kjällmanson föredrog att helt rasera det och lät genom arkitekten Hugo Lindberg uppföra det nya hus, som nu pryder platsen.

Att detta skulle inträffa med Höijer, sin tids mest använda arkitekt, som särskildt i de byggnadsekonomiska frågorna var en utomordentligt förfaren man, och Hiort af Ornäs, en i fråga om det rent tekniska ansedd entreprenör, blef för dem en fruktansvärd olycka. Något dylikt hade ju hvarken förr eller senare inträffat i vårt land. Den mångåriga process, som med anledning af detta olycksfall uppstod — samtliga handlingar i målet finnas i min värjo — och som leddes med infernalisk skicklighet af en vid denna tid mycket betrodd firma, gaf till resultat att entreprenören frikändes från allt ansvar. Långt

dessförinnan hade Hiort af Ornäs under trycket af en följd af motgångar förlorat sin själs spänstighet. Olyckan med denna byggnad bröt hans kraft helt och hållet, och han gick in i det stora mörkret, som ej är döden men dennas yngre broder, för att kort därpå skiljas hädan. Höijers starka, manliga själ bar olyckan med en styrka, som var beundransvärd. Men från och med denna tid åldrades han snabbt. Han var besegrad af lifvet. Där kom ett nytt, sympatiskt drag i hans lynne, vekare, mildare än i den absoluta framgångens dagar såg han på människorna och lifsföreteelserna. En tröst för honom var, att när huset rifvits ned, befanns det vid rättslig undersökning, att grusbädden — i handlingarna kallad bottensulan — var i absolut klanderfritt skick, icke en spricka fanns i densamma, den hade endast kantrat öfver i det ena hörnet.

Min personliga åsikt är, att konstruktionen skulle ha hållit, om ej kort efter det byggnaden var färdig ett nytt byggnadsföretag på cirka 100 meters afstånd vid Fredsgatan 13 vidtagit. Här pumpades grundvattnet ut i veckotal, de lösa lerlagren under kringliggande byggnader kommo i rörelse, och grusbädden under det Kjällmansonska huset satte sig, med den påföljd som ofvan nämnts. Ingen tekniker i världen hade kunnat förutse något dylikt. Det var en ren olycka. Det klo-kaste hade varit, att alla parterna enat sig om

inköp af icke blott den nu ifrågavarande tomten utan äfven granntomten, skridit till uppförandet af en sammanhängande byggnadskomplex och delat vinst och förlust. Men förlitande sig på sin solklara rätt, ville husägaren ej gå in på någon köpslagan — något som man ej kan förtänka honom — och blef just den som ekonomiskt fick svara för det hela.

Människan Höijer var en klart tänkande, rättsinnig man. Som kamrat var han hjälpsam som få. Som förman sträng i fordringarna främst på sig själf, hvilket gaf honom rätt att vara det äfven mot andra. Hans flit och arbetsamhet voro fenomenala. Tidigt vid ritbordet var han om morgonen den första vid de byggnadsföretag, som stodo under hans ledning, ordnande, ledande, kontrollerande arbetet och arbetarna. Han var varmhjärtad och lättrörd, den som en gång vunnit hans förtroende och vänskap, kunde lita på honom i alla ödets skiften, trofasthet var ett genomgående drag i hans karaktär. I politiskt afseende hörde han till det konstitutionellt liberala partiet i landet och svek aldrig, där det gällde den principen.

De män som lefvat rikt äro de som en gång varit mycket bråkiga, nyfikna känsliga barn, oroliga i utvecklingsåren, törstiga efter att få lefva, men äfven fulla af fruktan inför lifvet, de som i sin ålders mognad ha känt lidelsernas

stormar susa igenom sin själ, medan luften omkring dem blef allt klarare, högre och mildare, när de första septemberdagarna kommo — och de slutligen, som mött sitt lifs vinter med något af den verkliga vinterns eget kyliga och nobla lugn.

Höjer dog år 1910 efter ett långsamt aftynande, som dock märkvärdigt nog lämnade hans själskrafter obrutna.

ROBERT KONSTANTIN
STIGELL

Robert Konstantín Stigell.

Robert Stigell föddes på Sveaborg den 14 april 1852, där modren Karolina Wilhelmina Hedström,* en rask skärgårdsflicka från Sandhamn, då vistades i en mycket ringa tjänarinnas skepelse. Fadren torde ha varit en mycket känd och populär sjökaptén, som förde ett af våra vid tiden finaste ångfartyg på routen S:t Petersburg—Stockholm. Modren ingick 1855 äktenskap med den sju år yngre „stenhuggerifabrikanten“, som han kallas i kyrkboken, Johan Henrik Stigell. Tidigt fick Robert Stigell lära sig stenhuggaryrkets prima principia, redan innan han slutat den tämligen bristfälliga och knaggliga skolgången. Endast 16-årig sändes han till S:t Petersburg i stenhuggarlära, där hans mästare blef en italienare Ruffinoni, hvilken uppmanade honom att besöka en ritkola för handtverkare.

---

* Biografisk Handbok kallar henne Hidström.

Återkommen efter ett år af umbäranden och strapatser blef han i Helsingfors elev af Carl Enæas Sjöstrand, som gaf honom den första undervisningen i modellering. Ehuru han af sin moder omfattades med den allra ömmaste kärlek och omvårdnad, var lifvet i hemmet honom dock icke behagligt. Af en gammal styrman, bosatt på Skatudden, tog han därför i hemlighet undervisning i engelska, i akt och mening att bege sig till sjöss. Det befanns senare, att hafvets veteran, som länge vistats i de ostindiska farvattnen, lärt honom „pidgin“ engelska, denna med kinesiska och malajiska uppblandade rotvälska, som förmedlar handels- och sjömansvärldens relationer allifrån Bombay upp till Nanking. Då han ansåg sig någorlunda behärska engelska språket, gaf han sig 1870 af till London för att ännu en gång försöka sig som stenhuggare. Han fick anställning som ornaments-bildhuggare, åter hos en italienare, hvars namn Stigell emellertid glömt. Italienarna behärskade ju vid denna tid de dekorativa konsterna, italienska stuckatörer fann man — och finner ännu — litet hvarstans i världen. I London upplefde han sin „lefnads hundår“, det värsta han varit med om. Till slut, sade han, gaf jag stenhuggaryrket på båten och tog hyra på ett fartyg som lättmatros och for till Indien. Huru hans lefnadsöden sedan gestaltades, huru han kom åter till Europa, till Neapel och sedan

till Rom, där jag lärde känna honom, därom läses här nedan.

* * *

Går man längs Roms förnämsta gata Corso ned till den ståtliga Piazza del Popolo och från denna berömda plats ned till vänster, så finner man helt nära mellan Piazzan och Ripettan (Tiberns sumpiga, smutsiga strandgata) ett kvarter genomskuret af en mängd små, usla gränder, bland dessa en benämnd Vicolo delle Lavandaja — tvätterskornas gränd. Invid denna gränd fanns 1875—76 en gammal atelierbyggnad med två stora fönster. Dörren till ateliern var svart af ålder och vanvård, dörren rätteligen porten, ty den var stor och bred, så att man kunde köra ut och in genom den i triumfvagn. I tiden hade en triumfvagn kört ut i världen genom denna port. John Flaxman,* den stora engelska skulptören, hade en gång i denna idéernas enkla ässja smidt och ciselerat sin världsberömda Achilleus' sköld. Här hade han modellerat sina utkast till

---

* Sergel, Thorwaldsen, Canova och Flaxman voro nybildarna af den klassiska stilen, Sergel var nog de andres öfverman. Medan Flaxmans verk lefva än i dag, „kan ingen makt“, säger Chamberlain, „galvanisera lif“ i de verk, som utgått ur Thorwaldsens och Canovas ateliér.

de vackra Wedgewood-vaser i lapis lazuli blått och hvitt, som än i dag tjusa samlare af keramik. Talangen tager prägel af sin tid, snillet gifver sin prägel. Detta senare har Flaxman gjort, åtminstone för sitt hemlands konst och slöjd. År hade emellertid förgått sedan Flaxmans tider. Ateliern hade stått tom i årtal, innan den 1872 eller 73 hyrdes af G. Takanen för 30 lira i månaden. Stigell delade den nu med honom, och steg man under åren 1873—76 in i ateliern, fann man vanligen de två finska gossarna Roberto och Giovanni, så kallades „Stigello“ och „Takanelli“ af umgängesvännerna, installerade och i fullt arbete i denna en gång så berömda konstnärsverkstad. Om Flaxmans dagar påminde nu intet annat än ett par utomordentligt illafarna gipsafgjutningar efter Fidias — en af hästarna och en dansande kvinna ur Patanéernas tåg i Parthenon templet i Athen. Då jag första gången klappade på porten till detta konstens så blygsamma tempel, fann jag vid inträdet, att ateliern af en pappersvägg var afdelad i tvenne rum. I det yttre rummet arbetade Stigell.

Han var vid denna tid en ungdom på tjugutre år, ehuru väderbiten, själf sade han „stormskadad“, och såg äldre ut. Kort och axelbred stod han i sin arbetsblus och „knapprade“ på reliefen till en gravvård. Det trista ämnet hade

sannerligen icke tagit på hans humör, han såg så solig och glad ut som möjligt, där han, kraftigt skakande hand, på bred nyländsk folkdialekt hälsade mig välkommen till Rom. Bekantskapen var snart gjord, som den det är i ungdomens år konstnärer emellan.

Jag „skrapade“ nu på dörren till den inre ateliern — den höll ej att knacka på — och på Takanens „entrate“ var jag just i beråd att stiga in, då jag hejdades af häftiga protester af en kvinnlig stämma. Den inre ateliern var varmare och begagnades därför af båda parterna, när modellen poserade. Takanen hade nu sin modell där inne, och det var hon, som upprörd ville vägra mig inträde. Efter Stigells ljudliga:

„Fa niente e anche un scultore“ tystnade rösten, och jag steg in. På modellbordet stod en ovanligt vacker ung kvinna, som log och hälsade vänligt. Det var signora Caesar (släktnamnet har jag glömt), hustru till en marmorrhuggare. Takanen höll på att modellera sin Aino efter henne. Den unga kvinnan hade, sedan hon hört, att jag hörde till skrået, intet att invända emot att stå där i hela fullheten af sin tjuguariga skönhet. Hade det icke varit en fackman, ja då hade hon, som det heter, sjunkit i jorden af blygsel.

Giovanni Takanen kände jag från Viborgs tiden. Han hade af min moders kusiner på

mödernet, gossarna Robert och Herman Lydecken — särskildt den förra — protegerats i flere år. Själftalade han om, att han varit hemma hos oss, sett och beundrat taflorna i vårt hem och med en annan finsk pojke* varit vår gäst under ett par dagar. Detta hade jag glömt. Men hans i lindträ skurna hästar och hundar, länge bevarade i fars skåp, dem mindes jag. Född i Ala Urpala 1849 hade han studerat under Sjöstrands ledning, hvarefter han i Köpenhamn blef elev af Bissen. Året 1873 kom han till Rom och hade där sammanträffat med vännen Stigell, med hvilken han, som redan nämndes, delade atelier.

* * *

Huru många trefliga timmar har jag ej tillbragt i denna anspråkslösa atelier. På 60-talet höll den franska filosofen Hippolyte Taine sina berömda föreläsningar i Konstens filosofi i L'École des Beaux arts i Paris. Dessa utkommo kort därefter i en dansk öfversättning, och på min genomresa genom Köpenhamn hade ett exemplar

---

* Där gingo flere kostgångare i vårt hus, Gustaf Kinnunen, Matti Ahtiainen, Jankus Hellman, Johan Sunila, med flere. Den sistnämndas fader skall om sagde Johan sagt, „min son har ko hufvu, han kan rifva“. Min son har godt hufvud, han kan skriva.

af boken fallit i mina händer. Taine väckte på sin tid hänförelse. Inom konstnärskretsarna taltes det ifrigt både för och mot de åsikter han i ofvannämnda föreläsningar framförde. Han vill i dessa på konsten tillämpa den naturvetenskapliga metoden. I enlighet med denna filosofiska lära är han af den åsikten, att de historiska företeelserna — „såväl konstens och litteraturens som de historiska karaktärerna — böra och kunna helt och hållet förklaras ur de historiska förutsättningarna och tidsförhållandena“. Denna bok tog jag med mig till Stigells och Takanens atelier, där jag sittande vid fru Caesars fötter ur den läste högt för de arbetande konstnärerna. Takanen drömmare, spekulativt anlagd och väl förstående danska, var utomordentligt intresserad af Taines teorier. Vännen Stigell, mera en handlingens man, var icke precis af den åsikten, att man kunde läsa roligare böcker, men fann dock filosoferandet i och för sig tidsödande och kunde icke begripa den reella nyttan af det hela. Takanen tog boken med sig, läste den flere gånger, och den var i hans tankar och håg hela vintern 1875—76.

En dag medan signora Caesar hade förhinder, satte Takanen upp en lerklump och började, utan att jag, som högt läste Taine, visste det, modellera mitt porträtt. Det är att märka, att jag under Stockholms-vistelsen tagit ridlektioner

och för detta ändamål skaffat mig en svensk husarrocks, svart utan blanka knappar. Man hade rådt mig att taga den med till Paris, där vint-rarna ibland kunna vara kalla. Detta gjorde jag och hade helt säkert utan rocken i fråga frusit oerhördt i mitt lilla rum i hotell du Monde, där tvättvattnet alla morgnar under vinterns lopp stod fruset. I den rocken, hvilken Edelfelt ständigt skämtade med, både på vers och prosa, tecknade Takanen emellertid af mig. Rocken hade följt mig nu till Rom, och i Takanens atelier, där det emellanåt kunde vara betydligt kallt, kom den oss alla väl till pass. Den begagnades nämligen sedan turvis af oss alla tre. Med tillsats af en pälskrage och en baret kunde man hålla ut en vinterdag i egenskap af modell. Detta är orsaken, att jag, modellerad i Rom, uppträder i dräkt som en nordpolsfarare. Bysten tycktes mig utmärkt, jag skref därför till kära far och frågade, om jag ej fick beställa den i marmor eller brons, men far vardt förgrymmad och fann det „löjligt att i marmor återge min söt-mjölksnuna“, och hette det, „är bilden emellertid allaredan färdig i lera, så betalar jag för en afgjutning af densamma i gips 500 mark, notabene när den kommer hel hit till Viborg“. Så skedde äfven. Takanen besökte 1878—79 åter fäderneslandet efter många års bortavaro. Hemma hos kära far på hans Rasalaks, där Takanen var

vår gäst en vecka, modellerade han enligt min och syskonens önskan äfven ett porträtt af vår kära gamla fader, för enahanda belopp. Mitt porträtt finnes nu i konstföreningens galleri, min faders i Viborgs stads museum, dit det efter hans, den gamles död skänktes af oss syskon.

*   *
                  *

Till Stigells och Takanens umgängesvänner under åren 1875—76 hörde främst den svenska bildhuggaren Alex. Carlsson, en af Sveriges mest lofvande unga konstnärer. Hans „Baldersbrenna“ är det bästa i nordisk mytologi de bildande konsterna ha att uppvisa. Vid afgifvande af detta omdöme vill jag särskildt understryka, att jag ej glömt Lorens Frölichs „Nordens gudar“. Carlsson var en stor, lefnadsfrisk, glad och jag höll på att säga det oaktadt imponerande person. Tjuguårig hade han varit vid gubben Selanders trupp, af teaterlifvet hade han bevarat det bästa, en bland skulptörer enastående kroppskultur och förmågan att yttra sig distinkt och vackert i sitt tal, som för öfrigt sannerligen icke var „ja ja och nej nej“. Jag ber mina många vänner bland skulptörerna icke taga illa upp talet om kroppskultur, men när jag talar om Carlsson, rinner mig i hågen det franska akade-

mieskämten: „insolent comme un peintre, sale comme un sculpteur, bien mis comme un architecte“. Till Carlsson räknades alltid hans undersköna modell — hemma från någon by eller köping i Sabinerbergen och därför bland oss kallad Sabina. En kvinna vackrare än Sabina tror jag mig aldrig ha sett. Hon var både stark och elegant till kroppen, med en utsökt fin ansiktsöval, omramad af blåsvart hår. Blicken ur de mörka ögonen var öm och hängifven. Musikalisk, dansade och sjöng hon med utsökt behag sin hembygds sånger, melodier och danser. För öfrigt var hon en hedning, trodde på allt och hvad som helst: spöken, gud, madonnan, helgon, djäflar, spåkärningar, järkecken, präster och nunnor. En sak kunde hon aldrig lära sig, läsa och skriva. Stackars Carlsson kom i vidlyftigheter för hennes skull. Sabina tog saken med ro, ja hon var som en äkta romarinna utomordentligt stolt och lycklig öfver, att hon skulle bli mor, hvilket hon utan vidare berättade åt enhver, män som kvinnor. Döden gjorde emellertid slut på alla Alex. Carlssons svårigheter. Han insjuknade i tyfus, en hans landsmaninna, en målarinna, varmt fästad vid honom, vårdade honom under hans svåra sjukdom. Han dog 1878. I honom bortgick en af de mest lofvande unga konstnärer Sverige någonsin ägt. Sabina och hennes bambino, som naturligtvis döpts till

Carlo, poserade sedan i flere år som madonna con bambino bland målare och skulptörer, helst i de nordiska konstnärernas lag.

En af Stigells vänner var äfven bildhuggaren Louis Hasselriis. Både mannen och hans hustru voro ifrigt troende katoliker och dispute-
rade ofta med sin också troende kollega, som var lutheran, svenska skulptören Oscar Berg, gift med en fröken Montgomery. I Hasselriis hus umgicks jag och senare äfven min hustru. Hasselriis hade märkvärdigt nog för en dansk modellerat en Bellmans-staty. För öfrigt hade han skapat den vackra bildstod af Heinrich Heine, som lik „den flygande Holländaren“ ingenstädes fick ro. Efter att ha varit med om många utställningar, köptes den till sist af Heinebeundrarinnan, Österrikes olyckliga kejsarinna Elisabeth och placerades i hennes villa Achilleion på Korfu. När villan kom i kejsar Wilhelms ägo, befallde denne, att bilden skulle borttagas. Han ville ej ha „bilden af en man, som i årtionden hånat Tyskland, skymfat tyskarna och lefvat på franska statens bekostnad“. Vidare bör nämnas den „stora Spadan“, Janne Janzon*

---

* Sedan 1879 vistades han i Paris och delade godt och ondt, mest godt med familjen Ville Vallgren, hos hvilken han var inackorderad i öfver trettio år à 2 francs per dag. Han dog vid deras frukostbord.

svensk tidningskorrespondent. Med ytlig bildning, ytligt konstförstånd lefde han hela sitt lif med, ofta på konstnärerna. Han lönade allt detta med förträffliga korrespondenser och meddelanden i tidningspressen, meddelanden de där stundom artade sig till reklam. Stor gourmet — Stigells lärare i fråga om kokkonsten — var det han som förestod köksafdelningen, när en sådan fanns hos bolaget. Vanligen åt man nämligen på café degli Artisti eller vid due Macelli eller ännu anspråkslösare, hos de två svarta kattorna.

Stigells intimaste vän var emellertid en turk, han hette om jag rätt läser mina bref Organ, men kallades „il Turco“. Turken och Stigell voro elever i S:t Luca Akademien. Då Koranen förbjuder all efterhärming af lefvande föremål, var skulptören Il Turco en anomali. Hvad det slutligen blef af honom har jag glömt, jag antager att han stannade som yrkesarbetare, marmorhuggare i Rom. Utöfver detta dagliga umgänge är att nämna en dansk Martin Galschiöt, som studerat i Upsala, tvenne svenska fröknar Bruuncrona ifriga konstvänner; en svensk dr Sandström och naturligtvis vår vän Pietro Krohn. Se femte delen af detta arbete.

* * *

En dag skulle vi hålla bal i ateliern. Anledningen minnes jag ej, den var väl bara lefnadslust. Då jag vid denna tid och långt in på 80-talet var en i ekonomiskt afseende oberoende person, åtog jag mig att svara för kostnaderna hvad vinerna, belysningen och golfvet beträffar. „Robban“ blef munsänk och anskaffade vinet. Vackra, halmomspunna, bukiga flaskor med Genzano, Montepulciano, Castello Romano, Orvieto, ja till och med den skummande Asti Spunante lades upp i stora lager. Belysningen ordnade Stigell med smak och med van hand. Stearinljus i enkom för dem modellerade lerklumpar, som kunde fästas snart sagdt hvar som helst längs väggarna, lyste upp hela studion „a giorno“. Själf tog jag hand om golfvet, det var nämligen ytterligt gropigt, så att något måste göras för att undvika olycksfall. Genom fru Caesars man fingo vi tag i en ung, gentil „muratore“ (murare), som förstod att röra ihop en cementsats. Sedan statyerna skjutits åt sidan, smetades bruket öfver golfvets midtelparti och glättades väl, och därmed var balsalongen färdig.

Takanen, som hade en vidlyftig bekantskapskrets bland de sköna, han var en verklig hjärtekrossare, „non e bello ma molto sympatico“ hette det om honom, åtog sig att bjuda damerna. Mot de inbjudna kunde ju sägas ett och annat, men i fråga om de så kallade yttre

företrädena voro de otadliga. De kapitolinska gudinnorna kunde afundas dem deras klassiska drag, deras vackra armar och händer samt behaget i deras gester och poser. Man kunde dock härvidlag måhända citera Snoilsky — låtom oss åtminstone hoppas det —

„Och är jag bara en lavandaja,
Jag kallas Nina den sköna dock,
Och herrar vända sig på Chiaja
För att se fladdra min mörka lock“.

„Jag kunde slippa gå kring och tvätta,
Men få stoltsera i nya skor,
Dock väl jag minns, hur det gick Giulietta,
Och därför aldrig jag smickret tror“.

Bland de inbjudna voro äfven några „herrs-kapsbarn“, egentligen hörande till Stigells finare umgänge, en danska Olivia Levisohn och tvenne andra damer från Köpenhamn. Jag har glömt deras namn. Att de hade roligt, det vill jag lofva. Särskildt var detta fallet med fröken Olivia, hvars intelligenta ansikte formligen lyste af nyfikenhetens messingsglans. Hon har äfven senare i en dansk tidning eller tidskrift behandlat denna tillställning litterärt.

Balen blef gentil. Primadonna var naturligtvis Sabina. Vid sidan af hennes stolta skönhet bleknade alla andras, ehuru vi i en verklig

Nina, en verklig lavandaja från Ripettan alldeles bredvid ateliern hade en erkänd bellezza. Hon hade rödt hår och violblå ögon, besatt därtill en grace, som väl ej var salongernas inlärd, men högre upp naturens medfödda gåfva. Att balen utföll så glänsande, därtill bidrog emellertid i främsta rummet vår „muratore“, som oss ovetande var inbjuden — af herr Caesar. Det befanns nämligen, att han var en verklig „trovatore“, som under operasäsongen uppträdde i körerna på Teatro Valle. Det fanns ej en aria af Rossini, Bellini, Donizetti, Verdi, ja af alla den italienska skolans mästare, som han ej kunde. Och när han med sin smältande tenor klämde till med Masaniellos aria ur Aubers, Den stumma i Portici:

Du fri-i-i-hets helga fl-a-a-amma
 Upp-e-e-lda v-å-å-ra bröst
 Att vi må l-ä-ä-ä-ra att vi st-a-a-mma
 etc.

då var det slut med oss, vår nordiska behärskning och kyla, infödingarna må vi ej tala om. Om vi aldrig druckit en droppe af dessa italienska viner — som en af våra mera kända bachi-bröder kallade för strunt rosenvatten och läskdrycker — så hade det gjort hvarken till eller ifrån. Hänförelsen kände inga gränser. Sabina dansade med frenesi både solo och ett pas

de deux med il Turco, som visade sig vara en verklig dansande dervisch. Stigell skötte om tamburinerna med makt och sjöng icke en ton, hvarken om

„Solen och månen de rulla sina klot
Och dubbelt mera öden går människan emot“.

hans lif och favoritaria, eller „En sjömansbrud har böljan kär“ etc., så gripen var han af stundens hänförelse. Det hela, som ett tag såg hotande ut, ty lilla fru Aino-Caesar var svartsjuk, aflopp icke blott gentilt utan äfven fredligt. Vid tiotiden begåfvo vi oss till en gammal trattoria, känd som ett tillhåll för resande och landtfolk från Sabinerbergen. Rummet här var högre än det var bredt och långt. Huru sådana vidunderliga rum komma till stånd är obegripligt, men därför icke ovanligt i Italien. Trattorians namn finnes ej omnämndt i mitt bref, vi kallade den emellertid „Svarta kattornas hotell“; ty tvenne stora, långhåriga, svarta praktkattor brukade ligga kurrande och spinnande vid vinterbrasan och träta med kunderna om bästa platsen. Hos Svarta kattorna blef ett storartadt maccaronikalas med skinka, ost och sång och åter dans, i hvilken sistnämnda alla stället öfriga gäster togo del. Ett par unga mammor, som borta vid brasan gåfvo di åt sina cherubiner, blefvo smittade

af rytmen och dansen. De slängde ungarna på disken, grepo tag i tamburinerna, dunkade på gethuden con amore och gåfvo sig in i saltarellan med passion, tills de andfådda, rödflammiga, heta och svettiga åter letade rätt på sina barnbylten och fortsatte med det ljufva moderskallet. Så slutade den stora vinterbalen hos Signori Stigello & Takanelli, den lefde länge i umgängets och kvarterets minne som en af de glansfullaste festerna i världsstaden, i det eviga Rom. Sanningsenligt måste medges, att muratorens och min reparation af golfvet icke höll ut med sylfidernas dans, ty dagen därpå måste vi skyffla ut det mesta af vår cementsmet.

För sena tiders barn kan det måhända nämnas, att så mycken glädje, skönhet och fröjd för 39 år sedan köptes i Rom enligt brefvets bestämnda uppgift för 37 lira, skrifver och säger trettiosju finska mark, efter full kurs, men då kursen på liran var låg, blef det i själfva verket ändå litet billigare i finskt mynt.

*   *   *

I femte delen af dessa minnen talar jag sida 99—100 om en dansk skriftställarinna, hvars pseudonym var Silvia Benett. Hon var judinna, ehuru typen egentligen ej talade därom, var intresserad och vaken i hög grad, som judar pläga vara. Hon

umgicks mycket med en engelsk dam, som bar det franska namnet Louisa de la Ramée. Miss Ramée talte italienska som en inföding och imponerade på sin omgivning genom sin utomordentliga kunskap om Roms arkeologi och historia. Jag kände henne tyvärr ej, ehuru jag ofta såg och hörde henne på artisternas mycket, mycket obskura trattorior. Silvia Benett var betagen i henne. Båda damerna voro, skulle jag tro, korrespondenter till olika tidningar i Köpenhamn och London, de bytte tankar, idéer och artiklar och föreföllo att vara ett hjärta och en själ. En dag när jag med Stigell kom till vårt café eller restaurant af fjortonde klassen — efter Helsingfors rangförhållanden — satt fröken Silvia där. Hänförd, liflig, kall som judarna pläga vara, kom hon emot mig och talte om, att hennes engelska kollega skrivit något underbart vackert om lyckan att lefva bland konstnärer i Rom, hon hade öfversatt det till danska och gaf det åt mig till genomläsning. Hvad missen skrivit var i själfva verket utomordentligt vackert.

Jag hade under årens lopp helt förgätit denna episod. När jag nu ögnat genom gamla bref till min fästmö för att uppfriska och kontrollera mina Stigell-motiv i och för denna minnesteckning, läser jag icke utan rörelse följande rader, som med ens väcka till lif några af min ungdoms vackraste minnen från snart flydda fyratio år.

Så här heter det i mitt bref: „Käraste. Jag saknar ord för min hänförelse öfver Roms storhet, öfver glansen af dess historia, ja dess blotta namn. Och omnejden sedan: Med Alex. Carlsson — du minns skulptören — Stigell och Takanen ha vi i tre dagar till fots, till häst besökt Tivoli, Nemi och Albano sjön. Vi ha bestigit Monte Cavo och Rocca di Papa, sett hänförande landskap med förgrunder af klippor, af väldiga ekar och kastanjer, lik Calames studier, i mellanplanet breder sig Campagnan ut i sin ödsliga skönhet och i fonden det glänsande hafvet. Då jag själf saknar ord för allt detta och för lyckan att lefva i sådan härlighet, vill jag, då en tillfällighet fört mig samman med en dansk skriftställarinna, lämna en förkortad öfversättning af hvad hon skrivit om allt detta. Uppriktigt sagdt har hon ej skrivit det själf, hon har fått det af en engelska, en miss de la Ramée, som skall vara en betydande författarinna.

„Ett härligare lif än det en ung konstnär för i Rom ges ej på vår jord: att stiga upp bittida om morgonen vid klangen från otaliga klockor och vid sorlet af otaliga strömmande vatten, i fjärran se fällen af den silfverfärgade hvita snömanteln, som nyss fallit på bergstopparna, sticka af mot morgonens rosenfärg; se nattens skuggor sakta försvinna från den ena efter den andra af alla dômer, kupoler, spiror och tak, tills hela

staden ligger lysande i det klara, rena dagsljuset;

Att gå ned på de ännu dunkla och svala gatorna, där dufvorna kuttra och flaxa kring springbrunnarna, där sången klingar från kyrkornas öppna dörrar, och där skolbarnen i hvita eller röda dräkter, liksom hade de klippts ut ur Garofalas eller Boticellis taflor, vandra förbi;

Att intaga en enkel måltid i närheten af blomster- och fågelhandlarens bod, medan man betraktar det vimlande lifvet på gatorna och i gathörnen, där byggnader utsirade under renässansens tider bära öfver sina fönster och dörrar en Frangipanis, en Colonnas, en Orsinis vapen, och stödas af hvalfbågar, dem Agrippas arkitekter konstruerat;

Att under mörknande hvalf gå in i palatsens gårdar, där luften är full af sorlet från fontänernas vatten och frisk af orangernas glimmande löf och deras gyllene frukter; Att så träda in i de mäktiga salar, där man på väggar och tak får se de väldigaste konstnärsdrömmar människorna drömt, drömmar och bilder, som den stora tystnaden och århundradens traditioner göra än mera gripande. Att se rum där „Timmarna“ dansa mot gyllene grund, där „Årstiderna“ rycka fram i sitt segertåg, där „Adonis blottar sina sköna lemmar“ och „Aurora“ segerrik och huld vandrar öfver fästet;

Att studera och begrunda, att förvånas och vara tyst och full af den frid, som öfvergår allt förstånd, emedan världen är härlig som Adonis och lifvet oförslösat bjuder människan så många sköna löften;

Att ur dessa palats, där marmortaflorna och minnena äro de enda innebyggarna i furstarnas öde gemak, gå ut nedför stolta, breda marmortrappor till den rörliga piazzan, där klockor klinga, trummor ljuda, fanor slå smällande ut i luften, och sen när kvällen nalkas, gå upp till världens härligaste terrass vid villa Medici eller till villa Pamfili och se skyarna röda som eldflammar sjunka ned bakom S:t Peters kupol, se Mont-Marios pinier mörkt afteckna sig mot väster, till dess att aftonens blekgröna skimmer släcker den röda glöden och tänder stjärnornas kalla ljus.

Kan man tänka sig något skönare, något mera tankar och känslor väckande lif än allt detta, äfven om man skulle bo närmast molnen i ett gammalt skräpigt hus med bräckliga trappor och otätt tak. Ack hvad gör det att man är medellös, får försaka det ena och det andra, rikare, mera fullt och skönt kan lifvet ej levas än i Rom.“

Denna hänförda höga visa till Roms lof fick jag af pseudonymen Silvia Benett, hvars rätta namn var Olivia Levisohn, nämnd här ofvan, den hade skrifvits af Louisa de la Ramée, hvars rätta

pseudonym var Ouida, något som jag fick veta många år efteråt, när jag läst hennes roman „Två små träskor“. Under min Roma-vistelse visste hvarken jag eller någon annan i vårt nordiska kottteri ett ord om Ouida, möjligen med undantag af Olivia Levisohn. Ouida var bosatt vid denna tid i sin vackra villa i Florens och hade allaredan då riktat den engelska litteraturen med ett par af sina lidelsefulla och i språkligt afseende realistiska och granna böcker.

* * *

Stigell var som af det föregående framgår italienare i sin konst. Rom var för honom i vida högre bemärkelse än för Takanen den rätta studieorten. Han var nu elev i accademia San Luca, där den dramatiskt anlagda Cavalotti var hans förnämsta lärare, och han höll på sina italienare. I ateliern vid Lavandaja gränden disputerades det i månadtal väldeligen om företrädena hos den danska och hos den italienska konsten. Takanen kunde bli ordentligt arg, det blef han mycket lätt, men det var bara skummet som fräste öfver, när Stigell ref ned hans lärare Bissen och påstod, att denne var en Thorvaldsens svaga efterbildare och epigon — jag höll för min del med Stigell därutinnan. I gengäld skämtade Takanen med den

italienska skolans vid denna tid iögonenfallande smaklösa naturalism och många löjliga påfund. Dispyterna kunde bli häftiga nog, så att lavandajorna på väg till och från Ripettan plögade utanför studion stanna med sina korgar, dem de på klassiskt sätt buro på hufvudet, förundrade öfver vår högljudda argumentering. Till sist beslöto vi, det vill säga Alex. Carlsson, Pietro Krohn och A. Hasselriis att för fridens skull icke mera beröra detta ömtåliga ämne.

För att fullt förklara sin position i konsten tog Stigell mig mera än en gång med sig till San Angelo bron och Peterskyrkan, och visade, hvad han för sin del ansåg vara bra i italiensk konst. Tacksam var jag för dessa besök, då jag helt säkert aldrig hade sett åt det hållet utan Stigells förklaringar. Det befanns därvid emellertid, att Robban led af en stilla, olycklig och hemlig kärlek till Lorenzo Berninis barock. Hemlig och olycklig, ty om denna hans böjelse bragts på tal i ateliern, så hade det blifvit ännu mera skoj med den italienska skolans verk. Den som mödat sig att läsa Lübkes oerhördt tråkiga Geschichte der Plastik och hans anatema öfver Bernini „und die anderthalb Jahrhundertlange Kranken Geschichte der Plastik“, kan förstå hvad man på 70-talet tänkte om Bernini. Man hade icke glåpord nog för hans verk. Om hans figurer på Angelo bron säger Burchardt, att de se ut som om de

plötsligt blifvit förstenade under ett häftigt blåsväder. Bernini var emellertid ett snille. Hans fel har man icke glömt, men världen tycktes vilja glömma hans förtjänster. Han var dock upphofsmannen till S:t Peterskyrkans kolonnad. Sedan Egyptens tempelbyggnader och sedan Roms kejsartid har något praktfullare och väldigare i byggnadskonst knappast kommit till stånd. Hufvudsumman för Stigells vidkommande var emellertid, att han till trots för oss alla, som då voro mycket intagna mot barocken, vågade beundra Berninis verk. Det är från denna af den Winckelmannska skolan utdömda mästare Stigell har rörligheten i sin skulptur i till exempel „Bågskytten“, „Hvem vinner“ och främst „De skeppsbrutna“. Af detta sistnämnda verk fanns i hans atelier redan 1875 ett litet, knappast trettio centimeter högt utkast i lera. Naturligtvis något helt annat än hvad konstverket nu är, men grundmotivet fanns till i alla fall redan då, ehuru därom senare.

* * *

Det var en härlig vårdag i april 1876, då jag som nygift för andra gången kom till Rom. Jag ville visa Roms omgifning åt min unga fru. Den 10 april foro vi och Takanen jämte Stigell som resmarskalk till Tivoli för att spisa middag

i den lilla, gudomligt vackert belägna restaurant Sibylla. Genom Alex. Carlsson, som rest till ort och ställe dagen förut, var middagen allaredan beställd. Stigell, som hade anlag för gourmandise, hade i alla fall och för säkerhets skull tagit med sig ett och hvarje, bland annat parmesanost, ty, påstod han, både macaroni och omelett fara illa af Campagnans peccarina (får) ost, om denna användes. En flaska fin cognac, sardiner, kaffe och turkisk tobak hade han dessutom stufvat in på lämpliga ställen i vagnens många skrymslen. Takanen hade ej tagit med sig annat än ett stycke modellervax.

Sålunda utrustade foro vi i en af mig hyrd privatvagn, en gammaldags maskin på höga C-fjädrar, glada och muntra ehuru ogrutade. Klockan hade nyss slagit fem (på morgonen), himlen var hög och blå med hvita, drifvande vårmoln. Vi foro ut genom den pittoreska porten San Lorenzo, som reser sina torn och tinnar där den af kejsar Constantin öfver den heliga Laurentius uppförda kyrkan en gång stod. Kejsar Constantin och Constantin Stigell till ära bjöd den sistnämnda på en morgonklunk af den medförda franska cognacen, välbehöflig för kylans skull. Några minuter senare voro vi ute på Campagnan, som i vårmorgonens prakt var gudomlig med sina oräkneliga lärkor, som stigande och sjunkande mellan himlens blå och jordens

grönska sjöngö sina morgonsånger. Allt hade varit ljufvligt, om vi ej frusit, ty morgonvinden kom då och då i susande ålar öfver oss, hade gräs och buskar att buga sig djupt och oss att rysa och isas, ehuru vi alla voro i vår ungdoms vår. Det var med en verklig känsla af afund vi sågo herdarna i sina operahattar med band och blommor svepa omkring sig sina gethudsmantlar, där de i det saftiga gräset långsamt drefvo sina hjordar af ulliga får och raggiga getter eller till häst vaktade sina buffelhjordar, hjordar som år för år minskas på bekostnad af får och getter, jordkulturens största fiender. Vinden och kylan var så pass bitande, att vi till sist icke härdade ut utan stannade en karavan om tio à tolf bönder, som i kärror dragna af dåliga hästar och ännu sämre åsnor voro på väg till staden. Af dem köpte vi för, enligt kuskens påstående, orimliga summor tvenne gethuds „kapötter“. Två och två inkrupna i dessa varma, men illaluktande don, kvicknade vi till efter att ånyo ha fått oss ett glas af Stigells cognac. Nu sågo vi åter, att naturen var skön, att Sabinerbergens konturer tecknats af en mästarhand, sågo huru vårmolnens sköna skuggor drogo fram öfver campagnans grönskande slätt i mörka, blåvioletta flagor. Campagnan är väldig, 200,000 hektar jord och knappast 400 ägare. Vid ponte Mommolo, som leder öfver Teve-

rone, fordom Anio, och som bär sitt lustiga namn efter kejsar Alexander Severus mamma, hon hette Mammea, höllo vi rast och stego in i världens uslaste restaurant. Här kokade Stigell åt oss ett härligt värmande kaffe, och så bar det åter i väg. Det hade nu blifvit varmt, och just i detta moment, när kylan viker och värmen tager vid, öppna sig blommorna på den milsvida Campagnan och skänka sin doft liksom gräset och de unga, daggstänkta löfven. Vi reste nu ett långt stycke i en luft af vällukt, där vi stundom till och med tyckte oss särskilja violernas ljufva doft, som morgonbrisen bar ned till oss från Sabinerbergens skogsdungar och gläntor.

„O primavera gioventu del anno.“
 „O gioventu, primavera della vita.“

Vällukten, den ljufva doften upphörde med ens, ty i det vi passerade en ådal, möttes vi af stinkande svafvelvätegaser, dem vinden dref emot oss från den fordom illa beryktade Lago di Tartari, och svafvelbaden vid Aquae albulae. Vi flydde så fort vi kunde, skyndade på hästarna, och efter en färd på några kilometer stannade vi i Lucano, där luften åter var blomsterdoftande och vårlikt frisk. Här togo vi in på ett litet förtjusande värdshus, från hvars loggia vi sågo Campagnan ömsom i ljus ömsom i blå-

nande skuggor. I fonden reste sig Peterskyrkan. Den tycktes mig, mera som ett verk af naturen än af människohänder, mäktig och harmonisk skjuta upp ur den stora, tysta och sköna ödsligheten, som omger det eviga Rom. Åt motsatta hållet sågo vi städer, kyrkor, byar och torn från feodaltiden uppe på kullar och bergsafsatser, som om de afsiktligt varit ordnade för att bilda den ena „bella veduta'n“ efter den andra.

Efter en stadig, af Stigell öfvervakad frukost bar det åter af, nu i ett jämnt stigande uppför bergslutningarna under olivskogarnas vårligt hägnande ljusa skuggor. Vi mötte skaror af unga, vackra kvinnor och fruktansvärdt, man kan säga dramatiskt fula käringar, riktiga häxor, flere med af struma starkt uppsvällda halsar, tiggare, präster, hel- och halfnakna barn, munkar och nunnor. Alla togo sig utomordentligt pittoreska ut mot bergstalp, ruiner, gamla, oändligt långa murar och ligusterhäckar. Tiggde det gjorde alla utan åtskillnad till kön, ålder eller stånd.

Så foro vi in i den gamla staden Tibur, nu Tivoli. Då vi hörde till vårens första turister, emottogos vi med jubel af hela stadens pöbel, dess tiggarskrå, dess ciceroner, af pojkar som hjulade, pojkar som stodo på näsa, af feta källarmästare, som gjorde graciösa gester i dörren till sina kök, trattorior, kaféer, vinstugor och hvad allt dessa ställen kallades, för

hvilkas skull det heter i Herrans bön: „inled oss icke i frestelse“. Oberoende af alla böner och förförelsekonster skramlade vi emellertid fram längs gator, som det tycktes oss omöjliga att befara med ett sådant gungande, skrällande stort tabernakel som vår vagn, men kusken var förvånansvärdt skicklig, han klarade alla svårigheter. Till sist stannade han vid en slarfvig mur, öfver hvilken akacior och afvenbokar kastade sina vackra grenar, dekorerande eländet på ett förtjusande sätt. Här måste hästarna spännas af, för att vagnen skulle kunna vända, men här voro vi också vid målet, ty på porten stod „Hotell“.

Tjänstvilliga af olika åldrar och kön togo emot oss med både glädje och vördnad, vi voro ju också „vårens förstlingar“ för dem. Vördnaden förtunnades och fördunstade, då de sågo våra getskinnskapotter. Man log mer eller mindre förstulet vid betraktande af dessa illaluktande nationella plagg. Vi fördes in på en bakgård med hönshus och åsnestall — allt under tusende ursäkter, den ordinarie stora vägen var ännu under reparation, däraf denna via campestrale. Från bakgården kommo vi till en loggia, som hängde öfver en afgrund och med kortändan var förbunden med hotellet. Där midtframför oss sågo vi Tivolis kaskader, sådana jag sett dem hemma målade i draferette på våra rull-

gardiner, på kopparstick och mezzotintobilder från kära fars ungdomstid, från hans Roma-färd för 43 år sedan, då han var i sitt lifs „prima-vera“.

Min hustru, upprörd öfver all denna strålande, vårliga skönhet, stod med tårar i ögonen och hviskade, att denna bild, som hon nu såg i lefvande lifvet, funnits i tempera i salongen i hennes fädernehem, den tid hon ännu hade ett fädernehem. Hela världen af vår generation hade för öfrigt sett dessa Tivoli-vyer i den romantiska skolans otaliga konstalster, hvilket icke hindrar, att allt som vi sågo var hänförande skönt i sin rikedom, sin friska, vårliga glans och sin storhet. Man skall veta, att medan fallhöjden hos vår stolthet Imatra är endast 30 meter, är den i Tivoli 100 meter, att denna fors nu i vårens dagar var öfverfull af vatten, så att den skummade öfver alla bräddar, att Italiens sol lyste öfver allt detta, och att den fuktiga, friska luften, som vi inandades, doftade från tusendetal af blommande träd och buskar, af myrten och lager. Böjde vi oss, icke utan en känsla af svindel, öfver balustraden, sågo vi vattenhvirflarna därnere hvita och grönskimrande spruta högt öfver bruna och svarta travertinblock, stänka regnbågsfärgade pärlor öfver myrträderna och svärdslijornas styfva blad.

Ur vår stilla hänförelse återfördes vi i den

rena, rama italienska verkligheten af ett ytterst pinsamt uppträde. En fågelhandlare trädde leende och chevaleresk in i loggian och bjöd ut en fångad näktergal i bur, alltmedan han i en enda oändlig svada prisade dess sångers välljud. Min hustru köpte den genast för att skänka den åt Friheten. Hon tog den snabbt ur sitt fängelse, och då fågeln tycktes tveksam, slungade hon den med ett muntert skratt och ett „men flyg då din lilla stackare“ ut i lufthafvet. Fågeln flaxade osäkert ett ögonblick, som om den varit sjuk, plötsligt flög den mot kaskadens klippor och föll med ett ängsligt skri i forsens vatten, för att om ett ögonblick för alltid försvinna i dess svall. Uslingen hade stuckit ut fågelns ögon, för att den försänkt i evig natt skulle sjunga dygnet om. Denna i Italien vanliga grymhet väckte min hustrus indignation, hon ville först icke på några villkor tro något dylikt. Och när hon till slut måste tro därpå, blef det tårar och gråt. Jag gaf fågelhandlaren ett par slag, som han ej snart skulle glömma. Värden sprang nu utom sig fram och förklarade, att det skulle kosta fem lira, om man klådde upp mannen.

Stigell, som redan var i sina köksbestyr, kom vid värdens förskräckta protester och Takarens hotelser fram just när djurplågaren försvann bakom ligusterhäcken, som skilde oss

från bakgården. Bara fem lira, inte mer! sade han, ja då vill jag också klå honom! I bakgårdens port fick han tag i gynnaren och „gaf honom smörj, för som han sade circa femton lira“.

Det underligaste af allt, enligt min uppfattning, var att värdfolket, kyparen och värdshus-pigorna togo parti för den uppklådda lym-meln, „näktergalen var ju ingen kristen“ hette det. När värden började „morra för mycket“, kommenderade Stigell trankilt, „bär ut våra saker, vi taga in på Locanda Regina della Pace“, fredens drottning. Nu föllo alla både värden, värdinnan och ensamkyparen till bönboken. „Fredens drottning“ var deras värsta konkurrent. De funno själfallet, att fågelhand-laren ärligt förtjänt hvad han fått.

Sedan Stigell återtagit sina kökssysslor, Takanen gått att se efter modeller, och ro och still-het åter inträdt, kom värden med sin resandebok till oss, bugande och småleende och frågade, om vi voro „svedesi“. Efter att ha erhållit besked på sin fråga, ville jag veta, hvarför han antog, att vi voro svenskar.

Ja det ville han då inte precis ro ut med, men ur de slingrande svarens och frasernas mångfald gick det dock att tyda ut hans dolda tankar. Svenskarna voro ett tappert folk, rädda voro de icke, frikostiga med drickspengar voro de

också, men de voro hårda, grymma och hämndgiriga människor. Det var nu tredje gången han upplefde äfventyret med fågelfångaren, och hvarje gång var det svenskar, som klappat om den stackars karlen eller ställt till andra obehag för honom.

Stolt öfver det halfva landsmanskapet med mina företrädare lämnade jag åt Takanen, som i detsamma kom åter med ett förtjusande barn, en pojke om tre à fyra år, som han ville använda som modell, att för dessa arvingar af gladiatorerna och deras publik, världens värsta djurplågare, göra klart, huru vi nordbor sågo på frågor af denna art. Medan Takanen talade, bladdrade min hustru och jag i resandeboken och funno där namnen på ett par bekanta, fru Block född Montgomery och hennes syster Oscara, gift med skulptören Berg, namn som vi uttalade högt.

Essa! Essa! medesimo! inföll nu värden lifligt. Just desamma, de som före oss ställt till trassel för fågelfångaren. Fru Block var den tidens Constance Ullner, en af de snällaste och älskvärdaste människor jag träffat. Senare fingo vi af henne veta, att Hugo Montgomery-Cederhjelm, den unga, lofvande diktaren, hvilken några år förut omkom på Capri, han störtade ned från Tiberii klippa i hafvet, också velat lära Tivoli-bornas mildhet mot djuren.

Min hustru och jag lämnade Takanen, som tack vare sin medfödda naivitet och folklighet kunde handskas med de stora, grymma barnromangolerna, voro för fyratio år sedan, och gingo ut för att se Tivoli på närmare håll. Sedan vi vandrat genom kaskadområdet, sett tempelruinerna, de gamla grafvarna, det nya fallet, de två magnoliorna och den berömda myrten- och rosenhäcken, beundrat den härliga naturen, plottat bort alla våra slantar åt tiggare och guider, gingo vi ned för de fuktiga trapporna till Sirenernas underbara grotta. Här funno vi oväntadt Alex. Carlsson med sin siren Sabina. Mötet var litet enerverande å båda sidor, tills Sabina med ett ljuff „addio caro mio“ skyndsamt retirerade, hon skulle bort för att hälsa på föräldrarna.

Från Sirenernas grotta kommer man till en mycket liten terrass med en gudomlig utsikt öfver Sibylla templet högt uppe och därunder det så kallade nya fallet*. När vi återkommo med Alex. Carlsson till loggian, stod Takanen med sin härliga nakna, guldbruna pojkbysing och modellerade i vax på något, som många år senare — fullbordadt efter en annan modell — blef hans lustiga „Amor pinande hjärtan“, nu i marmor i konstföreningens galleri. Den lilla vackra

*) För att skydda staden Tivoli mot förstörande vårföversvämningar leddes vattnet här af arkitekt Folchi i en ny fåra.

bytingen går också igen i ett arbete af Alex. Carlsson i Göteborgs museum.

Ofvanstående har jag nedskrifvit efter tvenne af våra gamla bref till grefvinnan la Tour och till släkten. Huru middagen förflöt minnes jag ej, men tager helt säkert icke miste, om jag säger, att den var en verklig festmiddag, ty när Alex. Carlsson och Stigell togo en matfråga om hand, så var den eo ipso i goda händer. Aptiten saknades ej, icke heller humöret, i det fallet voro vi alla, möjligen med undantag af Takanen, rikt begåfvade. En liten episod, ett skådespel vore där ju ännu att nämna, den om lilla Sabina, men så rörande detta spektakel än vore, måste det lämnas å sido, ty det är sant som en fader påstås ha sagt åt sin lilla son på en fråga om skillnaden mellan skådespel, opera och balett, det man ej kan tala om, det sjunger man, det man ej kan sjunga om, det dansar man, och jag vill hvarken sjunga eller dansa. Sabina var ett naturbarn, det är en hejdlös naturkraft iklädd formens adel och färgens glans, men obehärskad och omöjlig att behärska, vare det nog sagdt ännu en gång.

I solnedgången voro vi — min hustru och jag — uppe på loggian i villa Este. Vi stodo här och sågo öfver Campagnan, Rom och hafvet, lutade mot samma balustrad, där måhända Torquato Tasso en gång diktat sina sonetter åt Eleo-

nora, prinsessa af Este, där han i sin inbillnings strålände värld sett de storvulna drömmar, som sedan bildade „Gerusalemme liberata“; där Franz Liszt för grefvinnan d'Agoult diktade sina odödliga ungerska rapsodier och italienska bilder. Ack dessa aftnar med Campagnan, Rom och hafvet i dalande sommarljus, dem glömmet jag aldrig. Jag har sett villa Este från loggian i vårens ljusa fägring och höstens starka, bjärta böcklinska färg. Jag har sett den från cypresslunden där nere, där vattensprången evigt sorla, där näktergalens smäktande toner förklinga i nattens tysthet, alltid lika skönt, lika stort allvarligt och ödsligt. Det hör till de upplevelser lifvet starkast präglat in i mitt minne, och som jag, innan jag betalat min gärd åt naturen, hellre än något annat ställe på denna sköna jord ännu en gång ville återse. En människosjäl kan stämmas i full samklang endast med den natur, där förutsättningar finnas för att han för sig finner resonans. I Este och dess omgivning fanns allt som „mitt hjärta rört en gång“: romarminnen, stagneliansk medeltida romantik, förgänglighetens allvar och prakt, ödslighetens majestät och storhet, kärlekens minnen och denna färg, omätligt djup och skön, vare sig den flöt direkt ut ur solens ljus och betog med lifvets hela kraft, eller blek, silfverglänsande och sval i augustinätternas månsken förtrollande min själ.

Våra vänner foro dagen därpå åter till Rom, vi blefvo i Tivoli, det är i Este tre dagar.

* * *

Mig skulle återstå att tala om Stigells, min hustrus och mina utfärder till Nemi och Albaner-sjön, Rocca di papa och Monte Cavo, om resan till Subiaco, där vi målade hvar sin tafla och Stigell mig veterligen första gången tog till penseln och oljefärgen, men det kan måhända bli tröttande för läsaren. Det som omtalats visar redan, hvilken resolut, lefnadslustig och öppen konstnärssjäl Stigell var.

I Rom skildes våra vägar åt för att återförensas för några månader i Paris 1878, dit Stigell begifvit sig allaredan hösten 1876 (ack om vännen Takanen äfven varit i tillfälle att då bosätta sig i Paris), den ort där konsten då stod i sin högsta blom, där Falguière, Mercier, Dubois, Carrier-Belleuse stodo på höjden af sitt rykte, och där Rodin med sin ståtliga porträttbyst af Charles Garnier var den nya uppgående stjärnan. I Paris utförde Stigell sin „Slungkastare“ och sin „Bågskytt“, båda nu i konstföreningens samlingar.

* * *

Hvilket år Stigell återvände till Finland för en längre tid, han liksom Edelfelt reste ständigt och jämt mellan Paris och Helsingfors under dessa deras arbetsår par excellens, minnes jag ej, men det tyckes mig af flere skäl, att det borde ha varit 1878, i september. Ungefär vid denna tid höll han en bjudning för, som han särskildt flere gånger pointerade, „fru Ahrenberg“. Han bodde då i gården Lappviksgatan 11, nedrifven i år.

Här sågo vi för första gången hans mor. Hvad helst hon varit i lifvet, det var nu glömt och gömt och förlåtet, ty moderskärleken förädlar. Hon var en enkel, reell och präktig gumma, som icke ville vara mera än hon var. Mor och son liknade hvarandra som ett par bär samt voro hör- och synbarligen varmt fästade vid hvarandra. Modren var hänryckt och stolt öfver sin son. Hennes Robert som blifvit ett namn, en konstnär, som umgicks med herrar och damer i den värld hon ej vågat titta åt. Det var rörande att se hennes glädje och stolthet, när min hustru, den enda kvinnliga gästen, Severin Falkman, Munsterhjelm, Maexmontan och ett par andra sutto vid hennes Roberts bord. Robbans tal för hedersgästen berörde Rom, näktergalen i Tivoli, Dianäs spegel och allt möjligt; det var pengar värdt — jag kan säga både *ty* och *men*, det kom ur hjärtats djup. Det var kuriöst att se dessa tvenne män-

niskor, Robert Stigell och min hustru, huru väl de förstodo hvarandra, och huru väl de trifdes med hvarandra, ehuru utgångna ur skilda världar, den ena ur svensk aristokrati, i tiden den mest själfmedvetna och konsoliderade samhällsklass, den andra ur „la plus basse classe“. Atelieruppfostran är i vissa fall kanske icke så förkastlig. Där är lekens kung den första. Uppfostran, rikedom, samhällsställning, kunskaper finna här något som står öfver allt och blir enbart utslagsgifvande — måttet af geni, snille, talang. Gudagåfvan jämnar ut alla stånd- och andra förmåner.

* * *

Om man noga observerar sina medmänniskor, — sig själf också förstås — skall man finna, att förmågan att minnas är ofantligt variabel. En del minnas siffror, till exempel hela serier af logaritmer, telefonnumren för hela sin umgängeskrets, deras födelse- och namnsdagar. Andra minnas toner, musikaliska motiv och namn på personer, dem de kanhända känt helt flyktigt, anekdoter och vitsar, som de hört för åratals sedan. Det vill säga den ena har ett starkt minne för ögats, den andra för örats förmånelser. Därutöver har man ju ett — ja huru skall man kalla

det, psykologerna par excellens ha väl något namn därför, men då jag ej känner det, ville jag kalla det ett jämförande, ett reflekterande minne, ett logiskt sammanbindande minne. Men då jag i detta nu endast vill yttra mig om minnet beroende af ögats förnimmelser, så lämnar jag allt det andra å sido. Synminnet beror på en process, som i viss mån kan likställas med fotografering. Ett föremål, som en gång bragts inför en människas fysiska öga, inpräglas hos några i individens medvetande snart sagdt för alltid. Erinringen består väl däri, att han vid behof eller äfven eljest riktar sin inre andliga blick på den sålunda en gång frambragta „fotografien“ och därigenom i minnet återkallar bilden. Detta minne besitta en del konstnärer i högsta grad; Hj. Munsterhjelm's förmåga att minnas var i detta afseende vidunderlig. Han tecknade af ur minnet konturerna hos ett landskap så godt som korrekt. Hos en del är detta minne kuriöst nog i det afseende, att det återger bilden riktigt men negativt. Så var fallet bland annat med den svenska målaren, skulptören, silhuettklipparen Ljung. När han klippte ut en profil eller en helfigur ur minnet, var den alltid vänd åt motsatt sida än den han nyss klippt efter naturen. Ett sådant fotografminne ägde Stigell i högsta grad. Jag antager, att alla skulptörer ha detta minne starkt utveckladt. De se skarpare, bestämdare, måhända som den

ofvannämnda Ljung tämligen färglöst. Den världsberömda Canovas målningar, som han värderade så högt, påminna i färg om gamla fotografier. Jag har ofta kommit att tänka på Stigells märkvärdiga synminne och äfven talat med honom därom mera än en gång, främst till följd af en rolig episod, som vi upplefvat tillsammans.

Min familj och jag bodde en sommar utanför Helsingfors i hafsbandet, på den tämligen stora, hafsombrusade Melkön. Vi bodde som Robinson Crusœ så godt som ensamma, ty utom oss befunno sig på ön värdfolket bestående af fyra personer. Alla födoämnen måste hämtas från staden, utom fisk, som erhöles på stället, och åtminstone att börja med mjölk, som öns tvenne kuddor gäfvos oss, så länge det knappa betet räckte, det räckte tyvärr icke länge.

En dag kom Stigell på besök till oss, han skulle lära min hustru att tillreda en ny delikat rätt på id. Med sig hade han persilja och dill; strandlök, som också behöfdes, räknade han på att finna på vår ö. För detta ändamål gingo vi hela familjen ned till stranden för att söka den nödiga kryddan. Det var en härlig hafs-idyll vi hade framför oss: hafvet blickstillt och glänsande som vattradtsiden, af stormvågor finslipade granithällar och mellan dem små bukter med en strand af gul sand. Vid stranden ett par bryggor och några fordom rödmålade, nu svart-

nade nothus från Melkö storhetstid, det är från lurendrejeriets tid. Högre upp de blågröna tallarna mellan mossstupna hållar, öfver det hela en varmblå sommarhimmel.

Sedan vi samlat grönlök nog för att koka alla skärets idar och bland annat stött på något som jag aldrig förut sett i Helsingfors. skärgård, strandpiparens tarfliga och vårdslösa bo midt-bland småsten och torkade alger, skulle vi gå hem. Vid bryggan voro vi alla i tillfälle att taga del i ett högst löjligt uppträde. De två kuddorna, som i fråga om mjölk strejkat, skulle i hvar sin ekstock ros öfver hafvet till en angränsande ö, till bättre bete. Men det ville kuddorna ej på några villkor. Det kan ej af mig beskrivas, men såg urkomiskt ut, när den manhaftiga dejan sprang med uppskörtade kjortlar efter de gensträfviga kreaturen. I ett nu voro barnen och hunden med i jakten, Stigell likaså jämte hans hund. Man gjorde krumsprång mellan hållarna på stranden, alltunder skrik, nojs och ett alla och enhvar smittande skratt.

Denna episod gjorde ett sådant intryck på Stigell, att han beslöt föreviga den i ett konstverk, en lång relief à la Alexander tåget, den skulle heta Oxiaden. Att börja med tecknade han den, otympligt som flertalet skulptörer — „inte kan jag se i plan, jag ser rundtomkring“ — plägade han säga. Teckningen till Oxiaden eller „Längtan

till fastlandet“ skulle förses med rimmade strofer, dem skulle jag skriva, det hela skulle sjungas af Stigell på någon af konstnärsgilletts sammankomster. När teckningen till hjältedaten var färdig, gafs den åt mig. Till min stora förvåning fann jag, att han tecknat landskapet, bryggorna, huset, allt absolut korrekt, men bakvändt. Det vill säga bryggan till vänster var till höger, huset tvärtom. Hela konturlinjen, som stupade mot väster, gick hos honom i motsatt riktning. Jag gjorde honom uppmärksam på denna genom sin konsekvens lustiga anomali. Han bestred mitt påstående i sten. Vi höllo vad, ännu på senhösten seglade han öfver till Melkö och konstaterade till sin egen förvåning, att allt var „bakvändt“.

Oxiaden blef odödlig sådan den var, den föredrogs med Robbans starka stämma och berömda nyländska uttal på en konstnärsgilletts intimare sammankomst och väckte ett visst uppseende. Så gömdes den och glömdes den. Men en dag, när farbror Zachris Topelius fyllde år, det gjorde han ju på sista tiden af sin lefnad alltemellanåt, ville gillet uppvakta honom med ett album inrymmande teckningar af dess medlemmar. Stigell passade nu på att ur reliefen klippa ut den mellersta och mest dramatiska scenen, och i denna form — utan kupletter, förstås — är denna i mera än ett afseende bakvända bild bevarad åt en eftervärld. Såvida nämligen icke Acke till

följd af känd blygsamhet utmönstrat konstverket ur serien af minnesgåfvor.

* * *

Men det var ej den enda gången jag konstaterade, att vännen Stigell tecknade negativen af sina förnimmelser och skulpturer. Medan jag 1888 var i Köpenhamn, fick jag af honom ett bref med en teckning af hans förträffliga staty „Bågskytten“. Han ville genom Louis Hasselriis låta utföra den i litet exemplar i terracotta, det skulle jag bestyra om. Teckningen var mycket väl gjord — för att vara af en skulptör — men negativ af statyn. Jag har bilden kvar ännu. När jag skrattande gjorde honom uppmärksam på denna omständighet, gnuggade han sig i ögonen, småsvor och utbrast på sitt genomgående lustiga sätt, „ja si vad håller jag inte mera, men nog är det kuriöst alltid; jag gör ju som Sven Dufva“.

„Tog höger om och vänster om men ständigt rakt tvärtom.“

Men det gör ju ingenting, bara det blir bra.

* * *

Huru starkt hans synminne var, framgår äfven af det konstverk — hans lifs mest betydande — som nu pryder Helsingfors stads vackra park uppe på Observatoriebergen. Man skulle tro, att denna våldsamma scen ur lifvet på hafvet härstammade från Stigells vågomflutna och hafsombrusade skär Obbnäs i nejden af Porkkala udde eller Gärdö vid Barösund. Så är emellertid alls icke fallet. Stigell har själf berättat för mig, hvar och huru han undfick denna idé:

När han gick och svält i London och lärde sig sin pidgin engelska, blef det honom som redan nämnts för svårt. Han beslöt sig för att ägna sig åt sjömansyrket. I detta afseende tog han i London hyra på ett finskt fartyg och gaf sig som lättmatros på långresa ända till Rangun i det brittiska Birma, för att afhämta en rislast. Rangun ligger uppe i floden Iravaddis floddal, dess hamn är tillgänglig under högvattenståndet. Floden är ett tillhåll för arbetsidkande infödingar, som på enkla flottar af bjälkar sammanbundna med lianer och andra sega växter segla de ankommande fartygen till mötes och under höga rop bjuda ut sina tjänster åt de sjöfarande. Ofta vistas hela familjen på dessa bräckliga flottar, far, mor och barnen, alla få taga del i rislastningsarbetet. Det fartyg Stigell medföljde fick äfven göra bekantskap med dessa arbetssökande birmanska amfibier. Här utanför Rangun attrapperades Stigells öga af det

plastiska i en slik flotte med sina mörkhyade infödingar. Hela gruppen hade stått svart som gjuten i järn mot Iravaddis ljusa, blanka, solbelysta vatten, och bilden etsade sig för evigt i hans minne. Den gaf honom ingen ro, innan den stod i brons däruppe på Observatoriebergens höjd.

Liksom Edelfelts glada motiv „Ett barndop i Nyländska skärgården“ under årens lopp omarbetades till det trista „Ett barns likfärd“, blef Stigells „arbetssökande birmaner“, som utan en lång förklaring varit obegriplig, det är onjutbar för åskådaren, „De skeppsbrutna“. Uteslutet är ej, att Stigells lärare 1877 P. J. Cavelier*, professor vid L'École des Beaux arts i Paris, gjort honom uppmärksam på Gericaults berömda „Medusas skeppsbrott“ i muséet i Louvren, i hvilken tafla mannen eller ynglingen i fonden, som svänger signalduken öfver vågorna, ropar på hjälp liksom den praktfulla hufvudfiguren i Stigells grupp.

Robert Stigell, F. Tilgmann, G. W. Edlund, Severin Falkman plägade komma till min hustru och ge henne del af sina bekymmer och förhoppningar. Robert Stigells gällde hans gifter-

---

* Denne gamla och fina mästare född 1814 var elev af både David och Delaroche. Från nyklassicism hade han på gamla dagar öfvergått till tidens realism, visserligen en reserverad realism.

målsplaner. Han hade flere, ehuru de än af det ena, än af det andra skälet gingo „i kvaf på tidens ocean“.

* * *

Så lång och vidlyftig är gången af arbetet på „De skeppsbrutna“, detta den finska konstens snart sagdt yppersta dekorativa plastiska verk, hvilket man äfven om man är akademiskt anlagd — det bör man i allmänhet vara till en viss grad, och äfven detta med urskillning och kritik — ej kan annat än beundra. Ehuru detta verk fäste sig i Stigells minne så tidigt som 1871 och detta i Bortre Indien i Birma, är det i alla fall ej främmande för vår stad, hvilken med rätta bär i sitt vapen en gyllene båt på silverböljor, det är vårt Helsingfors. Idén utarbetades nämligen under konstnärens ständiga samlif med naturen i den nyländska skärgården. Hans verk är därför naturligt och själfallet för oss helsingforsare. Vi se och höra hafvet öfverallt i vår stad, skeppsbrott, äfventyrliga jaktfärder i skärgården äro vanda föreställningar i vår idékrets. Själf lefde och bodde Stigell ute på sina skär och njöt väl där lifvets lyckligaste, dess af ängslan och oro mest ogrumlade stunder. Hans verk „De skeppsbrutna“ är därför, idén må ha runnit

upp hvar som helst, finskt äfven i detta afseende, att det i sin mästaress inbillningssköte vuxit sig starkt i vårt eget lands himmelsstreck. Af alla Stigells verk låg honom detta mest om hjärtat. Detta framgår äfven ur ett bref af honom till mig, i hvilket han som synes är förgrymmad, och detta med rätta, på juryn i Paris salongen. Jag publicerar det här nedan efter en viss tvekan — det är trohjärtadt, varmt, naivt, icke precis stilistiskt mönstergillt, men det är ju i alla fall ett stycke konsthistoria. A. Thorwaldsens bref voro af samma slag som vännen Robert Stigells.

Paris 12. 6. 91.

Boul. Arago N:o 65.

Broder Ahrenberg!

— — — — —
 — — — — —

Och ehuru väl Salongens Jury endast tillerkände mig Mention Honorable, kan jag nämna Dig att jag fått ganska ampla loford, af kamrater och Frankrikes styfvaste Bildhuggare, ja Falguière blef till och med arg, då han hörde resultatet, hvilken knappt känner mig. Detta allt är ju hedrande, om ock en orättvisa har blifvit begången, i synnerhet då man känner Salongens intriger och vet hur de äro emot

Utländingar, så fäster man sig ännu mindre därvid. Lägg därtill ännu att jag ej vidare byggt och jagat efter deras högre utmärkelser, men det är dock tråkigt att se hur man förbigås, bara för att pistoneringen florerar, hvilket synnerligen länder Fransmännen till mindre heder och främst deras Jury för i år. — — — — —

Vore jag bara därför i tillfälle att någon gång få vara lycklig att utföra min Grupp i förädladt material, samt genomarbete den ännu engång med mindre ändringar, kunde jag kanske äfven säga, att jag dragit ett strå till den stora stacken.

Till samma exposition (i Helsingfors) ämnar jag ännu hafva tvenne dekorativa figurer föreställande Konsten & Industrin, ämnade till prydnad af Höijers nya hus, ifall han för tidens skull mig detta tillåter och hvilka jag tänker hafva slutförda till slutet af Juli. Hvarpå jag är tvungen att komma hem, men i händelse jag får någonting att göra återvänder jag nog snart hit igen.

Din Rob. Stigell.

Då han i brevet nämner J. A. Falguières namn, så må här sägas, att jag i tiden presenterade Stigell för denne berömda målare och

skulptör, hvars bekantskap jag gjort i kardinal Bonnechose hus i Rom, se andra delen af detta verk. Falguière följde alltid med uppmärksamhet de finska konstnärernas verk och sade åt mig vid 1878 års världsutställning mera än en gång, „att sammanblanda Edra konstnärers verk med de ryska är en omöjlighet, de äro olika hvarandra alltfrån fröet till roten“.

Stigell upplefde i själfva verket glädjen af en upprättelse i fråga om priset. Han erhöll nämligen 1898 för samma grupp i brons salon-gens tredje medalj, och — habent sua fata — på världsutställningen för samma grupp i gips guldmedaljen. Därtill ett hederspris om 2,000 mark af Kejsrerliga Senaten. Redan därförinnan 1898 hade gruppen rests i brons på Observatoriebergen i Helsingfors. För denna lycka och ära hade Stigell främst att tacka Leo Mechelins upplysta nit och värme för konsten. Också blef han hela sitt lif en af de varmaste och tack-sammaste vapendragarne i den Mechelinska kohorten.

* * *

Bläddrande i Stigells gamla bref, finner jag ännu ett af ett visst intresse. Arbetet med Alexanders-monumentets uppresande tyckes ha begynt — att döma af Stigells bref — med att

åt konstverket skapa en fond; för att så att säga höja dess massa hade professor C. G. Nyström föreslagit, att en grupp af lönnar, pyramidolpopplar och lindar skulle planteras bakom konstverket. Därtill skulle torget i sin helhet arrangeras med gräsmattor och planteringar. Jag som nyss återkommit från en utrikesresa, fick del af förslaget, sedan det allaredan antagits och beslutits af stadsfullmäktige. Finnande detsamma stilvidrigt, smaklöst och i allo olämpligt, reagerade jag mot detsamma. Ehuru jag visste, att den som dåförtiden vågade tänka annorlunda än C. G. Nyström och hans meningsfränder skulle blifva exkommunicerad ur samhället, skref jag i alla fall en, som jag tycker det än i dag, höfvisk och på sak gående artikel. Rädd har jag aldrig varit, och om den allmänna opinionen tänker jag ungefär som Gustave Le Bon i massornas psykologi, eller den genomroliga doktor E. Kleen, i hans Svenska kannstöperier — kära, köp den boken för ditt eget nöje. Min artikel väckte ett oerhördt spektakel. I en krönika i Hufvudstadsbladet skämtade jag senare med saken, som följer:

„Låtom oss kalla tiden Den lilla ofredens, ty fullt så stor som stora ofreden 1899—1904 var den då ej. Ingen korporation, som betydde något i vårt samhälle, underlät då att uttala sig i saken. Vi hade tyvärr icke de allt begripande

socialisterna vid den tiden, icke heller hyrkuskarnes förening, men vi klarade oss i alla fall någorlunda. Nya Pressen, som då var i sin glansfullaste mannakraft, ställde till folkomröstning bland alla medborgare, som betalade skatt för inkomst öfver 6000 mark. Tidningen svälldes af insändare, allmänheten redigerade själf sitt blad, det taltes väldeliga för och emot, till och med professor J. J. Tikkanen tvangs att yttra sig i saken“.

Genast i början af kriget skref Robert Stigell från Paris ett vänligt bref, som här återges:

Paris den 24 januari 96.

Rue Dareau 22.

Gamle vän!

Jag kan icke vara annat än tacksam, då jag läser dagens Nya Press och däri finner Din uppsats, contra Senatstorgets planering till en skvär.

Jag förenar mig med Dig i alla stycken emot denna minst sagdt vandalismen att förstöra den enda monumentala plats Finland äger, därför att de placerat dit ett monument, hvilket icke går tillsammans med det hela.

Jag har redan skrivit en par bref angående frågan, då jag såg att den ånyo upptogs af Stadsfullmäktige, samt sist för några dagar till Edelfelt,

där jag uppmanade honom att taga frågan till tals på Konstnärsgillet.

Jag har äfven föreslagit, då nu staden engång är villig att därpå offra en summa, att af de många arter och (färger) graniter Finland äger göra en mosaik, jag tror man kunde i den vägen göra någonting stiltigt och vår generation hedrande.

För öfrigt knogar jag ganska allvarsamt med icke mindre än 4 saker, jag är dock rädd, att jag tagit något för mycket för mig, att jag ingenting hinner få färdigt till sommaren, då jag ämnar mig hem på någon vecka.

För öfrigt en hjärtlig hälsning till hela din familj från vännen

Rob. Stigell.“

Slutresultatet blef att förslaget förkastades. Om man också önskat Alexanders- monumentet större sammanhållning och massa, så tror jag ingen begråter det fallna förslaget. Stigells idé om de olika färgade stenarna borde man måhända taga vara på, när en gång våra barnbarn komma sig till att omsider föra till slut arbetet med Senatstorgets planering.

* * *

För mina byggnader utförde Stigell en del arbeten. Så till exempel tvenne nischfigurer till ett hus i Viborg. När jag ombyggde det svenska normallyceet, beställde jag af honom ett Minerva- och ett Apollohufvud för pilastrarna å quart de rand partiet vid flyglarna. Han svarade med ett „hvem modellerar nuförtiden Minerva och Apollo, jag har gjort dig realistiska kvinnofigurer i stället“. Där var ej annan råd än att taga emot hvad han gjort. På detta sätt kommo dessa svaga konstverk upp på lyceets fasad.

Stigell var en oförskräckt yachtman. Jag seglade med honom ett par gånger till Obbnäs i närheten af Porkkala och Gåsön i trakten af Barösund, å den sistnämnda hade han sin sommarlägenhet, det ställe som han, af allt att döma, var mest fäst vid på hela denna jord.

Stigell gifte sig 1886 i Athen med en ovanligt stilla och sympatisk ung kvinna Helmi Maria Lindqvist. Det unga paret, som strax efter bröllopet skulle resa till Paris, var hos oss på afsked. Min hustru tyckte, att den lilla frun var alltför tunt och opraktiskt klädd för en så lång resa, och förmådde henne att taga på sig en varm ytterkappa, som följt oss ned till Afrika. Från Köln, där det unga paret skulle hvila ut och Stigell hos en konsthandlare taga i betraktande en S:t Görans bildstod, ett medeltida konstverk, som vi upp- täckt och inköpt för Stålhandskes grafkor i Åbo,

skref den unga frun ett bref med en redogörelse öfver konstverket, som utvisade att hon besatt en mer än vanlig bildningsgrad. Stoden lär ha varit en förfalskning. Brevet slutade med ett „tack för kappan, utan den hade jag helt förkyllt mig“. Knappast sex veckor därefter emottog min hustru ett bref med fyra ord: „min Helmi är död“, det var allt, till och med underskriften saknades.

Såsom hos de flesta konstnärer var det en mycket kort skala mellan ytterligheterna i Stigells temperament. Antiteserna sorg och glädje, vrede och lugn, allvar och skämt, alla bodde i hans hjärta vägg i vägg, och den väggen var tunn. Man får därför ej förvåna sig öfver att han, som därtill var mycket fantasifull, lefde mest som i vårdagjämningens tider. Hans sorg öfver hustruns död var verklig och djup, äfven om intervallerna mellan utbrotten af sorg och lefnadslust voro korta.

Jag anser mig böra låta denna lilla förklaring föregå, innan jag delger följande af annan hand nedskrifna redogörelse för stackars Helmi Stigells begrafning. Jag återger den i mycket förkortad form.

„Begrafningen var gripande, snart sagdt pinsam, så våldsamt var Stigells sorg. Han ville kasta sig ned i grafven, och endast dödgräfvarens och våra gemensamma bemödanden kunde för-

hindra detta. Vi togo honom under armarna, och halft släpande honom med oss gingo vi längs den ändlösa hvita mur, som omgaf kyrkogården. Af Väinö Blomstedt fingo vi veta, att han intet ätit på tre dagar. Någon tände på en caporal åt honom och stack den mellan hans läppar. Han återhämtade sig märkvärdigt däraf. När vi kommo till hörnet af gatan, där den enkla restauranten finnes, gingo vi in. Mat och vin retabletrade honom, så att han liksom återvagnade till lifvet. Vid kaffet, som han själf ordnade om, var han igen Robban eller Stigan, och om kvällen sjöng han om „jorden och månen“ men tillade plötsligt „int' ska' ni tro att jag glömt henne för de!“ Ja, sådan var han. Hans känslor voro absolut ärliga, det fanns ej något tillgjordt åt det ena eller andra hållet. Den som ej förstår det må låta bli att döma honom.“

Återkommen till fäderneslandet bosatte han sig i den efter modern ärfda gården, där hans hem vårdades på ett utmärkt sätt af hans aflidna hustrus moder, en stilla, älskvärd gammal kvinna, som skänkte det lilla hemmet något af den ro och finhet de verkligen godhjärtade människorna föra med sig.

Tretton år efteråt ingick Stigell ett nytt äktenskap. Olyckligt i hög grad, bröt det hans lefnadslust och kraft. Han dog 1907 under de bittraste förhållanden.

Som konstnär stod han ganska ensam i sin art bland de våra.

Det nordiskt lyriska elementet, det stilla, i sig själf försjunkande, det kontemplativa var icke hans sak, det episkt berättande, det i anläggningen breda, som pekar bort mot en förtid af saga och sång än mindre, såsom hans tidigare arbeten, den ledsamma „Bedjande ängel“ och „Vellamo“ med flere klart utvisa. Stigell är den enda dramatiskt anlagda bland våra bildhuggare. Denna dramatik drifven till sin spets, färdig till upplösning, se där det element, som för hans konstnärskap var ett livsvillkor. Så är fallet i hans „Bågskytten“ och främst hans oförlikneliga „Ett skeppsbrott“. Hade han koncipierat en dylik aktion, funnit en lycklig situation, då lyftes han i och med sitt konstverk högt öfver det hvardagligas nivå, ja högre än till och med hans närmaste vänner vågat tro och hoppas. Stigells konstnärsgenius är af manligt kynne, därtill af ett uppbrusande, ungdomligt lynne, den besitter icke finhet, elegans, lugn eller smidighet, dess lösenord äro styrka, djärfhet och en viss obunden friskhet. Hans verk mognade långsamt och under stora inre stridigheter. Hans teknik visar en efter ansträngningar, ärligt sökande och många vedermödor vunnit färdighet, som till slut i efterbildandet af naturen delvis nått till och med mycket långt.

Stigell saknade de kunskaper, som förutsättas, när man nuförtiden talar om en bildad man. Hans skolår voro i hög grad försummade. Han hade vuxit upp bland stenhuggare, gipsarbetare, matroser och handtverkare af olika slag. Han saknade äfven all yttre polityr och eloquentia corporis. Kort, undersätsig till växten — misskläddes han i hög grad af fracken. Hans drag voro grofva.* De ha som känt af Edelfelt återgifvits i teckningarna till Fänrik Ståls sägner, sången om Munter.

Med allt detta var han en genomsympatisk människa, äfven till det yttre, när han var i sin rätta miljö, det vill säga i ateliererna eller på sitt „skeppshvarf“ på Obbnäs, omgifven af båtar, fiskredskap och andra grejor. Eller när han i verkligt goda vänners lag vid muntert humör lät den medfödda lustiga sidan af det rätta jaget komma fram. När han föredrog sin bravuraria — från senare år — „Gå aldrig min herre på bron“ då var han tjufpojken alltigenom, och det gick ihop med allt, både det yttre och det inre i hans personlighet. Männe vi för öfrigt ej stundom i viss mån öfverskatta betydelsen af skolbildningen och den lilla lärdom studentexamen medför? Säkert är, att där det finnes ett uns geni hos en människa,

---

*) Fruktansvärdt karikerade i en Qvasimodo-mask äro de af en norsk bildhuggare. Den bilden borde aldrig ha utställts.

så uppväger denna gudagåfva lärdomsståten. Hvem af oss har ej träffat på skäligen okunniga genialiska skådespelare, målare, skulptörer och särskildt unga talangfulla kvinnor, hos hvilka det inre ljuset trots bristande kunskaper lyser igenom hela personligheten, där intuitionen ställer de lärda mödor nasfrukter i skuggan. Det, som för geniet är svårare att ersätta än lärdöm, än bristen på kunskaper, är hemuppfostran och bildning, det är hjärtats, känslans och viljans koncentration mot det goda, deras frigörelse från det stora jaget, från självisheten.

Till sitt väsen fryntlig, jovialisk, lustig, lade Stigell allt hvad han sade och gjorde på en bred bas af ärlig hjärtlighet. Liksom Calle Larsson, den vidtberömda svenska konstnären, besatt „Robban“ ett sprudlande humör, som när han yttrade sig i „tal“ väl icke var fullt lika utciseleradt och spjufveraktigt välgjordt som Larssons vida berömda yttranden, men som dock kom fram lika omedelbart varmt och naivt. Och huru tokigt och tokroligt det än lät och gjorde sig, så var det dock alltid byggdt på bon sens och medfödd naturlig godhet.

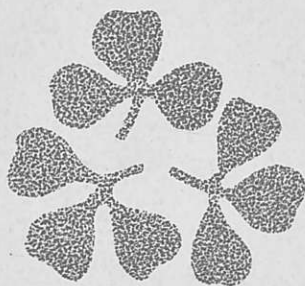
Innehåll:

	Sid.
Johan Hampus Furuhjelm	1
Mary Furuhjelm-Ehrensverd	46
Matilde Sallier de la Tour	57
Julius Krohn	103
Friedrich Konrad Beilstein	153
Carl Theodor Höijer	201
Robert Konstantin Stigell	249

AKTIEB. F. TILGMANN

Suom. elämäkerrat 1.

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 101 9349

A.B.K. 45922

X

